

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

TAISIJA LOGOIDA
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS
STUDIJŲ PROGRAMA

REIKALAVIMAI, KELIAMIS SLAPTŪJŲ TYRIMO VEIKSMŲ METU GAUTŲ DUOMENŲ
VERTINIMUI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – Prof. dr. Raimundas Jurka

Vilnius, 2021

TURINYS

ĮVADAS	3
1. REIKALAVIMAI, KELIAMSI SLAPTIESIEMS TYRIMO VEIKSMAMS BEI JŲ METU GAUTIEMS DUOMENIMS	7
1.1. Neviešo pobūdžio procesinių veiksmų samprata ir požymiai.....	8
1.2. Slaptųjų tyrimo veiksmų pagrindai: pagrįstumas ir teisėtumas	13
2. ĮRODINĖJIMO PROCESE KYLANČIOS PROBLEMOS RENKANT, PANAUDOJANT SLAPTAISIAIS TYRIMO VEIKSMAIS GAUTUS DUOMENIS	25
2.1. Privataus gyvenimo ribojimo proporcingumo problematika	25
2.2. Neviešais veiksmais gautų duomenų panaudojimo, gavimo leistinumą problemos	30
2.3. Provokacijos draudimas renkant duomenis	33
3. ATSKIRŲ NEVIEŠO POBŪDŽIO TYRIMO VEIKSMŲ METU GAUTŲ DUOMENŲ VERTINIMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE: PROBLEMINIAI ASPEKTAI	39
3.1. Nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų atlikimas, šio veiksmo metu gautų duomenų vertinimas teismų praktikoje.....	39
3.2. Savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmais gautų duomenų vertinimas teismų praktikoje, probleminiai aspektai	49
IŠVADOS	56
PASIŪLYMAI	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS	58
ANOTACIJA.....	64
ANNOTATION.....	64
SANTRAUKA	66
SUMMARY	67
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	68

IVADAS

Temos aktualumas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK) 1 straipsnyje įtvirtintas baudžiamojo proceso tikslas – „ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai ištirti nusikalstamas veikas“¹. Duomenų rinkimas baudžiamajame procese yra pagrindinis įrankis atliekant ikiteisminį tyrimą. BPK šalia viešo pobūdžio duomenų rinkimo būdų reglamentuojami ir neviešo pobūdžio duomenų rinkimo būdai, numatyti BPK 154, 158, 159 ir 160 straipsniuose. Slaptieji tyrimo veiksmai, kitaip dar vadinami neviešo pobūdžio veiksmais, – tai prievartinio pobūdžio veiksmai, varžantys vieną pagrindinių asmens konstitucinių teisių, t. y. teisę į privatumą. Asmens teisė į privatumą įtvirtinta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau ir Konvencija) 8 straipsnyje², Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnyje³, BPK 44 straipsnio 9 dalyje⁴. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) nuoseklioje šiuo klausimu praktikoje pabrėžė, kad „slaptos informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikalstamą veiką rinkimo priemonės, kuriomis įsiterpiama į žmogaus privatų gyvenimą, savaime nelaikytinos konstituciškai nepagrįstu žmogaus teisės į privatumą ribojimu, taip pat neatitinkančiomis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) reikalavimų, jeigu: 1) jos yra nustatytos įstatymu; 2) jos būtinos demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti Konstitucijos ginamas ir saugomas vertybes; 3) jomis nėra paneigiama žmogaus teisės į privatumą prigimtis ir esmė; 4) jos yra proporcingos siekiamam tikslui“⁵. Anot autorės R. Ažubalytės, „[š]ie veiksmai riboja asmens teisę į privatų gyvenimą, taigi turi būti proporcingi, o jų rezultatai – gauti duomenys – turi atitikti visus įrodymams keliamus reikalavimus“⁶. Tam pritaria ir D. Murauskienė, jog slaptųjų tyrimo veiksmų metu gautų duomenų vertinimas yra svarbus ne tik dėl pačių duomenų tapimo įrodymais aspekto, o dėl asmenų teisės į privatumą suvaržymo „konstatavus, kad padarytos klaidos yra esminės, leidžiančios abejoti tokių duomenų patikimumu ar iš esmės suvaržiusios asmens teises, negalima duomenų pripažinti įrodymais ir remtis jais priimant teismo nuosprendį“⁷.

LAT plenarinės sesijos ir išplėstinės teisėjų kolegijos nagrinėja vis naujus probleminius

¹ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, infolex, žiūrėta 2020 m. gegužės 3 d., <https://www.infolex.lt/ta/10708:str1>.

² „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, Seimas, žiūrėta 2020 m. gegužės 5 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.

³ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, LRS, žiūrėta 2020 m. gegužės 3 d., <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.

⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *op. cit.*, 44 str. 9 d.

⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-129-976/2019)“, e-teismai, žiūrėta 2020 m. gegužės 3 d., <https://eteismai.lt/byla/24602500573815/2K-129-976/2019>.

⁶ Rima Ažubalytė, „Privataus asmens gyvenimo ribojimas slaptomis priemonėmis (ne)kokybiško įstatymo problema“, *Jurisprudencija* 26 (2), (2019):261.

⁷ Dovilė Murauskienė, „Tik surinkti duomenys savaime nėra įrodymai“, *teismai, žiūrėta 2020 m. gegužės 3 d.*, <https://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemas-naujienos/tik-surinkti-duomenys-savaime-nera-irodymai/5508>.

klausimus, susijusius su teisėta, pagrįstai, proporcingai slaptaisiais tyrimo veiksmais gautais duomenimis. LAT praktikoje susiduriama su dar viena problema – provokacija, „provokacijos prielaidų renkant įrodymus baudžiamajame procese klausimas išlieka aktualus, mat „nusikalstamumo pramonė“ nepaliaujamai vystosi, dėl to ir kovos su šiuo reiškiniu instrumentarijus pasirinkimas dažnai kelia grėsmę dėl neteisėtų tokios kovos būdų“⁸. LAT pabrėžė, kad „slaptuoju veiksmu gautus duomenis teisėtais daro ne tik jo sankcionavimo pagrindų teisėtumas, bet ir jo vykdymo teisėtumas, kurio pagrindinis reikalavimas yra tai, kad negalima asmens provokuoti padaryti nusikaltimą“⁹. Europos Žmogaus Teisių Teisme (toliau – EŽTT) nagrinėtose bylose keliami klausimai dėl rungimosi, lygiateisiškumo principų pažeidimo, taip pat dėl asmens kurstymo (provokavimo) padaryti nusikalstamą veiką (*Lalas prieš Lietuvą*¹⁰, *Ramanauskas prieš Lietuvą*¹¹, *Malininas prieš Lietuvą*¹²). EŽTT praktika lemia būtinybę nacionaliniame lygmenyje atidžiau vertinti slaptųjų tyrimo veiksmų teisinį ir faktinį pagrindus atsižvelgiant į EŽTT jurisprudencijoje suformuluotas tyrimo veiksmų atirbojimo nuo provokacinių ar su provokacija supanašėjančių veiksmų taisykles.

Tiriamos temos naujumas, problemos ištyrimo lygis. Baigiamajame darbe nagrinėjama klausimais yra pasisakę nemažai autorių. Štai R. Ažubalytė publikacijoje „Privataus asmens gyvenimo ribojimas slaptomis priemonėmis (ne)kokybiško įstatymo problema“ pažymėjo žmogaus teisių ir laisvių apribojimus baudžiamajame procese pasitelkiant slaptuosius tyrimo veiksmus. Autorė akcentavo tokio pobūdžio veiksmais gautų duomenų vertinimo proceso specifiškumą bei teismų praktikoje kylančias taikymo problemas. R. Jurka straipsnyje „Nusikalstamą veiką imituojujantys veiksmai: provokacijos formos“ atskleidė provokacijos reikšmę atliekant slaptojo pobūdžio tyrimo veiksmą – nusikalstamos veikos imitavimą, provokacijos sąvokos sampratos turinio kaitą, pasireiškimo formas, vertinimą teismų praktikoje. Autorius straipsnyje aprašė provokacijos sąvokos sampratos turinio kaitą, provokacijos vertinimą teismų praktikoje, pabrėžė, kad „visoks provokuojantis ar su provokacija supanašėjantis elgesys *ultra vires* vertintinas ne tik kaip veiklos teisėtumo principo, bet ir surinktų duomenų atitikties įrodymų

---

⁸ Raimundas Jurka, „Nusikalstamą veiką imituojujantys veiksmai: provokacijos formos“, *Lietuvos advokatūra Nr. 1 (46)*, 2013: 3, [file:///C:/Users/Asus/Downloads/la_2013\(46\)_prof.dr.r.jurka%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Asus/Downloads/la_2013(46)_prof.dr.r.jurka%20(3).pdf).

⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2A-P-2/2009)“, e-teismai, žiūrėta 2020 m. gegužės 3 d., <https://eteismai.lt/byla/255711206819970/2A-P-2/2009>.

¹⁰ „Europos Taryba Europos Žmogaus Teisių Teismas Byla 2011 m. kovo 1 d. sprendimas byloje *Lalas prieš Lietuvą* (Nr. 13109/04)“, lrv-atstovas-eztt, žiūrėta 2020 m. gegužės 30 d., http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/LALAS_2011_sprendimas.pdf.

¹¹ „Europos Taryba Europos Žmogaus Teisių Teismas Byla 2008 m. vasario 5 d. sprendimas byloje *Ramanauskas prieš Lietuvą* (Nr. 74420/01)“, lrv-atstovas-eztt, žiūrėta 2020 m. gegužės 30 d., http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/RAMANAUSKAS_2008_DK_sprendimas.pdf.

¹² „Europos Taryba Europos Žmogaus Teisių Teismas Byla 2008 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Malininas prieš Lietuvą* (10071/04)“, lrv-atstovas-eztt, žiūrėta 2020 m. gegužės 30 d., http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/MALININAS_2008_sprendimas.pdf.

leistinumo (Lietuvos Respublikos BPK 20 straipsnio 1 ir 4 dalys) reikalavimui pažeidimas¹³. D. Murauskienė straipsnyje „Tik surinkti duomenys savaime nėra įrodymai“, pabrėžė esminius aspektus, kuriais remiantis teismai vertina duomenis surinktus ikiteisminio proceso metu. Straipsnyje detalizavo slaptųjų tyrimo veiksmų metu gautų duomenų vertinimo reikalavimus.

Šiame darbe remiamasi aukščiau minėtų ir kitų autorių moksliniais darbais, kita mokslinė literatūra, taip pat LAT praktika, Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktika, Lietuvos Respublikos teisės aktais, reglamentuojančiais procesines prievartos priemones, jų metu gautų duomenų vertinimo tvarką, kitais teisės aktais ir pan. Atsižvelgiant į minėtų autorių publikacijas darbo tema šiame darbe bus labiau akcentuotas slaptųjų tyrimo veiksmų metu gautų duomenų įrodomąja prasme vertinimo turinys, detaliau išanalizuojant reikalavimus, keliamus slaptųjų tyrimo veiksmų metu gautų duomenų vertinimui, analizuojamos problemos, kylančios teisinėje praktikoje vertinant slaptųjų tyrimo veiksmų metu gautus duomenis.

Tiriama problema. Ar vertinant slaptaisiais tyrimo veiksmais gautų duomenų turinį ir jų įrodomąją reikšmę yra paisoma proporcingumo principo reikalavimų? Ar teismai realiai tikrina tokių duomenų gavimo faktinį pagrindą? Kokios teisinės pasekmės baudžiamajame procese kyla nustačius tokių duomenų rinkimo pažeidimus?

Tyrimo objektas. Slaptųjų tyrimo veiksmų faktinis ir teisinis pagrindai, jų taikymo proporcingumas bei šių veiksmų realizavimo problematika.

Tyrimo tikslas. Remiantis baudžiamojo proceso teisės doktrina ir teismų praktika išanalizuoti slaptųjų tyrimo veiksmų teisinio reguliavimo ir taikymo problemas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti slaptųjų tyrimo veiksmų ypatumus ir jų įtaką įrodinėjimo procesui;
2. Išsiaiškinti, kokie reikalavimai keliami slaptųjų tyrimo veiksmų metu gautiems duomenims;
3. Išanalizuoti, kokios problemos kyla praktikoje vertinant slaptųjų tyrimo veiksmų metu gautus duomenis.

Tyrimo metodai. Šiame darbe naudojami tyrimo metodai: dokumentų analizės metodas panaudotas analizuojant, detalizuojant, akcentuojant teisinio reguliavimo tam tikrus aspektus. Sisteminės analizės metodas leido analizuoti Lietuvos Respublikos teismų, EŽTT jurisprudenciją. Lyginamasis metodas panaudotas lyginant teisines nuostatas ir teisminę praktiką dėl viešo pobūdžio ir neviešo pobūdžio veiksmų santykio lyginant kaip šios nuostatos pritaikomos praktikoje. Dedukcijos metodas leido iš bendrųjų duomenims keliamų reikalavimų taikymo, neviešo pobūdžio veiksmais gautų duomenų vertinimo reikalavimų taikymo, apibrėžti problemas

---

¹³ Jurka, *supra note*. 8:6.

kylančias vertinant duomenis praktikoje. Apibendrinimo metodu pasinaudota sisteminant visą darbe analizuotą medžiagą ir pateikiant struktūrizuotas išvadas.

Darbo struktūra. Šį darbą sudaro įvadas, dėstomosios dalies trys skyriai. Pirmuose dviejuose skyriuose analizuojant slaptaisiais tyrimo veiksmis gautų duomenų vertinimo specifiškumą, lyginant su viešo pobūdžio procesiniais veiksmis gautų duomenų vertinimu, siekiama išsiaiškinti koks įrodymų vertinimo turinys ir kokie keliami reikalavimai slaptųjų tyrimo veiksmų metu gautiems duomenims, taip pat nagrinėjami probleminiai aspektai, susiję su šių veiksmų atlikimo proporcingumu, duomenų panaudojimo, gavimo leistinumu. Trečiajame skyriuje analizuojama, kaip teismų praktikoje yra vertinami slaptųjų tyrimo veiksmų metu gauti duomenys, kokios kyla problemos. Darbe pateikiamos išvados ir jų pagrindu formuluojamas pasiūlymas, literatūros sąrašas, anotacijos lietuvių ir anglų kalbomis bei priedai.

Baigiamojo darbo reikšmė. Vykdamas slaptuosius tyrimo veiksmus suvaržoma bene viena svarbiausių žmogaus teisių – teisė į privatumą, todėl šie veiksmai turi būti proporcingi gautam rezultatui. Todėl šiame darbe nagrinėjami tokio pobūdžio veiksmis gautų duomenų turinio vertinimo aspektai, duomenų vertinimui keliami reikalavimai, kylančių praktinių problemų priežasčių identifikavimas galėtų prisidėti tobulinant ir optimizuojant slaptųjų tyrimo veiksmų reglamentavimą ir taikymą.

Magistro baigiamajame darbe keliami hipotezė – teismai, vertindami slaptųjų tyrimo veiksmų rezultatus, turi vertinti ne tik jų gavimo ir naudojimo pagrįstumą ir teisėtumą, tačiau ir proporcingumą.

Ginamieji teiginiai:

1. Teismai ne visada vertina slaptųjų tyrimo veiksmų metu gautų duomenų proporcingumą taip nepatikrinant asmens teisės į privatumą suvaržymų pobūdį ir intensyvumą.
2. Esamas teisinis reguliavimas nesuteikia pakankamų galimybių teismams patikrinti tokių duomenų gavimo faktinio pagrindo, kas gali lemti baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens teisių pažeidimą.

1. REIKALAVIMAI, KELIAMI SLAPTIESIEMS TYRIMO VEIKSMAMS BEI JŲ METU GAUTIEMS DUOMENIMS

Siekiant įgyvendinti BPK 1 straipsnyje įtvirtintą baudžiamojo proceso paskirtį¹⁴ atliekant ikiteisminį tyrimą, renkant tyrimui reikšmingus duomenis, vis dažniau pasitelkiami slaptojo pobūdžio procesiniai veiksmai. Literatūroje rašoma, kad „tinkamas ir laiku įrodinėjimo priemonių parinkimas, o vėliau ir taikymas dažnai lemia, ar nusikalstama veika tikrai bus atskleista išsamiai. Šiuo metu tyrimo veiksmingumą įrodinėjimo prasme neretai bandoma sieti su slaptumu, t. y. su paties ikiteisminio tyrimo, kaip atskiros baudžiamojo proceso stadijos, bei su atskirų tyrimo veiksmų neviešumu“¹⁵. Slapto pobūdžio veiksmai procese priskiriami baudžiamojo proceso prievartos priemonėms. Anot autoriaus E. Losio, „prievartos priemonių taikymas baudžiamajame procese – itin jautri žmogaus teisių ir laisvių varžymo sritis, kurioje netinkamas prievartos priemonės reglamentuojančių procesinių nuostatų aiškinimas ir taikymas gali lemti netinkamą įrodinėjimo dalyko suvokimą, kartu ir žmogaus teisių pažeidimus, nepagrįstai pritaikius prievartos priemonę“¹⁶. Svarbu paminėti, kad tokio pobūdžio procesiniai veiksmai yra kraštutiniai baudžiamajame procese. Taikant slaptuosius veiksmus imperatyviai turi būti laikomasi įstatymuose bei poįstatyminiuose aktuose numatytų reikalavimų. Konstitucinis Teismas 2000 m. nutarime pažymėjo slaptųjų tyrimo veiksmų pasitelkimo procese poreikį: „vykdant baudžiamąjį persekiojimą įstatymais yra suteikiamos teisės taikyti įvairias specifines priemones. Jos turi būti veiksmingos, šiuolaikinės. Pažymėtina, kad kova su nusikalstamumu turi vykti teisėtomis priemonėmis, jos negali pažeisti konstitucinių asmens teisių ir laisvių. <...> Valstybės kovoje su įvairių formų nusikalstamumu taiko įvairius specialius tyrimo metodus. Jų pobūdį, formas nulemia atskirų nusikaltimų kategorijų pavojingumas, sudėtingumas, paplitimas. Kurti tokias specialias priemones, metodus ir tai naudoti atskleidžiant nusikaltimus, nustatant kaltininkus yra pateisinama ir būtina, nes kai kurių nusikaltimų įprastais tyrimo būdais, metodais dažnai būna neįmanoma atskleisti arba tai padaryti labai sunku. Paprastai tai yra patys sunkiausi, gerai organizuoti ar labai latentiški nusikaltimai, keliantys realų pavojų daugelio žmonių, visuomenės ar net valstybės saugumui“¹⁷.

Sparčiai modernėjant nusikalstamų veikų mechanizmams ir jų „padarymo pramonei“, jų

¹⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 1: 1 straipsnis.

¹⁵ Artūras Panomariovas ir Ramūnas Ramanauskas, „Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė“, *Jurisprudencija*, t. 75(67); 50–57 (2005): 50, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2978/2779>.

¹⁶ Vidmantas Egidijus Kurapka ir kt., *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo* (Vilnius: MRU, 2011), 271.

¹⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas byla Nr. 12/99-27/99-29/99-1/2000-2/2000, 2000 m. gegužės 8 d.“, LRKT, žiūrėta 2020 m. spalio 6 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta340/content>.

padarymo būdams, esant dideliam nusikalstamumo latentiskumui, teisinis tyrimas sudėtingėja, o kartais ir lėtėja. Taigi iškyla objektyvi būtinybė tyrimo metu pasitelkti visus įmanomus, įstatyme įtvirtintus duomenų rinkimo būdus, rinkti duomenis neviešo pobūdžio procesiniais veiksmais, kurių pasitelkimas procese yra kraštutinė priemonė. Pritartina E. Losio teiginiui, kad „baudžiamojo proceso prievartos priemonių pagrindinis tikslas – užtikrinti netrukdomą baudžiamąjį procesą“¹⁸. Todėl pažymėtina, kad neviešo pobūdžio procesinių veiksnių pasitelkimas suponuoja būtinybę tyrimą atliekančiai ikiteisminio tyrimo įstaigai, tyrimą organizuojančiam, vadovaujančiam ir kontroliuojančiam prokurorui laikytis visų ne viešo pobūdžio veiksams nustatytų reikalavimų, apie kuriuos detaliau ir plačiau bus rašoma kituose šio darbo skyriuose.

1.1. Neviešo pobūdžio procesinių veiksnių samprata ir požymiai

Didžioji dauguma duomenų ikiteisminio tyrimo stadijoje yra gaunami atliekant BPK numatytus procesinius veiksmus¹⁹. Šie duomenys – tai ikiteisminio tyrimo byloje esanti informacija, kuri gaunama įstatymų nustatyta tvarka atliekant BPK numatytus procesinius veiksmus²⁰. Ikiteisminio tyrimo veiksmais gauti duomenys savaime netampa įrodymais. Šie duomenys, kuriuos galiausiai tikrina ir vertina teismas, turi atitikti įrodymams keliamus reikalavimus, numatytus BPK 20 straipsnyje, t. y. leistinumą, sąsajumą (liečiamumą), teisėtumą, proporcingumą ir patikimumą. Teisminėje praktikoje pažymima, kad „pagal tas pačias taisykles vertinami ir duomenys, gauti kitų įstatymų, taip pat kitokių teisės aktų nustatyta tvarka <...>. Kitaip vertinami duomenys, kuriuos gaunant buvo atimtos ar iš esmės suvaržytos įstatymų garantuotos asmens teisės“²¹. Tyrimo metu duomenys renkami ir tikrinami tik BPK įtvirtintais procesiniais būdais ir metodais.

Baudžiamajame procese yra nemažai procesinių veiksnių, kuriuos atlikus yra renkami duomenys procese, kurie yra reikšmingi nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, o tolesnėje procesinėje stadijoje juos įvertinus pagal įstatyme įtvirtintus reikalavimus pripažįstami įrodymais. Galima teigti, kad baudžiamajame procese yra dviejų rūšių procesiniai veiksmai. Pirmia, tai viešojo pobūdžio procesiniai veiksmai, tokie kaip asmens apklausa, apžiūra, krata, akistata, parodymų patikrinimas ir kt., numatyti BPK XIV skyriuje. Šie veiksmai literatūroje dar įvardijami kaip

¹⁸ Egidijus Losis, „Baudžiamojo proceso prievartos priemonių samprata“, *Jurisprudencija*, 6(108) (2008): 77, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12124/2575-5474-1-SM.pdf;jsessionid=5635BD8E547AFD8E96149B3352802B79?sequence=1>.

¹⁹ Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *Baudžiamojo proceso teisė*, (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005), 171.

²⁰ „Ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijos“, e-seimas, žiūrėta 2020 m. spalio 7 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/feeda4722ec911e6a222b0cd86c2adfc>.

²¹ „Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga“, *lat*, žiūrėta 2020 m. spalio 7 d., <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/baudziamuju-byly-apzvalgos/68>.

bendrieji ikiteisminio tyrimo veiksmai. Antra – tai BPK numatyti neviešo pobūdžio procesiniai veiksmai (slaptieji veiksmai), tokie kaip slaptas sekimas, nusikalstamos veikos imitavimas, savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai, elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas, kaupimas. Šie veiksmai reglamentuojami BPK XII skyriuje todėl jais gautus duomenis vertinant papildomai turi būti taikomos ir procesinių prievartos priemonių taikymo sąlygos numatytos BPK 11 straipsnyje. Anot R. Ažubalytės „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas kai kuriuos proceso veiksmus, kurių tikslas yra gauti reikšmingų baudžiamajai bylai duomenų, reguliuoja kaip procesines prievartos priemones (BPK 143–150, 154, 156, 158–160 ir kiti str.) <...>. Taigi procesinės prievartos priemonės, kurių tikslas yra gauti duomenis, turi atitikti ne tik reikalavimus, keliamus įrodymų (duomenų) rinkimui ir įrodymų (duomenų) panaudojimui (vertinimui) (BPK 20 ir kiti str.), tačiau ir reikalavimus, keliamus procesinės prievartos priemonėms taikyti (BPK 11 str.), taip pat jei procesinės prievartos priemonės yra neviešo pobūdžio, jos turi atitikti reikalavimus, keliamus darbui su slapta informacija“²².

Ikiteisminiame tyrime dažniausiai atliekami viešojo pobūdžio procesiniai veiksmai, kuriais renkant duomenis, asmuo, kurio atžvilgiu yra atliekami tokio pobūdžio veiksmai, paprastai yra iš anksto informuojamas apie tokių veiksmų atlikimą, žino arba numano, koku būdu duomenys bus renkami. Šių veiksmų atlikimui, su atitinkamomis BPK numatytomis išimtimis, paprastai nereikia jokių teismo nutarčių ar prokuroro nutarimų, jie dažniausiai atliekami ikiteisminio tyrimo pareigūno sprendimu, kartais paisoma ir paties asmens, proceso dalyvio, sutikimo ar nesutikimo dalyvauti procesiniuose veiksmuose, noras ar nenoras (kalbant apie įtariamuosius) nurodyti tam tikras tyrimui reikšmingas aplinkybes. Tuo tarpu neviešojo pobūdžio procesinių veiksmų atlikimo metu yra priešingai. Asmuo, kurio atžvilgiu atliekami šio pobūdžio procesiniai veiksmai, to nežino, nėra informuotas apie jo atžvilgiu atliekamus slaptuosius procesinius veiksmus, slapta renkama informacija apie tam tikrą nusikalstamą veiką, apie ją padariusius asmenis ir pan. Būtent tai, kad asmuo, kurio atžvilgiu atliekami neviešo pobūdžio procesiniai duomenų rinkimo veiksmai, to nežino, ir yra esminis skirtumas, skiriantis viešus ir neviešus procesinius veiksmus.

Viešo pobūdžio veiksmis gaunami duomenys teismo pripažįstami tinkamais įrodymais tuomet, kai atitinka leistinumą, patikimumą, teisėtumą principų reikalavimus bei „*pirma*, įrodymais laikomi tik tie duomenys, kurie gauti įstatymų nustatyta tvarka. <...> *Antra*, įrodymai turi būti gauti teisėtais būdais ir juos galima patikrinti LR BPK numatytais proceso veiksmis. <...> *Trečia*, įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie patvirtina arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti teisingai. Pažymėtina, kad įrodymais laikomi tik tokie

---

²² Ažubalytė, *supra note*, 6: 266.

duomenys, kurie atitinka visus tris reikalavimus. Jei jie bent vieno iš trijų reikalavimų neatitinka, pavyzdžiui, yra gauti neteisėtais būdais, tai, nepaisant to, kad jie patvirtina bylai svarbias aplinkybes, tokie duomenys negali būti laikomi įrodymais²³. Įrodymų leistinumą pasižymi tuo, kad „įrodymais gali būti laikoma tik leistinumą reikalaujanti informacija: tik įstatymo numatytais atvejais, taikant teisėtus būdus gauti duomenys, kurių patikimumą galima patikrinti remiantis BPK priemonėmis“²⁴. Duomenų patikimumas nustatomas išanalizavus tokių duomenų gavimo tvarką, patikrinus juos atliekant BPK numatytus procesinius veiksmus, palyginus juos su įrodymu visetu, t. y. vertinti visus įrodymus atskirai ir visumoje, taip vienus atmetant, kitus patvirtinant, visa tai nustatoma teismo proceso metu, rungimosi principo būdu²⁵. Duomenų gavimo teisėtumas – tai yra reikalavimas duomenis gauti ir panaudoti teisėtai, nepažeidžiant įstatymo numatytos duomenų gavimo tvarkos, bei gautų duomenų panaudojimo tikslingumo, kryptingumo. Galiausiai „teisėtai gautais duomenimis laikomi duomenys, surinkti atliekant BPK ar kituose teisės aktuose numatytus veiksmus“²⁶.

Kaip ir minėta, neviešo pobūdžio tyrimo veiksmai numatyti BPK 154, 158, 159 ir 160 straipsniuose. Be bendrųjų šiems veiksams būdingų požymių, jie pasižymi ir specialiais, tik jiems būdingais požymiais, kurie leidžia šiuos veiksmus apibrėžti kaip „jautresnius“, teisinio reguliavimo, taikymo ir šiais veiksmais gautų duomenų vertinimo aspektais²⁷. Sutiktina su teorijoje išsakomais teiginiais, kad „tokie procesiniai veiksmai yra dvilyčiai – viena vertus, tai yra tyrimo veiksmai, kuriais siekiama gauti bylai reikšmingus duomenis, kita vertus, tai yra procesinės prievartos priemonės, kuriomis ribojamos asmenų teisės bei laisvės“²⁸. Nuo viešo pobūdžio veiksmų juos skiria tokie požymiai kaip atliekamų procesinių veiksmų neviešumas, veiksmų atlikimas stebėjimo metodu, trunkamumas, veiksmų atlikimo kryptingumas, tikslingumas, veiksmų pasitelkimo procese proporcingumas, asmens privatumo varžymas, šių veiksmų atlikimo griežtos kontrolės, konkretaus pagrindo buvimas. Atliekant šiuos veiksmus ypač svarbus aspektas yra tokių duomenų rinkimo ir panaudojimo proporcingumas, kam viešo pobūdžio procesinių veiksmų atlikimo metu, pastebėta, paprastai nėra skiriama daug dėmesio.

Proporcingumas reiškia, kad ne viešo pobūdžio procesiniai veiksmai gali būti pasitelkiami tik tais atvejais, kai kitais procesiniais veiksmais surinkti tyrimui reikšmingos informacijos neįmanoma ir be slaptųjų veiksmų panaudojimo kaip duomenų rinkimo būdo, būtų neįmanoma surinkti duomenų reikšmingų tyrimui. Proporciumo principo laikymosi sąlygos įtvirtintos BPK

---

²³ Murauskienė, *supra note*, 7.

²⁴ Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *supra note*, 19: 170.

²⁵ *Ibid.*, 169.

²⁶ Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *op.cit.*, 171.

²⁷ Rima Ažubalytė ir kt., *Baudžiamojo proceso teisė* (Vilnius: MRU, 2014), 152, https://wdn.ipublishcentral.com/association_lithuania_serials/viewinsidehtml/60228673947155.

²⁸ Vidmantas Egidijus Kurapka ir kt., *supra note*, 16: 326.

11 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad „procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos tik tais atvejais, kai be jų negalima pasiekti reikiamų proceso tikslų. Bet kokios procesinės prievartos priemonės taikymas turi būti nedelsiant nutrauktas, kai tai tampa nereikalinga“²⁹. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijose šiuo klausimu rašoma, kad „slapti ikiteisminio tyrimo veiksmai atliekami laikantis proporcingumo principo, t. y. tik tais atvejais, kai be jų negalima pasiekti reikiamų proceso tikslų – greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamą veiklą“³⁰. Pasak E. Losio, „proporcingumo principas yra įrankis tinkamam santykiui tarp taikytinų priemonių ir užsibrėžtų tikslų pasiekti, įvertinti <...>. Baudžiamajame procese prievartos priemonių taikymo atveju galima būtų teigti, kad vienoje Temidės laikomų svarstyklių pusėje – žmogaus teisės ir laisvės, kitoje – visuomeninis poreikis (būtinybė) jas varžyti, o pačios svarstyklės išreiškia balansavimo mechanizmo – „proporcingumo“ funkciją“³¹.

Neviešumas pasireiškia tuo, kad neviešo pobūdžio veiksmai atliekami laikantis procesinės konspiracijos reikalavimų, t. y. asmeniui, kurio atžvilgiu jie yra atliekami, apie tai nežinant. Priešingu atveju, kaip rašoma literatūroje, „tyrėjai negaus norimo rezultato, t. y. nebus įmanoma surinkti objektyvių duomenų, reikšmingų ikiteisminiam tyrimui bei teismui nagrinėjimui. Šis neviešumo požymis dar įvardijamas kaip konspiracija, kitaip tariant, ikiteisminio tyrimo metu įgyvendinant neviešo pobūdžio procesines prievartos priemones taikomi metodai, užtikrinantys proceso veiksmų ir atitinkamų pareigūnų elgesio *in cognito*, padedantys užmaskuoti taikomas specialiąsias technines priemones, siekiamą tikslą“³². Sutiktina, kad „šis požymis padeda ikiteisminio tyrimo metu atliekamo neviešo pobūdžio veiksmo metu tyrimo ir duomenų rinkimo veiksmingumą“³³.

Apibūdinant kitą neviešo pobūdžio veiksmams būdingą požymį – stebėjimo arba observacijos metodą, teigiama, kad „stebėjimas – tai tiesioginis jutimasis tikrovės reiškinį suvokimas; šiuo metodu pirminė informacija renkama tyrėjui tiksliai registruojant stebimus įvykius, reiškinius ir procesus, vykstančius natūraliomis sąlygomis. Stebėjimas vertingas, nes suteikia galimybę tiksliai ir planingai gauti duomenų apie reiškinius, procesus, asmenų elgesį natūralioje aplinkoje, nekeičiant ir nedarant įtakos stebimų reiškinį tėkmei. Tai vienas iš veiksmingiausių tyrimo būdų, nes galima objektą slapta stebėti natūralioje aplinkoje ir gauti apie

²⁹ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 1: 11 straipsnis.

³⁰ „Rekomendacijos dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese“, prokuratūros, žiūrėta 2020 m. spalio 8 d., <https://prokuraturos.lt/data/public/uploads/2015/12/kzi-ir-bpk-2012-12-31.pdf>.

³¹ Egidijus Losis, „Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio Universitetas, 2010), 55.

³² Raimundas Jurka, „Slaptųjų tyrimo veiksmų procesinės formos darnos aspektai“, *Teisės apžvalga* Nr. 2, (14) (2016): 269, https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/32450/1/ISSN2029-4239_2016_N_2_14.PG_267-280.pdf.

³³ Ažubalytė ir kt., *supra note*, 27: 152.

jį objektyvią informaciją³⁴. Stebėjimo metodas reiškia tai, kad tokio pobūdžio veiksmai atliekami tiesiog pasitelkiant stebėjimą, nėra jokio tiesioginio kontakto su asmeniu, kurio atžvilgiu atliekami veiksmai. Taigi sutiktina su literatūroje išsakoma nuomone, kad „[š]is požymis reiškia tai, kad atliekant bet kurį ne viešo pobūdžio veiksmą, tai paprastai daroma stebint, kaip asmuo elgsis stebint jo veikimą ar neveikimą, taip pat sekant jo elgesį su kitais asmenimis ir panašiai. <...> Laikoma, kad neviešo pobūdžio veiksmai nėra kontaktiniai, nes jų metu siekiama ne tiesiogiai gauti iš tiriamojo asmens tam tikrų duomenų, reikšmingų baudžiamajam procesui, bet stebėjimo metu tokius duomenis gauti apie tai stebimam asmeniui nežinant“³⁵.

Trunkamumo požymis reiškia tai, kad apibūdinami veiksmai atliekami tam tikrą nustatytą laiko tarpą, be to gali būti ir pratęsiamas tokių veiksmų atlikimo terminas – „šie veiksmai paprastai nėra vienkartinio, momentinio pobūdžio, jų atlikimas trunka tam tikrą laiko tarpą <...>. Tai ypač svarbus neviešo pobūdžio veiksmų požymis, leidžiantis kontroliuoti tokių veiksmų atlikimo pagrįstumą, teisėtumą bei tęstinumo tikslingumą“³⁶.

Kryptingumas reiškia tai, kad dažniausiai slapti veiksmai nukreipti ne į jau padarytas nusikalstamas veikas, o į rengiamas arba daromas nusikalstamas veikas, slapti veiksmai nukreipti į tas veikas, kurias siekiama užkardyti t. y. į nebaigtas nusikalstamas veikas³⁷. Manytina, kad neviešo pobūdžio veiksmų orientavimas į dar nebaigtas nusikalstamas veikas yra pateisinamas ir proporcingas asmens teisės varžančių veiksmų panaudojimui procese, siekiant užkardyti rengiamas ar daromas nusikalstamas veikas. Kryptingas neviešo pobūdžio veiksmų panaudojimas padeda ikiteisminio tyrimo subjektams apsaugoti baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes, gėrius, padeda įgyvendinti baudžiamojo proceso tikslus.

Taigi galima apibendrinti, kad „slaptosiomis įrodinėjimo priemonėmis, kaip ir viešosiomis, siekiama nustatyti tiesą ikiteisminio tyrimo stadijoje, ją patikrinti teismo nagrinėjimo metu ir patvirtinti atitinkamame teismo nuosprendyje. Tačiau tam, kad slaptosios įrodinėjimo priemonės galėtų būti naudojamos baudžiamajame procese, jų teisinė reglamentacija, panaudojimas turi atitikti tam nustatytus reikalavimus“³⁸. Teismai, vertindami slaptais tyrimo veiksmais gautus duomenis atsižvelgia į šias aplinkybes „*pirma*, ar buvo teisinis ir faktinis pagrindai slaptiems tyrimo veiksmais atlikti. <...> *Antra* aplinkybių grupė, kurią būtina įvertinti, yra susijusi su slapčių veiksmų atlikimo teisėtumu“³⁹. Priešingai nei viešo pobūdžio procesiniais veiksmais, neviešo pobūdžio veiksmais gauti duomenys yra gaunami ypatinga tvarka, juos atliekant yra taikoma procesinė prievarta todėl jų gavimo tvarka, vertinimas teismuose yra griežtesnis, teismai be

---

³⁴ Jurka, *supra note*, 32: 270.

³⁵ Ažubalytė ir kt, *supra note*. 27: 154.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Ibid.*

³⁸ Artūras Panomariovas ir Ramūnas Ramanauskas, *supra note*, 15: 53.

³⁹ Murauskienė, *supra note*, 7.

leistinumo, patikimumo, teisėtumo principų vertina dar ir teisinį bei faktinį tokių duomenų gavimo pagrindą.

1.2. Slaptųjų tyrimo veiksmų pagrindai: pagrįstumas ir teisėtumas

Literatūroje teisingai rašoma, kad „taikant neviešo pobūdžio procesines prievartos priemonės, nepastebimai kišamasi į privatų asmens gyvenimą. Tyrimo metu gali būti surenkama tyrimui nereikšminga, bet asmens privatumą galinti pažeisti informacija“⁴⁰. Analizuojami tyrimo veiksmai kaip procesinės prievartos priemonės reikalauja griežtesnio gautų duomenų vertinimo, „kad slaptosios įrodinėjimo priemonės galėtų būti naudojamos baudžiamajame procese, jų teisinė reglamentacija, panaudojimas turi atitikti tam tikrus reikalavimus“⁴¹. BPK nenumato jokių ypatumų vertinant slaptaisiais tyrimo veiksmais gautus duomenis, jų gavimo faktinį pagrindą, proporcingumą, tačiau teismų praktikoje pabrėžiama, kad „įstatymų nustatytos institucijos, taikydamos šias priemones, kiekvienu atveju turi įvertinti konkrečią situaciją, nustatyti, ar yra pakankamas atitinkamos priemonės taikymo faktinis pagrindas, išsiaiškinti, ar negalima tų pačių tikslų pasiekti neįsiterpiančiam į privatų žmogaus gyvenimą, arba, jeigu toks įsiterpimas yra neišvengiamas, užtikrinti, kad žmogaus teisė į privatumą nebūtų apribota labiau negu būtina minėtam visuomenei reikšmingam ir konstituciškai pagrįstam tikslui pasiekti“⁴². Vertinant slaptaisiais tyrimo veiksmais gautus duomenis, visuomet turi būti atsižvelgiama į slapto pobūdžio procesinių veiksmų atlikimo pagrįstumą ir teisėtumą.

Kalbant apie teisėtumo reikalavimą pirmiausiai pažymėtinas jo konstitucinis pobūdis, apibrėžtas LR Konstitucijos 28 straipsnyje – „įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių“⁴³. Teisėtumo principo privaloma laikytis renkant tyrimui reikšmingą informaciją. Teisėtumo principo esmė ta, kad renkant tyrimui reikšmingus duomenis yra laikomasi įstatymo raidės, t. y. laikomasi Konstitucijos, tarptautinių teisės aktų, EŽTT praktikos, LAT ir kitų aukštesniųjų teismų praktikos, kitų teisės aktų reikalavimų. Taigi teisėtumas, kaip nurodoma literatūroje, „plačiąja prasme suprantamas kaip nenukrypstamas laikymasis visų baudžiamojo proceso įstatymo normų, nustatančių tokių priemonių taikymą. Kalbant apie slaptų įrodinėjimo priemonių panaudojimą baudžiamajame procese svarbu atkreipti dėmesį, jog vien tos aplinkybės, kad šios priemonės yra reglamentuotos ir aprašytos įstatyme, dar nereiškia, jog jos yra „teisėtos“

⁴⁰ Petras Ancelis ir kt., *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese* (Vilnius: MRU, 2011), 212.

⁴¹ Artūras Panomariovas ir Ramūnas Ramanauskas, *supra note*, 15: 53.

⁴² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis (2K-P-94-895/2015)“, e-teismai, žiūrėta 2020 m. spalio 29 d., <https://eteismai.lt/byla/44415389271611/2K-P-94-895/2015>.

⁴³ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra note*, 3: 28 straipsnis.

siaurąja prasme⁴⁴. Manytina, kad teisėtomis įrodinėjimo priemonėmis siaurąja prasme laikytinos tos, kurių teisinė reglamentacija atitinka tokius požymius kaip: prieinamumo, nuspėjamumo bei kokybiškumo. *Prieinamumas* pasireiškia tuo, kad „remiantis įstatymu žmogus turi turėti galimybę įsitikinti, jog slaptųjų įrodinėjimo priemonių, kurios buvo konkrečiu atveju panaudotos prieš jį, taikymo sąlygos ir tvarka atitiko teisės aktų reikalavimus“⁴⁵. *Nuspėjamumas* pasireiškia tuo, kad „žmogus turi galėti (jei būtina – su advokato pagalba) numatyti savo veikos neigiamus materialinius bei procesinius padarinius, kurie gali kilti, jei jis nesilaikys teisės normų reikalavimų“⁴⁶. *Kokybiškumas* pasireiškia tuo, kad „įstatyme turi būti numatytos adekvačios, veiksmingos, aiškios ir pakankamos priemonės, užkertančios kelią galimiems vykdomųjų institucijų piktnaudžiavimams ir garantuojančios individui apsaugą nuo savivalės, nekenkiančios gynybos teisėtiems interesams“⁴⁷.

Teisinis pagrindas teisiniame procese reiškia pamatinę nuostatą (teisės norma arba teisės principas), kuri įtvirtinama įstatymu ar kitokio pobūdžio teisės aktu. Teisinis pagrindas yra įtvirtinta nuostata, į kurią privalomai atsižvelgiama pradedant teisenas, procesus, sudarant sutartis ir kt. Teisinis pagrindas yra teisinio santykio taikymo pamatas. Esant teisiniui pagrindui gali būti pradedami su teisės taikymu susiję procesai. Civilinio proceso teisėje juridinio pagrindo sąvoka apibūdinama kalbant apie civilinį ieškinį „*juridinis ieškinio pagrindas – konkrečios materialiosios teisės normos, kurios reguliuoja ginčijamą materialųjį teisinį santykį ir kurių pagrindu teismas gali patenkinti ieškinį*“⁴⁸. Sutiktina ir kitokia teisinio pagrindo samprata „teisinis pagrindas (įstatymo nuostatos su funkcijomis, kurioms vykdyti reikalingi prašomi duomenys)“⁴⁹. Remiantis principu „*ius facta, ius oritur*“ – teisė negali egzistuoti be fakto, manytina, kad teisinis ir faktiniai pagrindai turi be tarpiską tarpusavio sąsają. Faktinis pagrindas teisiniame procese yra konkretūs faktiniai duomenys apie tam tikrą reiškinių, veiką. Faktai – įvairaus pobūdžio informacija, kuria grindžiami priimami sprendimai. Kitaip tariant, faktinis pagrindas yra aplinkybės, informacija, kuria yra grindžiamas teisinis pagrindas. Teisės teorijoje faktinis pagrindas yra apibūdinamas kaip „teisinių santykių atsiradimo, pakeitimo ir nutraukimo prielaida, numatytas teisės normos hipotezėje. Tai konkreti gyvenimiška aplinkybė, sukelianti teises pasekmes. Nuo to ar kito juridinio fakto buvimo priklauso paties teisinio santykio egzistavimas“⁵⁰.

---

⁴⁴ Artūras Panomariovas ir Ramūnas Ramanauskas, *supra note*, 15: 53.

⁴⁵ *Ibid*,

⁴⁶ *Ibid*.

⁴⁷ *Ibid*.

⁴⁸ „Kauno apygardos teismo nutartis byloje (E2S-957-254/2019)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 1 d., <https://eteismai.lt/byla/147318013174866/e2S-957-254/2019>.

⁴⁹ „Informacija apie duomenų teikimą ir gavimą“, VMI, žiūrėta 2021 m. vasario 1 d., https://www.vmi.lt/cms/aprasymas/-/asset_publisher/Djwe6gNL5Io9/content/informacija-apie-duomenu-teikima-ir-gavima.

⁵⁰ Petras Algirdas Čiočys, *Teisės pagrindai* (Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002), 35.

Taigi neviešo pobūdžio veiksmų tinkamam vertinimui keliami du pagrindai: faktinis bei teisinis. LAT imperatyviai nurodo, kad: „*teismas, nagrinėjantis bylą, kurioje kaltinimas grindžiamas duomenimis, gautais atliekant kriminalinę žvalgybą, privalo patikrinti, ar buvo teisinis ir faktinis pagrindas atlikti kriminalinės žvalgybos veiksmus; ar šie veiksmai atlikti nepažeidžiant KŽĮ nustatytos tvarkos; ar duomenis, gautus atliekant kriminalinės žvalgybos tyrimą, patvirtina duomenys, gauti BPK nustatytais veiksmais; ar tyrimo veiksmų trukmė atitinka pagrįstumo, tikslingumo ir proporcingumo reikalavimus*“⁵¹.

Bendraja prasme neviešo pobūdžio procesinių prievartos priemonių taikymo faktinis pagrindas yra surinkti duomenys, leidžiantys pagrįstai manyti, kad asmuo užsiima nusikalstama veikla⁵². LAT praktikoje pažymėta, kad: „*faktinis operatyvinio tyrimo veiksmų pagrindas nustatytas nusikalstamų veikų metu galiojusio Operatyvinės veiklos įstatymo 9 straipsnyje. <...> operatyvinis tyrimas atliekamas, kai nusikalstamos veikos požymiai nėra nustatyti, bet turima informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų ar sunkų nusikaltimą arba apie konkrečiai nurodytus apysunkių nusikaltimus*“⁵³. Iš to matyti, kad neviešo pobūdžio tyrimo veiksmai procese pasitelkiami tik jau turint pagrįstų duomenų, kurie leidžia manyti, kad asmuo organizuoja, atlieka, vykdo nusikalstamas veikas, dėl kurių pavojingumo, masto, tokie procesiniai veiksmai gali būti atliekami. Taigi, kaip rašoma literatūroje, „slaptai kišantis į žmogaus teisių sritį, turi būti faktinis pagrindas, leidžiantis prokurorui kreiptis į teismą (ikiteisminio tyrimo teisėją) su prašymu dėl neviešo pobūdžio procesinės prievartos priemonės taikymo“⁵⁴. LAT nuoseklioje praktikoje yra pažymėjęs, kad: „*<...> operatyviniai (pagal dabar galiojantį reglamentavimą – kriminalinės žvalgybos) veiksmai teisėtai gali būti atliekami tik esant konkrečiam įstatyme nustatytam faktiniam pagrindui – informacijai ne apie bet kokią, o tik apie įstatyme nurodytą nusikalstamą veiką (veikas) – ir vykdomi tik siekiant surinkti duomenų apie tokią veiką*“⁵⁵. Faktinio pagrindo turinys bei neviešo pobūdžio veiksmo pasitelkimo procese pagrįstumas kiekvienu atveju privalo būti patikrintas visumoje. Neviešo pobūdžio veiksmų atlikimas negalimas nesant informacijai apie rengiamą, daroma nusikalstamą veiką. LAT praktikoje matyti, kad neviešo pobūdžio veiksmo (šiam konkrečiame pavyzdyje NVIV) faktinis pagrindas yra tikrinamas pasitelkiant turimų duomenų visumą: „*skundžiamuose teismų sprendimuose pagrįstai konstatuota, kad šiame dokumente yra nurodytas ir faktinis pagrindas atlikti kriminalinės žvalgybos tyrimo veiksmus, t. y. pradėtoje kriminalinės žvalgybos tyrimo byloje yra surinkti duomenys apie tai, jog*

⁵¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-129-976/2019)“, *supra note*, 5.

⁵² Petras Ancelis ir kt., *supra note*, 40: 214.

⁵³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-48-788/2018)“, e-teismai, žiūrėta 2020 m. lapkričio 24 d., <https://eteismai.lt/byla/24512894326950/2K-48-788/2018>.

⁵⁴ Gediminas Bučiūnas, Edita Gruodytė ir Marijus Šalčius, *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai* (Vilnius: VDU 2017), 339.

⁵⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-129-976/2019)“, *op. cit.*

A. Ž. Ž., gyvenantis (-), vykdo narkotinių medžiagų platinimą (-) mieste. Kriminalinės žvalgybos tyrimo byloje esančiame tarnybiniame pranešime Nr. (-), kuris yra iš dalies išslaptintas bei pateiktas nagrinėjamoje byloje, užfiksuota informacija, kad kriminalinės žvalgybos tyrimo metu buvo gautas pranešimas apie tai, jog A. Ž. Ž. (-) mieste užsiima narkotinių medžiagų – kokaino – prekyba, kurį parduoda po 300 Lt už gramą. Kaip matyti iš skundžiamų sprendimų, teismai, skirtingai nei teigiama kasaciniame skunde, aiškinosi faktinį NVI veiksmų atlikimo pagrindą, vertino šiuos bylos duomenis ir skundžiamuose sprendimuose motyvuotai atsakė į kasatoriaus keltus klausimus dėl tokių veiksmų atlikimo pagrįstumo. Informacijos, kuri buvo pagrindu leisti atlikti NVI, tikrumą iš dalies patvirtino ir NVI veiksmų atlikimo metu užfiksuotas narkotinių medžiagų pardavimo mechanizmas, be kita ko, platinamos narkotinės medžiagos rūšis, kiekis, kaina, kuris iš esmės sutapo su duomenimis, kuriais disponavo teisėsaugos institucijos. Abiejų instancijų teismai, tikrindami NVIM taikymo pagrįstumą, vertino iš dalies išslaptintą žvalgybinę informaciją, tačiau, priešingai nei teigiama skunde, nenukrypo nuo teismų praktikos, nes pagal nagrinėjamos bylos aplinkybes šių duomenų pakako patikrinti faktinį NVI pagrindą. Įvertinusi tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija daro išvadą, kad byloje nustatytas tiek faktinis, tiek teisinis NVI veiksmų vykdymo pagrindas ir teismai motyvuotai pasisakė dėl jų abiejų savo sprendimuose“⁵⁶.

Renkant duomenis veiksmais, numatytais Kriminalinės žvalgybos įstatyme svarbu laikytis šių veiksmų atlikimui keliamų reikalavimų. LAT praktikoje pažymi, kad: „*duomenys, gauti atliekant operatyvinio tyrimo veiksmus (iki ikiteisminio tyrimo pradžios), gali būti pripažįstami įrodymais baudžiamajame procese. Tam būtina sąlyga yra tikslus įstatymuose nustatytų operatyvinių veiksmų atlikimo ir priemonių naudojimo pagrindų bei tvarkos laikymasis*“⁵⁷. Kalbant apie kriminalinės žvalgybos veiksmų atlikimo faktinį pagrindą pabrėžtina, kad tais atvejais, kuomet asmens t. y. įtariamojo ar kaltinamojo kaltė grindžiama duomenimis surinktais taikant kriminalinės žvalgybos veiksmus, jais surinktus duomenis vertinantis teismas visais atvejais privalo patikrinti tokių veiksmų atlikimo faktinį pagrindą. Kriminalinės žvalgybos veiksmų atlikimo faktiniu pagrindu laikytinas kriminalinės žvalgybos subjektų, pareigūnų (žvalgų) surašytas dokumentas (tarnybinis pranešimas) dėl slaptųjų veiksmų atlikimo. Tokio pobūdžio dokumentai, laikytini viešai neprieinamais, išslaptintais su žyma „slaptai“. Kriminalinės žvalgybos veiksmų atlikimo faktinio pagrindo „slaptumas“ praktikoje sukelia problemines situacijas vertinant šiais veiksmais surinktus duomenis teismo nagrinėjimo metu. Pastebima, kad teismai susiduria su situacijomis, kuomet faktinis pagrindas (kriminalinės žvalgybos subjektų tarnybinis pranešimas, ar kitas dokumentas kuriuo prašoma sankcionuoti veiksmą) pateikiamas

⁵⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-97-976/2016)“, e-teismai, žiūrėta 2020 m. gruodžio 7 d., <https://eteismai.lt/byla/81473661586009/2K-97-976/2016>.

⁵⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-57-696/2017)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 2 d., <https://eteismai.lt/byla/278927735958786/2K-57-696/2017>.

prie baudžiamosios bylos išslaptintas tik iš dalies, bet ne pilnai, kas sąlygoja rungtimosi principo pažeidimą. Prejudicinę reikšmę teismų praktikoje turinčioje EŽTT byloje *Malininas prieš Lietuvą* konstatuotas rungtyniškumo principo pažeidimas būtent dėl faktinio pagrindo slaptumo „dokumentai, susiję su modelio sankcionavimu, buvo pažymėti slaptumo žyma „slaptai“ ir nebuvo atskleisti pareiškėjo gynėjui, siekiant apsaugoti pareigūnų, dalyvavusių operatyviniuose veiksmuose, asmenybes bei tokių nusikalstamų veikų tyrimo būdus<...> apeliacinės ir kasacinės instancijos teismai padarė priešingą išvadą, t. y. kad pareiškėjas buvo susijęs su psichotropinių medžiagų platinimu anksčiau, greičiausiai remdamiesi nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio operatyvine informacija, kuri buvo neprieinama gynėjui ir negalėjo būti ginčijama. Minėti teismai nenurodė, kaip ir ar iš viso tikrino šios slaptos informacijos tikrumą. Apie tą informaciją pareiškėjas sužinojo tik šio proceso metu Teisme. Pareiškėjas ginčijo minėtos informacijos tikrumą ir teigė, kad informacijos atskleidimas jo bylos nagrinėjimo metu nebūtų atskleidęs valstybės paslapties <...>. Svarbu, kad nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelis, ypač aplinkybės, susijusios su pareiškėjo elgesiu praeityje, teisme nebuvo iki galo atskleistas pareiškėjui (11 ir 25 p. aukščiau). Todėl bylai reikšmingi įrodymai nebuvo nei atkleisti teismo posėdžio metu, nei ištirti, remiantis rungtyniškumo principu“⁵⁸. Šiuo konkrečiu atveju teisme viešai nebuvo pateikti duomenys apie kalinamojo elgesį praeityje, kaltinamojo sąsajas su narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimu, disponavimu, platinimu, kas sąlygojo tokio pobūdžio veiksmų sankcionavimo pagrindą. Esant gynybos pagrįstiems prašymams, faktinį pagrindą patvirtinantys duomenys turi būti viešai prieinami baudžiamosioje byloje, nes priešingu atveju yra pažeidžiamas rungtyniškumo principas. Teismas savo nuoseklioje praktikoje pažymi, kad: „nepripažįsta tinkama tokios teismų praktikos, kai tikrindamas faktinį NVIEM atlikimo pagrindą pats teismas susipažįsta su operatyvinio tyrimo byla ir konstatuoja, kad toks pagrindas buvo. Duomenys, kuriuos žino tik teismas, o byloje dalyvaujantiems asmenims jie neatskleidžiami, neturėtų būti vertinami kaip įrodymai, nes BPK esančios normos, kurios įtvirtina kaltinimo ir gynybos šalių lygias teises bylų nagrinėjimo teisme metu teikti įrodymus bei dalyvauti juos tiriant (BPK 7 straipsnio 2 dalis, 44 straipsnio 5 dalis), įpareigoja teismą nuosprendį pagrįsti tik tais įrodymais, kurie buvo išnagrinėti teisiamaajame posėdyje (BPK 301 straipsnio 1 dalis)“⁵⁹.

Kitoje byloje teismas nurodo, kad vertinant neviešo pobūdžio veiksmais surinktus duomenis (šiuo konkrečiu atveju taikant NVIV) teismas privalo vertinti tokių veiksmų atlikimo sankcionavimo faktinį pagrindą, taip pat akcentuoja kas laikoma tinkamu faktiniu pagrindu: „nagrinėjamoje byloje pagrindiniai kaltinimą pagrindžiantis duomenys buvo surinkti taikant

⁵⁸ „Europos Taryba Europos Žmogaus Teisių Teismas Byla 2008 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Malininas prieš Lietuvą* (10071/04)“, *supra note*, 14.

⁵⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2A-P-2/2009)“, *supra note*, 9.

NVIM pagal OVĮ 12 straipsnį. Teismų praktikoje pabrėžiama, kad ypač svarbu atidžiai tikrinti duomenis, surinktus operatyvinio tyrimo metu, nes šis tyrimas apima veiksmus, smarkiai varžančius pagrindines žmogaus teises ir įsiskverbiančius į privatų asmens gyvenimą <...> Taigi vienas iš svarbių aspektų, nustatant, ar asmuo buvo išprovokuotas padaryti nusikalstamą veiką, yra faktinis NVIM taikymo pagrindas, t. y. priežastys, dėl kurių buvo nuspręsta atlikti operatyvinį tyrimą <...> NVIM gali būti atliekamas tik prieš asmenį, apie kurio, tikėtina, nusikalstamą veiką jau turima duomenų (vien tik gandų ar panašios nepatikrinamos informacijos tam nepakanka), nes tik tokiu atveju gali būti daroma išvada apie „prisijungimą“ prie daromos nusikalstamos veikos, o ne naujos veikos išprovokavimą. Tokia išvada daroma ir EŽTT praktikoje. Byloje turi būti duomenys apie faktinį operatyvinių veiksmų atlikimo pagrindą ir šiuos duomenis teismas turi patikrinti atlikdamas BPK numatytus veiksmus“⁶⁰. Teismas nustatė, kad šiuo konkrečiu atveju NVIV taikymo faktinis pagrindas nebuvo pilnai atskleistas gynybai, nors to buvo prašoma: „pažymėtina, kad argumentus dėl faktinio pagrindo sankcionuoti NVIM nebuvimo ir provokacijos padaryti nusikalstamą veiką nuteistasis ir jo gynėjas kėlė tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teisme, tačiau šie jų argumentai nebuvo tinkamai ir išsamiai tikrinami. Nagrinėjamoje byloje teismai apsiribojo teiginiu, kad buvo gauta duomenų, jog V. D. nuolat verčiasi narkotikų prekyba, ir tai laikė pakankamu faktiniu pagrindu operatyviniams veiksams atlikti. Šis teiginys nurodomas Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato nusikaltimų tyrimo valdybos Narkotikų kontrolės skyriaus tyrėjo Airido Matulevičiaus tarnybiniame pranešime dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo ir vėliau kartojamas kituose procesiniuose dokumentuose niekur plačiau neaiškinant, kokie būtent duomenys apie V. D. nusikalstamą veiką yra gauti ir iš kur jie gauti. Ši informacija nebuvo patvirtinta jokiais pagal BPK atliekamais veiksmais, nes liudytojas L. K., kuris ikiteisminio tyrimo metu nurodė, jog yra pirkęs narkotinių medžiagų iš V. D., teisme tokius savo parodymus paneigė ir šis prieštaravimas jokiais procesiniais veiksmais nebuvo pašalintas, taigi ir faktinis operatyvinių veiksmų pagrindas nebuvo patvirtintas“⁶¹.

Taikant Kriminalinės žvalgybos įstatyme numatytus neviešo pobūdžio veiksmus teismui vertinant jais gautus duomenis, privalu tikrinti veiksmų sankcionavimo faktinio pagrindo turinį. Kriminalinės žvalgybos veiksmų atlikimo pagrįstumo ir proporcingumo aspektams svarbus faktinio pagrindo turinys. LAT praktikoje pažymi, kad: „operatyvinių veiksmų ir priemonių taikymas buvo sankcionuotas įstatymo numatytų pareigūnų, t. y. apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininko, o tai rodo buvus teisinį pagrindą operatyvinio tyrimo veiksams atlikti, tačiau savaimė nepatvirtina, jog buvo įgyvendintos ir kitos jų taikymo teisėtumo sąlygos, nes reikia

---

⁶⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-439/2011)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 3 d., <https://eteismai.lt/byla/87071013044310/2K-439/2011>.

⁶¹ *Ibid.*

nustatyti faktinį operatyvinio tyrimo veiksmų pagrindą⁶². Faktinis kriminalinės žvalgybos veiksmų atlikimo pagrindas negali būti šabloniškas: „užtikrinant operatyvinių (kriminalinės žvalgybos) veiksmų sankcionavimo ir atlikimo teisėtumą ir kartu veiksmingą žmogaus teisių apsaugą nuo neteisėto apribojimo, kreipiantis dėl operatyvinių (kriminalinės žvalgybos) veiksmų atlikimo ir juos sankcionuojant, turi būti aiškiai nurodoma turima informacija apie galimą nusikalstamą veiką, kurios pagrindu bus tirama, ar atitinka ši informacija tokį BK straipsnį ar jo dalį, dėl kurių atitinkami veiksmai gali būti atliekami <...> pažymėtina, kad operatyviniai veiksmai teisėtai gali būti atliekami tik teismui įsitikinus, kad egzistuoja faktinis pagrindas, ir juos sankcionuojant“⁶³. Nagrinėjamoje situacijoje faktinis pagrindas tiek sankcionuojant kriminalinės žvalgybos veiksmų taikymą, tiek pratęsiant kriminalinės žvalgybos veiksmų taikymo terminą nebuvo tinkamai išnagrinėtas, tą pagrindžia nurodytos aplinkybės: „2008 m. birželio 4 d. nutartyje dėl komunikacijų tinklais perduodamos S. B. informacijos kontrolės, 2009 m. gruodžio 3 d. nutartyje dėl slapto patekimo į S. B. tarnybines patalpas ir techninių priemonių įrengimo tik daroma išvada, kad bylos duomenys patvirtina, jog S. B. gali būti susijęs su nusikalstamomis veikomis, numatytomis OVĮ 9 straipsnio 1 dalyje, tačiau konkrečiai nenurodomi nei tokios veikos kvalifikavimas, nei galimos tokių veikų faktinės aplinkybės. Taip pat nei teikime, nei nutartyje nenurodyti duomenys, kuriais vadovaujantis teigiama, kad S. B., būdamas valstybės tarnautoju – dirbdamas (-) miesto administracijos Architektūros ir teritorijų planavimo skyriaus vedėju, tyčia neatsižvelgs į akivaizdžius projekto neatitikimus, šiems projektams neteisėtai pritaris ir juos suderins, iš šiais projektais suinteresuotų asmenų galbūt nuolat reikalauja ir priima kyšius. Nenurodyti konkretūs asmenys, iš kurių galbūt nuolat reikalaujama kyšių, nei projektai, kuriems galbūt neteisėtai pritaris ir juos suderins S. B. Įdomiausia, kad po 2008 m. birželio 4 d. nutarčių prokuratūra dar penkis kartus kreipėsi į teismą dėl taikomų operatyvinių priemonių taikymo pratęsimo, nors nė viename teikime nebuvo pateikta naujos informacijos apie surinktus duomenis, kurie patvirtintų operatyvinių priemonių taikymo ir pratęsimo pagrįstumą, t. y. kad S. B. vykdo ar rengiasi vykdyti nusikalstamą veiklą. Tačiau teismas vis vien pratęsinėjo leidimą atlikti slaptus operatyvinius veiksmus, o 2009 m. gruodžio 3 d. sankcionavo naują operatyvinę priemonę – slaptą patekimą į patalpą ir techninių priemonių įrengimą, nors po pusantrų metų telefoninių pokalbių klausymosi nieko naujo, dėl ko reikėtų tokios priemonės, nepaaiškėjo. Nei 2009 m. gruodžio 3 d. prokuroro teikime, nei teismo nutartyje faktinis pagrindas, kad paaiškėjo naujos informacijos apie rengiamą nusikaltimą, nenurodytas.⁶⁴ Šiuo nagrinėtinu atveju LAT nustatė, kad teismai neperžiūrėjo ir netinkamai vertino faktinį pagrindą sankcionuodami kriminalinės žvalgybos

---

⁶² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-57-696/2017)“, *supra note*, 57.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.*

veiksmus bei pratęsdami jų terminus. LAT praktikoje pabrėžiami faktinio pagrindo trūkumai, kurie lėmė esminius žmogaus teisių pažeidimus ir tai, kad duomenys buvo pripažinti kaip gauti neteisėtai: „*tokia ilga nerezultatyvi žmonių kontrolė negali būti pateisinama, nes neatitinka teisinėje valstybėje galiojančių principų ir laikytina esminiu žmogaus teisių pažeidimu. Slaptų operatyvinių veiksmų sankcionavimas, nesant tam faktinio pagrindo, naujų nutarčių priėmimas ir tokių veiksmų pratęsimas be jokios motyvacijos daro tokias nutartis neteisėtas. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad teismo nutartys, priimtose 2008-2011 m. laikotarpiu iki pradėdant ikiteisminį tyrimą, gali būti laikytinos teisėtos tik pagal formą, nes jas priėmė tam įgaliojotas subjektas, bet ne pagal turinį. Jos neatitinka tokių nutarčių turiniui keliamų reikalavimų*“⁶⁵.

Kitoje analizuojamoje faktinis pagrindas buvo išslaptintas, tačiau teismų nepatikrintas. Byloje priimant apkaltinamąjį nuosprendį buvo remiamasi duomenimis gautais kriminalinės žvalgybos (nutartyje minima operatyvinės veiklos) veiksmais. Teismas konstatavo, kad: „iš nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje esančio apeliacinės instancijos teismo posėdžio protokolo galima spręsti, kad dalį duomenų teismas taip pat tyrė nuteistosios ir jos gynėjo neinformuodamas apie tiriamos informacijos turinį – medžiagos, kuria remiantis buvo sankcionuotas modelio taikymas, turinys nebuvo atskleistas bylos nagrinėjimo teisme dalyviams. Toks apeliacinio skundo argumentų dėl provokacijos paneigimo būdas pažeidžia anksčiau minėtus proceso principus, todėl nėra tinkamas. Vadinamoji *ex parte* (arba *in camera*) procedūra, t. y. duomenų tyrimas nedalyvaujant proceso dalyviams, jiems neleidžiant susipažinti su teismui pateikta informacija, yra sunkiai suderinama su teisinės demokratinės valstybės baudžiamajam procesui būdingais principais, todėl paprastai negali būti taikoma <...> Duomenys, kuriais remiantis nagrinėjamoje byloje daroma išvada, kad provokacijos nebuvo, o modeliu buvo prisijungta prie G. D. rengiamos ar daromos nusikalstamos veikos, ir kad G. D. veiką, dėl kurios ji yra kaltinama, būtų dariusi ir be modelio dalyvių įsikišimo, turi būti tiriami vadovaujantis nustatytais įrodymų tyrimo teisiamaajame posėdyje taisyklėmis, nes BPK 301 straipsnio 1 dalis draudžia nuosprendžius grįsti duomenimis, kurie nebuvo išnagrinėti teisiamaajame posėdyje <...> Bet kuriuo atveju, kai baudžiamojoje byloje remiamasi informacija, gauta ne pagal BPK, tokios informacijos įrodomoji vertė kelia daugiau abejonių. <...> Nagrinėjamoje byloje priimti sprendimai pagrįsti tiek duomenimis, gautais vykdant operatyvinę veiklą, tiek ir atlikus BPK numatytus veiksmus surinkta informacija <...> Svarbiu G. D. kaltės įrodymu byloje laikyti tarp G. D. ir modelio dalyvio „Vido“ vykusių pokalbių įrašai, užfiksuoti vykdant operatyvinę veiklą. Apeliacinės instancijos teismas, neigdamas provokavimo versiją, padarė išvadą, kad iš telefoninių pokalbių stenogramų akivaizdžiai matyti, kad nuteistoji nebuvo skatinama, o pati siūlė pirkti ne tik nukentėjusiąją, bet

---

⁶⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje ([2K-57-696/2017](#))“, *supra note*, 57.

ir kitas merginas. Tačiau šių įrašų patikimumas baudžiamajame procese nėra tinkamai patikrintas“⁶⁶. Teismas nustatė, kad nagrinėtinoje byloje kriminalinės žvalgybos veiksmų atlikimo faktinis pagrindas buvo netinkamai vertinamas: „norint nuspręsti, ar šių pokalbių turinys gali būti vertinamas kaip įrodymas, būtina išsiaiškinti, ar pokalbiai užfiksuoti įstatymų nustatyta tvarka. Pokalbių stenogramos byloje pateiktos su operatyvinių veiksmų atlikimo protokolais, kuriuose nurodoma, kad jie surašyti remiantis Operatyvinės veiklos įstatymo 17 straipsnio 1 dalimi. Tai reiškia, kad į baudžiamąją bylą yra perduota išslaptinta operatyvinė informacija. Operatyvinės veiklos įstatymo 17 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatyta, kad tokia protokole turi būti nurodyti naudojamų operatyvinių veiksmų pavadinimai<...> patikrinimas, operatyvinis sekimas, agentūrinis metodas, elektroninė žvalgyba. Būtent vienas ar keli iš šių veiksmų turi būti nurodomi, surašant protokolą pagal Operatyvinės veiklos įstatymo 17 straipsnio 1 dalį. Šioje byloje esančių protokolų grafoje, skirtoje nurodyti operatyvinius veiksmus, yra įrašyta, kad buvo daromas „slaptas garso įrašymas“. Tokio operatyvinio veiksmo Operatyvinės veiklos įstatymas nenumato, todėl neaišku, kokiomis Operatyvinės veiklos įstatymo normomis vadovaujantis buvo daromi telefoninių pokalbių tarp G. D. ir „Vido“ įrašai bei pokalbio, įvykusio tarp šių asmenų, nukentėjusios ir liudytojo V. J. prieš pat G. D. sulaikymą, įrašas. Nežinant, kokios normos buvo taikytos, neįmanoma patikrinti, ar šie įrašai yra teisėti. Šią aplinkybę būtina nustatyti bylą iš naujo nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme“⁶⁷.

Toliau nagrinėjant neviešo pobūdžio veiksmų faktinio pagrindo pagrįstumą, praktikoje iškilus gynybos abejonėms dėl faktinio pagrindo (šiuo konkrečiu atveju būtent dėl NVIV taikymo) teismai privalo nurodyti veiksmus atlikusiems subjektams išslaptinti būtinąją medžiagą (dokumentą su žyma „slaptai“), susijusią su neviešo pobūdžio veiksmų sankcionavimu: „iš bylos medžiagos ir teismų sprendimų matyti, kad, gynybai iškėlus abejonę dėl faktinio NVIM pagrindo, abiejų instancijų teismai kruopščiai aiškinosi faktinį NVIM pagrindą. Pirmosios instancijos teisme nagrinėjant bylą buvo pateiktas prašymas išslaptinti būtiną medžiagą, susijusią su operatyvinių veiksmų sankcionavimu. Buvo išsiaiškinta, kad dokumentų, kuriuos buvo prašoma išslaptinti, turinys yra perkeltas į 2011 m. kovo 21 d. tarnybinį pranešimą Nr. (-) dėl nusikalstamos veikos imitacijos modelio ir į 2011 m. kovo 21 d. teikimą Nr. (-) dėl nusikalstamos veikos imitacijos modelio panaudojimo, kurių išrašai yra išslaptinti ir pateikti į bylą. Teismai, remdamiesi ir šiais gynybai žinomais duomenimis, nuosprendyje motyvavo savo išvadą dėl faktinio pagrindo atlikti atitinkamus veiksmus buvimo, taip pat pripažino, kad operatyviniai veiksmai sankcionuoti nepažeidžiant įstatymo. Apeliacinės instancijos teismas, patikrinęs pirmosios instancijos teismo

⁶⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-332/2006)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 3 d., <https://eteismai.lt/byla/1936731134657/2K-332/2006>.

⁶⁷ Ibid.

išvadą dėl operatyvinių veiksmų teisėtumo ir pagrįstumo, pripažino, kad pradedant operatyvinį tyrimą ir sankcionuojant operatyvinius veiksmus ir priemones OVĮ nuostatos nebuvo pažeistos. Taigi kasacinio skundo argumentas, kad teisme nebuvo išslaptinta visa operatyvinė byla ir dėl to nebuvo įmanoma įsitikinti faktinio NVIM pagrindo realumu, yra nepagrįstas, nes byloje yra išslaptinta pakankamai duomenų, kad teismai įsitikintų NVIM pagrįstumu. Kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija, susipažinusi su byloje esančia medžiaga dėl NVIM sankcionavimo aplinkybių, konstatuoja, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai, rašydami teikimą dėl NVIM sankcionavimo, disponavo pirmine informacija apie galimą neteisėtą. V. K. disponavimą narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis, turint tikslą jas platinti (BK 260 straipsnis), taigi faktinis pagrindas vykdyti NVIM buvo“⁶⁸.

Atsižvelgiant į analizuojamus atvejus preziumuojama, kad žemesnės instancijos teismai sankcionuodami neviešo pobūdžio veiksmus, privalo atidžiai išnagrinėti faktinio pagrindo turinį, jo pagrįstumą bei proporcingumą žmogaus teisių ribojimui. Faktinio pagrindo turinys turi būti išsamus, juo turi būti motyvuotai grindžiama tokių veiksmų taikymo būtinybė, proporcingumas. Faktinio pagrindo neišsamus vertinimas yra žemesnių instancijų teismų spraga, ko pasekoje baudžiamojoje byloje surinkti duomenys teisminiame etape tampa niekiniais.

Apibendrinant neviešo pobūdžio procesinių veiksmų faktinio pagrindo vertinimą procese galima teigti, kad neviešo pobūdžio tyrimo veiksmų atlikimo faktinis pagrindas – teisėsaugos institucijų turima informacija apie rengiamą, daromą nusikalstamą veiką. Kriminalinės žvalgybos veiksmis surinktus duomenis naudojant baudžiamajame procese, turi būti išslaptintas tokių veiksmų atlikimo faktinis pagrindas. Faktinis pagrindas privalo būti išsamus ir motyvuotas. Darytina prielaida, kad nepaisant pirminės informacijos, kurios pagrindu sankcionuoti neviešo pobūdžio procesiniai veiksmai, teismams yra imperatyvas kiekvienu atveju vertinti faktinio pagrindo pagrįstumą duomenų visete.

Primintina, kad neviešo pobūdžio veiksmų teisinis pagrindas – tinkamas veiksmų sankcionavimas bendra tvarka arba kitoks teisinis patvirtinimas specialia tvarka (esant neatidėliotinai situacijai). Neviešo pobūdžio veiksmų sankcionavimą sudaro konkretus juridinis dokumentas, kuriuo leidžiama atlikti konkretų procesinį veiksma. Tokio pobūdžio veiksmai atliekami tik esant teismo nutarčiam, o įstatyme numatytais neatidėliotinais atvejais – ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimu, laikantis įstatyme aiškiai apibrėžtos, numatytos tvarkos⁶⁹. Sutiktina su teiginiu, kad „vienas iš slaptųjų tyrimo veiksmų pagrįstumo ir teisėtumo garantų – griežtas, konkrečiam slaptajam tyrimo veiksmui įstatymų leidėjo sukurtos procesinės formos,

---

⁶⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-65-976/2017)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 5 d., <https://eteismai.lt/byla/56695052936307/2K-65-976/2017>.

⁶⁹ Petras Ancelis ir kt., *supra note*, 40: 213.

reikalavimų laikymasis“⁷⁰.

Kaip ir minėta, teisinis pagrindas šio pobūdžio procesiniams veiksams atlikti gali būti skirstomas į bendrąjį teisinį pagrindą ir specialųjį teisinį pagrindą. Bendrasis teisinis pagrindas – teisėjo nutartis. Bendrasis teisinis pagrindas taikomas įprastiniais atvejais, t. y. vykstant įprastinei tokių veiksmų atlikimo sankcionavimo procedūrai, pateikiant konkrečiam veiksmui sankcionuoti prašymą, atitinkantį turinio ir formos reikalavimus. Teismai, tikrindami teisinį pagrindą, turi atidžiai patikrinti, ar procesinį sprendimą dėl tokio pobūdžio veiksmų atlikimo pateikė tai galintis padaryti pareigūnas, ar pateiktame prašyme arba nutarime dėl tokio pobūdžio veiksmų atlikimo konkrečiai apibrėžti numatomi atlikti veiksmai, jų trukmė, būtinybė juos atlikti. Specialusis teisinis pagrindas – prokuroro (įstatyme numatytais atvejais ir ikiteisminio tyrimo pareigūno) nutarimas, kuris pasitelkiamas tik išimtiniais atvejais, kuomet reikia nedelsiant priimti sprendimą „čia ir dabar“. Teorijoje pastebima, kad neatidėliotinu atveju laikytina staigi susidariusi išimtinė, trumpą laikotarpį realiai egzistuojanti situacija, suteikianti teisę dėl laiko stokos nesilaikyti įprastinės procedūros ir nedelsiant priimti sprendimą. LAT šiuo klausimu yra pažymėjęs, kad: *„tam, kad asmuo nepatirtų savavališko ir nepagrįsto teisės į privatumą suvaržymo, slaptos informacijos apie rengiamą, daromą, padarytą nusikalstamą veiką rinkimo priemonės, taip pat ir numatytos OVI, kuriomis įsiterpiama į žmogaus privatų gyvenimą, gali būti skiriamos tik įstatyme nustatytais pagrindais, laikantis įstatyme nustatytos tvarkos, tik motyvuotu teismo sprendimu paisant proporcingumo reikalavimų“*⁷¹. Kalbant plačiau apie teisinį pagrindą LAT taip pat pažymi, kad: *„teismo sankcijos reikalaujantys operatyviniai veiksmai skirti baudžiamojo proceso tikslams pasiekti ir negali tęstis neribotą laiką. Tuo atveju, kai, įvertinus visas bylos aplinkybes, matyti, kad, ilgesnį laiką imituojant nusikalstamą veiką ar tęsiant kitus neviešo pobūdžio veiksmus, buvo siekiama ne nustatyti naujas teisiškai reikšmingas aplinkybes, o tik dirbtinai pasunkinti kaltininko baudžiamąją atsakomybę (pvz., kai tuo siekiama tęstinės veikos peraugimo į sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ar tiesiog tikintis atsitiktinai atskleisti kokią nors nusikalstamą veiką), bylą nagrinėjantis teismas turi įvertinti, ar teisėtai prasidėję teisėsaugos pareigūnų veiksmai dėl ilgalaikio nusikalstamos iniciatyvos palaikymo, kelio neužkirtimo naujoms nusikalstamoms veikoms neperaugo į provokaciją arba kitokį dirbtinį skatinimą daryti naujas nusikalstamas veikas“*⁷². Matyti, kad teisinis pagrindas vertintinas ne vien tik dokumento formato, ar jį priėmusių subjektų rato kontekste.

Kaip matyti iš išdėstyto, neviešo pobūdžio veiksams keliami faktiniai pagrindai bei

⁷⁰ Aurelijus Gutauskas, „Kriminalinė žvalgyba ir privatus žmogaus gyvenimas“, Teise (2019):13, https://www.researchgate.net/publication/338785558_Criminal_Intelligence_and_the_Privacy_of_Human_Life.

⁷¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-P-94-895/2015)“, e-teismai, žiūrėta 2020 m. spalio 30 d., <https://eteismai.lt/byla/44415389271611/2K-P-94-895/2015>.

⁷² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-48-788/2018)“, e-teismai, žiūrėta 2020 m. lapkričio 24 d., <https://eteismai.lt/byla/24512894326950/2K-48-788/2018>.

teisėtumo kriterijus apibrėžia šiais veiksmais gaunamų duomenų „jautrumą“. Neviešo pobūdžio veiksmų faktinis pagrindas ir teisėtumas yra esminės aplinkybės, kurias privalomai, kiekvienu atveju vertina teismai. Neviešo pobūdžio veiksmų pagrindo bei teisėtumo vertinimas skirtas ne tik proceso teisėtumui, bet ir baudžiamojon atsakomybėn trauktino asmens teisėms apsaugoti. Pritartina LAT septynių teisėjų kolegijos išvadai, kad: *„kiekvienoje baudžiamojoje byloje turi būti patikrinamas operatyvinių veiksmų ir priemonių sankcionavimo ir taikymo teisėtumas. Tik tokiu atveju duomenys, gauti taikant operatyvinio tyrimo veiksmus ir priemones, gali būti pripažįstami įrodymais. Teismui tenka pareiga patikrinti, ar sankcionuojant veiksmus, dėl kurių kreipėsi operatyvinės veiklos subjektai, buvo laikomasi OVI numatytų pagrindų. Įstatyme nustatytų operatyvinių veiksmų ir priemonių taikymo ir jų ribų nepaisymas ar kitoks piktnaudžiavimas daro juos neteisėtais“*⁷³.

Apibendrinant galima teigti, kad inicijuojant neviešo pobūdžio veiksmus, privalomai turi būti laikomasi teisėtumo principo, dar kitaip tariant „įstatymo raidės“. Neviešo pobūdžio veiksmai privalo būti atliekami griežtai pagal BPK bei kitus tokių veiksmų tvarką reglamentuojančius teisės aktus. Neviešo pobūdžio veiksmų pagrįstumui keliami du pagrindai – teisinis ir faktinis. Teisinis pagrindas yra atitinkamos formos dokumentas (priimtas tą galinčio padaryti teisėsaugos institucijos subjekto), kuriame motyvuotai išdėstomos neviešo pobūdžio veiksmų pasitelkimo būtinumą nulemiančios aplinkybės. Faktinis pagrindas tai aplinkybės, pagrįsta informacija, kuri leidžia manyti, kad asmuo rengia, organizuoja, atlieka, vykdo nusikalstamas veikas. Atliekant neviešo pobūdžio veiksmus tiek teisinis, tiek faktinis pagrindas yra privalomi siekiant įvertinti tokių veiksmų pagrįstumą, kadangi abu pagrindai tarpusavyje yra betarpiškai susiję. Teisėtumo ir pagrįstumo vertinimas atliekant neviešo pobūdžio veiksmus yra ypatingai svarbus. Tik teisėtai ir pagrįstai surinkti duomenys procese gali būti vertinami kaip tinkami ir jais gali būti remiamasi priimant procesinius sprendimus.

---

⁷³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-7-85-696/2016)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. sausio 2 d., <https://eteismai.lt/byla/50136299086740/2K-7-85-696/2016>.

2. ĮRODINĖJIMO PROCESĖ KYLANČIOS PROBLEMOS RENKANT, PANAUDOJANT SLAPTAISIAIS TYRIMO VEIKSMĖIS GAUTUS DUOMENIS

Remiantis Lietuvos Respublikos prokuratūros pastarųjų penkerių metų veiklos ataskaitomis 2015 m. „asmėnų, kurių atžvilgiu buvo sankcionuoti kriminalinės žvalgybos veiksmai skaičius buvo 4454“⁷⁴, 2016 m. – 5150⁷⁵, 2017. m. – 4658⁷⁶, 2018 m. – 4340⁷⁷, o 2019 m. – 3849⁷⁸. Nors neviešo pobūdžio procesinių veiksėmų panaudojimo mastas kasmet tendencingai mažėja, tačiau Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos ataskaitose slaptieji tyrimo veiksmai išlieka prioritėtinėje prokuratūros veiklos srityje. Neviešais tyrimo veiksėmais gauti duomenys yra kiek kitokie, kadangi duomenų rinkimo procesas yra ypatingas, reikalaujantis griežtesnės duomenų rinkimo tvarkos. Tokio pobūdžio veiksėmais gauti duomenys yra gaunami tyrimo veiksėmais „jautresniais“ teisinio reguliavimo, taikymo ir šių veiksėmų metu gautų duomenų vertinimo aspektais⁷⁹. Atliekant bet kokio pobūdžio procesinius veiksėmus susiduriama su probleminiais aspektais. Vertinant neviešo pobūdžio procesinių veiksėmų specifiskumą įprastų veiksėmų kontekste, probleminiai aspektai specifiskesni. Renkant, o po to ir panaudojant duomenis surinktus neviešo pobūdžio veiksėmais susiduriama su tokiomis pagrindinėmis probleminėmis sritimis kaip asmėns teisių suvaržymas, duomenų gavimo, panaudojimo leistinumо problematika, provokacija.

2.1. Privataus gyvenimo ribojimo proporcingumo problematika

Literatūros šaltiniuose nurodoma, kad „[i]tin svarbios asmėns teisės – teisė į privatų gyvenimą, asmėns garbę ir orumą bei reputaciją, kurių apsauga yra užtikrinama tiek Lietuvos Konstitucija, tiek Europos žmogaus teisių konvencija, tiek ir kitais tarptautiniais dokumentais“⁸⁰.

⁷⁴ „Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2015 metais ataskaita“, prokuratūros, žiūrėta 2020 m. gruodžio 21 d., <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2016/03/prokuraturos-veiklos-2015-m-ataskaita-2016-03-30.pdf>.

⁷⁵ „Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2016 metais ataskaita“, prokuratūros, žiūrėta 2020 m. gruodžio 21 d., <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2017/08/2016-m.-ataskaita-galutinis-2017-08-21.pdf>.

⁷⁶ „Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2017 metais ataskaita“, prokuratūros, žiūrėta 2020 m. gruodžio 21 d., <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2018/03/lietuvos-respublikos-prokuraturos-veiklos-2017-metais-ataskaita.pdf>.

⁷⁷ „Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2018 metais ataskaita“ prokuratūros, žiūrėta 2020 m. gruodžio 21 d., <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2019/03/lietuvos-respublikos-prokuraturos-veiklos-2018-m.-ataskaita.pdf>.

⁷⁸ „Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2019 metais ataskaita“ prokuratūros, žiūrėta 2020 m. gruodžio 21 d., <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/03/prokuraturos-veiklos-2019-m.-ataskaita-2020-03-03-nr.-17.9.-3260.pdf>.

⁷⁹ Rima Ažubalytė ir kt., *supra note*, 27: 152.

⁸⁰ Aurelijus Gutauskas, „Kriminalinė žvalgyba ir privatus žmogaus gyvenimas“, *Teisė*, (2019): 9, [file:///C:/Users/Asus/Downloads/15908-Article%20Text-25537-2-10-20200123%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Asus/Downloads/15908-Article%20Text-25537-2-10-20200123%20(2).pdf).

Savaime suprantama, kad asmens teisė į privatumą yra viena iš pamatinių asmens teisių, reglamentuotų tiek tarptautiniuose, tiek nacionaliniuose teisės aktuose. Teisė į privatą gyvenimą yra fundamentali. Šiuo klausimu LAT septynių teisėjų kolegija yra pažymėjusi, kad: „žmogaus teisių, tarp jų ir teisės į privatą gyvenimą, apsauga yra viena iš fundamentalių asmens teisių, įtvirtintų Konstitucijoje, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, BK ir BPK ir kituose įstatymuose. Ši nuostata įtvirtinta ir OVĮ 6 straipsnyje (Žmogaus ir piliečių teisių bei laisvių apsauga vykdant operatyvinę veiklą), kurio 1 dalis skelbia, kad operatyvinės veiklos metu negali būti pažeistos žmogaus ir piliečių teisės bei laisvės. Atskiri šių teisių ir laisvių apribojimai yra laikini ir gali būti taikomi tik įstatymų nustatyta tvarka, siekiant apginti kito asmens teises ir laisves, nuosavybę, visuomenės ir valstybės saugumą“⁸¹. Konstitucinis Teismas savo praktikoje apibrėžė privataus gyvenimo sąvoką ir išaiškino, kad privatus gyvenimas – tai gyvenimo būdas, šeiminė padėtis, gyvenamoji aplinka, santykiai su kitais žmonėmis, individo pažiūros, įsitikinimai, įpročiai, jo fizinė bei psichinė būklė, sveikata, garbė, orumas ir kt.⁸². Privatus gyvenimas yra kiekvieno asmens erdvė, kuri yra saugoma Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatomis. Asmens privatumą teisėtai apriboti leidžiama tik esant teisės aktuose įtvirtintiems pagrindams bei aiškiai apibrėžtomis riboms. Pažeidžiant asmens teisę į privatumą, peržengiant įstatymu leistinas ribas galima sulaukti skaudžių procesinių pasekmių, ypatingai duomenų vertinime teismo nagrinėjimo metu. LAT praktikoje yra pažymėtina, kad: „slaptai renkant informaciją apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikalstamą veiką, gali būti apribojama žmogaus teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą, todėl reguliuojant teisinius santykius, susijusius su slaptos informacijos rinkimo priemonių naudojimu, taip pat jas taikant ir vertinant gautų duomenų teisėtumą, svarbu išlaikyti teisingą pusiausvyrą tarp siekio išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo užtikrinimo“⁸³. Kuomet procese pasitelkiami procesinės prievartos elementų turintys veiksmai, asmens privatumas yra varžomas. Konstitucinis Teismas pabrėžė privatumo ribojimo galimumą: „privataus gyvenimo teisinė samprata siejama su asmens teisėtai privataus gyvenimo lūkesčiais. Jei asmuo daro nusikalstamas ar kitas priešingas teisei veikas, neteisėtai pažeidžia teisės saugomus interesus, daro žalą atskiriems asmenims, visuomenei ir valstybei, jis supranta arba turi ir gali suprasti, kad tai sukels atitinkamą valstybės institucijų reakciją, kad už jo daromą (ar padarytą) teisės pažeidimą gali būti taikomos valstybės prievartos priemonės, kuriomis bus daromas tam tikras

⁸¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-7-85-696/2016)“, *supra note*, 73.

⁸² „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, LRKT, žiūrėta 2020 m. gruodžio 26 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta277/content>.

⁸³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-7-8-788/2018)“, e-teismai, žiūrėta 2020 m. gruodžio 8 d., <https://eteismai.lt/byla/211213467523554/2K-7-8-788/2018>.

*poveikis jo elgesiui <...> nusikalstamą veiką padaręs asmuo neturi ir negali tikėtis, kad jo privatus gyvenimas bus saugomas lygiai taip pat, kaip ir asmenų, kurie nepažeidžia įstatymų*⁸⁴. Taigi pritariama, kad asmuo, pažeisdamas įstatymais saugomas vertybes arba pažeidęs kito asmens teises bei laisves turi suvokti, kad už tai jo atžvilgiu gali būti taikomos procese numatytos procesinės prievartos priemonės ir galimai apribotos asmens teisės bei laisvės.

Privatumo ribojimo problematika išryškėja teisiniame reguliavime. Neviešais procesiniais veiksmais įsiskverbiant į asmens gyvenimo privatumą būtinas konkretus tokių veiksmų atlikimo reglamentavimas. Pagal šiuo metu galiojančias BPK nuostatas, reglamentuojančias neviešo pobūdžio procesinius veiksmus matyti, kad BPK 154, 158, 159 ir 160 straipsniuose numatytus veiksmus galima atlikti tiriant skirtingų kategorijų nusikalstamas veikas (slaptas sekimas galimas (bent jau teoriškai) taikyti net tiriant baudžiamuosius nusižengimus, o nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus – tik tiriant nusikaltimus). Pastebėtina, kad tokių veiksmų sankcionavimo tvarka nevienoda. Pavyzdžiui, neatidėliotinais atvejais BPK 160 straipsnyje numatytą slaptą sekimą galima atlikti ir ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu, tuo tarpu BPK 154, 158 ir 159 straipsniuose numatyti veiksmai galimi ir esant prokuroro nutarimui, nors visi veiksmai vienaip ar kitaip apriboja asmens privatumą. LAT šiuo klausimu pažymi, kad: *„Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje, be kita ko, akcentuojama, kad įstatymas, kuriuo reglamentuojamas slaptos sekimo (stebėjimo) priemonių taikymas, susijęs su Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintų teisių apribojimu, turi būti išdėstytas pakankamai tiksliai, jog tinkamai parodytų asmenims, kokiomis sąlygomis ir aplinkybėmis valstybės institucijos turi teisę taikyti tokį slaptą ir potencialiai pavojingą jų teisės į privataus gyvenimo ir susirašinėjimo slaptumą apribojimą. Atsižvelgiant į piktnaudžiavimo pavojų, būdingą bet kokiai slaptos sekimo sistemai, tokios priemonės turi būti grindžiamos įstatymu, kuris yra itin tikslus (tiksliai apibrėžtas). Būtina, kad egzistuočių aiškios, detalios taisyklės šiuo klausimu, juolab kad atitinkamos technologijos tampa vis sudėtingesnės <...> Esminė konkreto asmens teisių pagal šią nuostatą apribojimo teisėtumo sąlyga – įstatyme nustatytų sąlygų ir tvarkos laikymasis kiekvienu konkrečiu atveju*⁸⁵.

Pareigūnams prieš atliekant veiksmus, kuriais yra varžoma asmens teisė į privatumą, būtina vadovautis proporcingumo principu, nes „<...> reglamentuojant bei taikant procesines prievartos priemones, nustatant žmogaus teises ir laisves varžančių prievartos priemonių taikymo pagrįstumą, leistinumą, tapo svarbus ne tik teisėtumo principo reikalavimų besąlygiškas laikymasis (t. y. dėmesys įstatymo nustatytai veiksmų atlikimo tvarkai), bet ir proporcingumo

⁸⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2003 m. kovo 24 d.“, LRKT, žiūrėta 2020 m. gruodžio 21 d., https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2003-03-24_n.pdf.

⁸⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-168-139/2015)“, e-teismai, žiūrėta 2020 m. gruodžio 8 d., <https://eteismai.lt/byla/141589214790674/2K-168-139/2015>.

principas, kuris lemia žmogaus teisių suvaržymo apimtį⁸⁶. Manytina, kad proporcingumo principo taikymas suponuoja būtinybę kiekvienu atveju vertinti pusiausvyrą tarp atliekamų veiksmų bei asmens teisės į privatumą varžymo.

Remiantis vyraujančia teismų praktika matyti, kad neretai dominuoja privatumo ribojimo proporcingumo kontekste problematika. Pavyzdžiui, slaptais tyrimo veiksmais, kurie buvo nukreipti siekiant išsiaiškinti vieną nusikalstamą veiką, gaunami duomenys apie kitą nusikalstamą veiką ir panaudojami naujai išsiaiškėjusios nusikalstamos veikos tyrimui: *„taikant neviešo pobūdžio sankcijų reikalaujančias tyrimo priemones, gali būti gaunami ir tam tikri duomenys, leidžiantys įtarti apie kitas to paties asmens arba kitų asmenų daromas nusikalstamas veikas. Šiuo klausimu teismų praktikoje išsiaiškinta, kad, pripažįstant šiuos duomenis leistiniais įrodymais, svarbu įvertinti tiek atskleistų nusikalstamų veikų kategoriją ir galimybes apskritai vykdyti teismo sankcijų reikalaujančius neviešo tyrimo veiksmus dėl tokios nusikalstamos veikos, tiek ir visos baudžiamosios bylos kontekstą bei proporcingumo principo reikalavimus. Antai tokie duomenys gali būti ir nepripažinti įrodymais pagal BPK ir jais gali būti nesiremiama nagrinėjant baudžiamąją bylą, jeigu daroma išvada, jog tokių duomenų naudojimas reikštų asmens teisės į privatumą suvaržymą, pažeidžiantį proporcingumo reikalavimus“⁸⁷. Šioje kasacinėje byloje nustatyta, kad apeliacinės instancijos teismas nepatikrino slaptais tyrimo veiksmais gautų duomenų proporcingumo bei galimybės panaudoti surinktus duomenis kitos nusikalstamos veikos tyrime. Teismas pagrįstai konstatavo, kad tokiais atvejais privaloma atidžiai įvertinti tokių duomenų panaudojimo galimybes kitos nusikalstamos veikos tyrime, vertinant proporcingumo bei asmens privatumo suvaržymo aspektais: *„norint tinkamai išspręsti įrodymų leistinumo klausimą nagrinėjamoje byloje, būtina ištirti: slapto tyrimo veiksmų prieš V. J. pradėjimo pagrindą; tokių veiksmų ilgesnę trukmę pateisinančias priežastis; Panevėžio apygardos teismo 2014 m. birželio 3 d. nutartimi sankcionuotų (pratęstų) slapto tyrimo veiksmų faktinį pagrindumą; aplinkybes, dėl kurių ikiteisminis tyrimas pradėtas tik 2015 m. balandžio 10 d.; teisinę galimybę įrodinėti nesunkaus nusikaltimo aplinkybes slaptų tyrimo veiksmų metu gauta informacija, taip pat ir teisės į privatumą suvaržymo atskleidžiant atsitiktinai užfiksuotą nusikalstamą veiką proporcingumo klausimą“⁸⁸.**

Pažymėtina, kad kiekvienu atveju vertinant gautų duomenų proporcingumą privatumo ribojimo kontekste, jų panaudojimą kitame ikiteisminiame tyrime, būtina atidžiai įvertinti tokių duomenų panaudojimo bei gavimo aplinkybes teisės normų visumoje. Kitoje panašaus pobūdžio byloje LAT akcentavo proporcingumo vertinimo subjektus panašaus pobūdžio situacijų metu:

⁸⁶ Ažubalytė, *supra note*, 6: 266.

⁸⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-7-8-788/2018)“, *supra note*, 83.

⁸⁸ *Ibid.*

„atkreiptinas dėmesys, kad BPK reikalavimas, kad būtent aukštesnysis prokuroras arba ikiteisminio tyrimo teisėjas spręstų dėl neviešo pobūdžio veiksmais gautų duomenų panaudojimo kitoje (kitose) bylose, rodo, kad šis sprendimas skirtas įvertinti, ar duomenis, gautus atliekant neviešo pobūdžio veiksmus, ribojančius asmens teisę į privatumą, yra proporcinga naudoti ir tiriant (nagrinėjant) bylas dėl kitų asmenų ar kitų nusikalstamų veikų, o ne tik išreikšti atliekančio tyrimą ar jį organizuojančio prokuroro valią panaudoti reikšmingus duomenis atitinkamoje byloje“⁸⁹.

Tęsiant mintį pritartina autorės R. Ažubalytės pateiktai proporcingumo bei asmens teisių ribojimo santykio tezei. Autorė rašo, kad *„procesinių prievartos priemonių reguliavimas, paskyrimas ir taikymas yra plačiąja prasme proporcingas (Konstitucijos 22 str. ir Konvencijos 8 str. kontekste), kai asmens privatų gyvenimą ribojančios priemonės nustatytos įstatymo; jos būtinos demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti Konstitucijos, Konvencijos ginamas ir saugomas vertybes, jomis nėra paneigiama žmogaus teisės į privatumą prigimtis ir esmė; jos proporcingos siekiamam tikslui“⁹⁰.*

Toliau nagrinėjant privataus gyvenimo ribojimo proporcingumą, teisminėje praktikoje galima rasti įvairaus pobūdžio sprendimų, kurių viename LAT pasisakė dėl pernelyg ilgo neviešo pobūdžio veiksmų atlikimo termino. Teismas akcentavo, kad tai sąlyginai asmens teisės į privatumą varžymas, tačiau pagrindė tai neišvengiamu būtinumu, siekiu, iširti stambaus masto kyšininkavimo nusikalstamą veiką: *„iš tiesų, nagrinėjamoje byloje slapti tyrimo veiksmai tęsėsi gana ilgą laiką: pirmieji tokie veiksmai buvo teismo nutartimis sankcionuoti 2006 m. spalio 13 d., vėliau buvo ne kartą pratęjami ir truko net iki 2008 m. vasario mėn. Taigi tokių žmogaus privatumą varžančių tyrimo veiksmų trukmė iš tiesų yra „ribinė“ ir reikalaujanti legitimaus pagrindimo. Visgi šį faktą byloje galima paaiškinti objektyviu poreikiu, o ne noru dirbtinai pasunkinti kurio nors įtariamo asmens teisinę padėtį. Iš bylos medžiagos matyti, kad slapti tyrimo veiksmai buvo pratęsinėjami siekiant išsiaiškinti bendrininkų veikų apimtį, mechanizmą, atskirų kyšininkavimų detales, į šias veikas įtrauktų asmenų skaičių. Tęsiant šiuos veiksmus, plėtėsi asmenų, užfiksuotų dalyvaujant korupciniuose sandėriuose, ratas, nepasibaigus vienam kyšininkavimui, jau buvo tariamasi dėl kito. Kiekviena kaltinamiesiems inkriminuota nusikalstama veika yra tęstinio pobūdžio ir susidedanti iš laike išsidėsčiusių daugybės tarpinių epizodų (pokalbių, aptarimų, susitarimų ir t. t.), taigi buvo susidurta su sisteminė korupcija, kuriai atskleisti reikia didesnių laiko sąnaudų. Darytina išvada, kad užsitęsusių neviešo tyrimo priežastys yra aiškios ir objektyvios“⁹¹.* Kaip matyti iš šio konkretaus pavyzdžio, teismas konstatavo, kad

⁸⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-129-976/2019)“, *supra note*, 5.

⁹⁰ Ažubalyte, *supra note*, 6: 268.

⁹¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-7-8-788/2018)“, *supra note*, 83.

neviešo pobūdžio veiksmų taikymo ganėtinai ilga trukmė gali būti pateisinama per proporcingumo principą, siekiant apsaugoti įstatymais saugomas vertybes, užkardyti naujas, stambaus masto nusikalstamas veikas.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą matyti, kad proporcingumo problematika ribojant asmens privatumą teismų praktikoje ryškėja ir taip yra todėl, kad įstatymai abstrakčiai apibrėžia tokių veiksmų atlikimo pagrindus. Pritartina R. Ažubalytės teiginiams dėl kokybiško įstatymo būtinybės ribojant asmens privatą gyvenimą tame kontekste, kad „reikalavimas tokiems įstatymams – aiškiai nurodyti, kokio pobūdžio nusikalstamų veikų tyrimui leidžiama naudoti slaptas, privatų gyvenimą varžančias tyrimo priemones. Doktrinoje paprastai kalbama apie proporcingą slaptų, į privatų gyvenimą įsiskverbiančių, priemonių naudojimą: kuo rimtesnė (sunkesnė) nusikalstama veika, tuo didesnis privataus gyvenimo ribojimas yra pateisinamas. <...> iš esmės reguliavimas turėtų būti toks, kad būtų užkirstas kelias piktnaudžiavimo grėmei, kylančiai dėl teisės aktuose nurodytos tokios didelės nusikaltimų įvairovės, kad galiausiai ribojamosios priemonės galėtų būti pateisinamos daugumos nusikaltimų atveju“⁹². Darytina išvada, kad privatumo ribojimo problematika sietina su abstrakčiai apibrėžtomis tokių veiksmų atlikimo teisės normomis, kurių spragas bandoma užpildyti per teismų praktiką, kuri ilgainiui tampa precedentu panašaus pobūdžio bylose. Manytina, kad siekiant išvengti panašaus pobūdžio probleminių aspektų, teisės normų konkretinimas, aiškesnė apibrėžtis, padėtų žemesnių instancijų teismams vertinant tokiais veiksmais gautų duomenų proporcingumą.

2.2. Neviešais veiksmais gautų duomenų panaudojimo, gavimo leistinumo problemos

Neviešais tyrimo veiksmais gauti duomenys vertinami BPK 20 straipsnyje nustatyta tvarka. Šiais veiksmais gauti duomenys kaip ir viešo pobūdžiai veiksmais gauti duomenys privalo atitikti BPK įtvirtintus pamatinius principus. Vienas iš esminių principų, taikomų renkant, vertinant duomenis – leistinumo principas. „Pabrėžiant įrodymų leistinumo kriterijaus reikšmingumą, teisinėje literatūroje teigiama, jog įrodymų tikrinimas leistinumo požiūriu ir įrodymų, gautų pažeidus įstatymus atmetimas laikomi viena svarbiausių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos garantija baudžiamajame procese bei teisėto ir teisingo bylos išsprendimo garantija“⁹³ – nurodoma teisinėje literatūroje. Leistinumas – tai duomenų gavimas teisėtais, įstatyme įtvirtintais būdais, nepažeidžiant procese numatytos duomenų rinkimo, panaudojimo tvarkos. Leistinumo reikalavimas bene dažniausiai aptariamas teismų praktikoje. Leistinumo kriterijus suponuoja būtinybę renkant duomenis atidžiai laikytis įstatymo raidės, įtvirtinančios duomenų rinkimo,

---

⁹² Ažubalytė, *supra note*, 6: 281.

⁹³ Vidmantas Egidijus Kurapka ir kt., *supra note*, 16: 329.

panaudojimo procedūrą, o be to, „įrodymų leistinumą reikalaujama draudžia siekti nustatyti tiesą procese bet kokia kaina“⁹⁴. Atliekant neviešo pobūdžio veiksmus leistinumą vertintinas duomenų gavimo ir panaudojimo kontekste. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „įrodinėjimo priemonių leistinumą – tai įrodymų procesinės formos, o ne jų turinio klausimas“⁹⁵.

LAT praktikoje susiduriama su probleminėmis situacijomis, kuomet atliekant neviešo pobūdžio veiksmus gauti duomenys panaudojami kitos nusikalstamos veikos tyrimui, dėl kurios nebuvo sankcionuotas konkretus veiksmas. Autorės nuomone, tokiais atvejais kyla klausimas, ar visais atvejais teisėtai atliktų veiksmų metu gautų duomenų panaudojimas atitinka leistinumą principą? Siekiant surasti atsakymą į šį bei kitus probleminius klausimus, susijusius su leistinumą principo vertinimu, būtina apžvelgti teismų praktiką.

Žemiau cituojamoje LAT nutartyje atsispindi vienas iš leistinumą principo pažeidimų, kuomet duomenys gauti teisėtai atliktu, sankcionuotu slaptoju veiksmu viename ikiteisminiame tyrime panaudojami kitame ikiteisminiame tyrime, dėl kurio tokio pobūdžio veiksmo atlikimo galimybė įstatyme nenumatyta: „nagrinėjamoje byloje yra susiklosčiusi situacija, kai, teisėtai vykdamas slaptojo asmens, įtariamo darant atitinkamas nusikalstamas veikas, susižinojimo kontrolę, buvo gauta duomenų apie galimai daromą A. M., kiek matyti iš baudžiamosios bylos, visiškai nesusijusio su kitoje byloje tiriamą nusikalstama veika (nei bendrininkavimo, nei kitais aspektais), veiką, nurodytą BK 202 straipsnio 1 dalyje, kuri nenurodyta Kriminalinės žvalgybos įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje tarp nusikalstamų veikų, dėl kurių galima vykdyti kriminalinės žvalgybos tyrimą <...> Atsižvelgus į pirmiau nurodytą kasacinės instancijos teismo praktiką ir įvertinus nusikalstamos veikos pavojingumą (apysunkis nusikaltimas), jos sudėtingumą (fizinio asmens prekyba automobiliais), valstybės institucijų galimybes nustatyti, atskleisti tokio pobūdžio veiką (A. M. skelbimuose apie parduodamus automobilius nurodydavo savo tikrus asmens ir kontaktinius duomenis), pripažįstama, kad ginčijami duomenys negalėjo būti pripažinti įrodymais ir jais nebuvo galima grįsti nuteistojo kaltės. Pripažinus, kad duomenys, gauti K. G. L. sekimo ir elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos turinio, pokalbių, kitokio susižinojimo ar veiksmų slaptos kontrolės, fiksavimo naudojant technines priemones specialia tvarka nuo 2014 m. kovo 7 d. iki 2014 m. birželio 7 d. metu, yra neleistinai panaudoti A. M. byloje. <...> Šioje nutartyje konstatuotas pažeidimas, dėl kurio byloje buvo panaudoti leistinumą kriterijaus neatitinkantys duomenys, t. y. duomenys, gauti atliekant kriminalinės žvalgybos veiksmus kitoje byloje dėl kitų asmenų daromų nusikalstamų veikų“⁹⁶. Šis teisminės praktikos pavyzdys rodo, kad vien tai, kad

⁹⁴ Gintaras Goda, Marcellis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *supra note*, 19: 170.

⁹⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. 1996 m. balandžio 18 d.“, LRKT, žiūrėta 2021 m. sausio 3 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta406/content>.

⁹⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-129-976/2019)“, *supra note*, 5.

duomenys gauti teisėtu būdu, nepažeidžiant tokių duomenų gavimo, sankcionavimo tvarkos, nėra rodiklis vertinant jų leistinumą panaudojimo kontekste. Atsižvelgiant į formalųjį duomenų gavimo kriterijų, t. y. sankcionuotą veiksma kito asmens ikiteisminiame tyrime, dėl kitos nusikalstamos veikos, duomenų panaudojimas ikiteisminiame tyrime, kuriame veiksmas nebuvo sankcionuotas ir pagal įstatymą nenumatytas, laikytinas netinkamu, pažeidžiančiu duomenų panaudojimo leistinumą kriterijų.

Kitame pavyzdyje matyti, kad duomenys buvo gauti ir panaudoti neteisėtai, kadangi neviešo pobūdžio veiksmas buvo teismo nepagrįstai sankcionuotas. Nepagrįstai sankcionuotu veiksmu surinkta informacija buvo pripažinta įrodymu bei juo pasinaudota priimant apkaltinamąjį nuosprendį: *„išplėstinės septynių teisėjų kolegijos manymu, duomenys, gauti kontroliuojant pokalbius teisėjos V. K. kabinete, nesinaudojant telekomunikacijų tinklų operatorių paslaugomis, negali būti pripažinti įrodymais BPK 20 straipsnio prasme. <...> Leidimas duotas tik slaptai patekti ir apžiūrėti tarnybines patalpas, o ne atlikti kokius nors kitus veiksmus <...> sankcionuojant leidimą įrengti slaptą garso ir vaizdo įrašymo aparatūrą teisėjos darbo kabinete, nepakanka apsiriboti bendromis frazėmis, parašytomis teismo nutarties rezoliucinėje dalyje – kitokio susižinojimo ar veiksmų kontrolė ir fiksavimas, kai nė vienam pokalbio, kitokio susižinojimo ar veiksmų dalyviui apie tokią kontrolę nėra žinoma. Tokios aptakios frazės teismo nutartyje, nenurodant, kokios konkrečios priemonės ir veiksmai, kokioje vietoje bus taikomi konkrečiam žmogui, netoleruotinos ir gali sukelti šurkščius žmogaus teisių pažeidimus, kai be pagrindo bus kontroliuojamas visas asmens privatus ir viešas gyvenimas. Nutartyje turėjo būti aiškiai apibrėžtas operatyvinės veiklos subjektų leistinų veiksmų ratas, nurodant, kokioje vietoje, kokie slapti operatyviai veiksmai ir priemonės gali būti atliekami. <...> Kadangi iš nutarties teksto neišplaukia leidimas įrengti technines priemones V. K. darbo kabinete, būtent vaizdo ir garso įrašymo aparatūrą, ir klausytis pokalbių teisėjos kabinete, tai visi duomenys, gauti byloje panaudojus šią priemonę V. K. darbo kabinete, negali būti laikomi duomenimis, gautais teisėtu būdu. Neteisėtu būdu gauti duomenys negali būti laikomi įrodymais byloje, jais negali remtis apkaltinamasis nuosprendis (BPK 20 straipsnio 4 dalis)“⁹⁷. Šioje situacijoje LAT įvertino tokių veiksmų abstraktų sankcionavimą bei pripažino, kad šiais veiksmais gautų duomenų panaudojimas buvo neteisėtas, pažeidžiantis leistinumą principą. Manytina, kad BPK įtvirtintose neviešo pobūdžio veiksmus reglamentuojančiose normose įtvirtintus konkretesnius prokuroro teikimui bei teismo nutarties (sankcijos) turiniui privalomai keliamus reikalavimus, būtų išvengiama tokių leistinumą principo pažeidimų.*

Leistinumą principo pažeidimai betarpiškai susiję su BPK įtvirtintais įrodymams keliamų

---

⁹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-7-85-696/2016)“, *supra note*, 73.

reikalavimų pažeidimais. Leistinumų principo probleminiai aspektai išplaukia iš netinkamo veiksmų atlikimo, sankcionavimo, duomenų panaudojimo. Atsižvelgus į tai, kad leistinumų principu vadovaujama atliekant neviešo pobūdžio veiksmus, svarbu pakalbėti apie dar vieną problemingą neviešo pobūdžio veiksmų sritį – provokaciją, kuri taipogi yra traktuotina kaip leistinumų principo pažeidimas.

2.3. Provokacijos draudimas renkant duomenis

Provokacija yra absoliučiai neleistina priemonė baudžiamajame procese atliekant bet kokio pobūdžio procesinius veiksmus. Teismai nurodo, kad: „konstatavus, kad veikos padarymą lėmė provokacija, baudžiamosios atsakomybės taikymas yra negalimas, nes valstybė negali „sukurti“ nusikaltimų, o po to už juos bausti“⁹⁸. Tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintas imperatyvus draudimas atliekant neviešo pobūdžio procesinius veiksmus provokuoti asmenį atlikti nusikalstamus veiksmus: „nuosekloje nagrinėjamu klausimu teismų praktikoje yra ne kartą konstatuota, kad neviešo pobūdžio tyrimo veiksmai turi būti atliekami iš esmės pasyviu būdu, t. y. asmuo, atliekantis NVI veiksmus pagal BPK arba veikiantis pagal NVIM, vykdomą pagal Operatyvinės veiklos įstatymą ar Kriminalinės žvalgybos įstatymą, negali skatinti, įtikinėti ar kitokiais veiksmais kurstyti asmenį padaryti konkrečią nusikalstamą veiką, kad provokavimo faktas turi būti konstatuojamas, kai ištirtos bylos aplinkybės leidžia padaryti išvadą, jog atitinkama nusikalstama veika nebūtų buvusi padaryta be valstybės pareigūnų įsikišimo“⁹⁹. Provokacijos sąvoka pateikiama tik LR kriminalinės žvalgybos įstatymo 5 straipsnio 4 punkte, kuriame nurodyta, kad „provokacija – tai spaudimas, aktyvus skatinimas ar kurstymas padaryti nusikalstamą veiką apribojant asmens veiksmų pasirinkimo laisvę, jeigu dėl to asmuo padaro ar kėsina padaryti nusikalstamą veiką, kurios prieš tai neketino padaryti“¹⁰⁰. BPK provokacijos samprata nėra atskleista, yra tik minimos provokacijos draudžiamumo nuostatos. Tačiau teismų praktikoje yra nemažai pavyzdžių, kuomet teismai vertina provokacijos draudžiamumą kriminalinės žvalgybos, taip pat baudžiamojo proceso metu.

Teismų praktikoje provokacija suprantama kaip „spaudimas, aktyvus skatinimas ar kurstymas padaryti nusikalstamą veiką apribojant asmens veiksmų pasirinkimo laisvę, jei dėl to asmuo padaro ar kėsina padaryti nusikalstamą veiką, kurios prieš tai neketino padaryti“¹⁰¹, taip

⁹⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-375-895/2015)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 8 d., <https://eteismai.lt/byla/88910049981025/2K-375-895/2015>.

⁹⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-65-976/2017)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 5 d., <https://eteismai.lt/byla/56695052936307/2K-65-976/2017>.

¹⁰⁰ „Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas“, LRS, žiūrėta 2021 m. vasario 5 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.434526/asr>.

¹⁰¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-547/2011)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 5 d., <https://eteismai.lt/byla/242143116479965/2K-547/2011>.

pat kaip „*asmens lenkimas (kurstymas) padaryti nusikalstamą veiką, turint tikslą vėliau su juo susidoroti teisėsaugos institucijų pagalba patraukiant baudžiamojon atsakomybėn dėl nusikalstamos veikos, kuri buvo padaryta sukursčius*“¹⁰². Bendrai tariant, provokacija yra siejama su pareigūnų neleistinu poveikiu asmeniui, kas lemia asmens apsisprendimą nusikalsti. Provokacija praktikoje dažniausiai apibrėžiama kaip aktyvūs, neviešo pobūdžio veiksmą atliekančio pareigūno, ar pasitelkto kito fizinio asmens, veiksmai – skatinimas, kurstymas, lenkimas asmens padaryti nusikalstamą veiką. Provokacijos „aktyvumas“ pasireiškia asmenį skatinant (EŽTT byloje *Malininas prieš Lietuvą*, didelės pinigų sumos, konkrečiu atveju – 3000 JAV dolerių pasiūlymas buvo laikytinas skatinimu), darant asmeniui įtaigą, palaužiant asmens valią, aktyviais prašymais apeliuojant į asmens jausmus (pvz. meluojant apie savo keblią padėtį, sveikatos sutrikimus ir pan.). Taip pat aktyvumas pasireiškia ir sąmoningai sukuriant (imituojant) situaciją, dėl kurios asmuo padaro nusikalstamą veiką, kurios be tos dirbtinai sukurtos situacijos nebūtų daręs: „*provokacija yra tada, kai asmuo nesirengė daryti nusikaltimo, o teisėsaugos pareigūnai sukurstė asmenį padaryti nusikaltimą. Taigi provokacija pripažįstama tada, kai nusikaltimas be teisėsaugos pareigūnų žinios nebūtų padarytas*“¹⁰³. Pareigūnai, įgyvendinantys neviešo pobūdžio veiksmus, pasitelkdami provokaciją, iš „slaptųjų agentų“ tampa „agentais provokatoriais“. Pareigūnų elgesys provokavimo kontekste vertintinas pagal du kriterijus. Pirmasis kriterijus – „teisėsaugos institucijų elgesys, kuriuo pažadinama asmens, apie kurio nusikalstamą polinkį tarsi turima duomenų, motyvacija elgtis nusikalstamai“¹⁰⁴, antrasis – „tai nepaprastai patrauklios galimybės asmeniui, apie kurio nusikalstamą polinkį turima duomenų, galimai elgtis ir neteisėtai sudarymas“¹⁰⁵. Provokacijos pasekmė (padarinys) yra nusikalstama veika, kurios asmuo be teisėsaugos institucijų įsikišimo nebūtų padaręs. Teismas yra pasisakęs ir dėl privačių asmenų atliekančių neviešo pobūdžio veiksmus, provokacijos apraiškų: „*privatų asmenų veiksmai gali būti pripažinti provokacija, jei tie asmenys veikia kontroliuojami bei prižiūrimi pareigūnų ir skatina nusikalsti asmenį, apie kurio nusikalstamą veiką jokių konkrečių duomenų neturima*“¹⁰⁶. Kaip matyti iš išdėstyto, provokacijos apraiškos formų yra įvairiausių, pasireiškiančių tiek pareigūnams atliekant neviešo pobūdžio veiksmus, tiek fiziniams asmenims atliekantiems neviešo pobūdžio veiksmus.

Toliau tęsiant mintį pritarina autoriaus R. Jurkos pateiktam aktyvios provokacijos formos apibrėžimui. Autorius rašo, kad „pastangos specialiai sukelti kokius nors veiksmus, dėl kurių

¹⁰² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2A-P-2/2009)“, *supra note*, 9.

¹⁰³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-544/2010)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 7 d., <https://eteismai.lt/byla/184502451082569/2K-544/2010>.

¹⁰⁴ Raimundas Jurka, „Provokacija kaip priemonė renkant įrodymus baudžiamajame procese“, *Jurisprudencija* 20(1), (2013): 258.

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-7-86/2011)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 7 d., <https://eteismai.lt/byla/232697399045848/2K-7-86/2011>.

apribojama asmens valia pasirinkti vieną ar kitą elgesio būdą, ir atitinkamai lemiančius teisėsaugos institucijų pareigūnų siekį sulaukti norimo, įsivaizduojamo provokuojamo asmens elgesio arba priešingai – neveikimo, kai įstatymai numato pareigą pasirinkti aktyvų elgesio variantą, siejamos su aktyvia provokacijos forma¹⁰⁷. Tačiau svarbu pabrėžti, kad provokacija gali būti laikytini ne vien tik aktyvūs veiksmai: „išvada, kad valstybės pareigūnai skatina asmenis daryti nusikalstamas veikas, gali būti daroma ne tik tada, kai nustatoma, jog asmenys, prieš kuriuos atliekami neviešo pobūdžio veiksmai, buvo tiesiogiai įtikinėjami, raginami atlikti priešingus teisei veiksmus, bet ir tada, kai pareigūnų elgesys nebuvo vien pasyvus ir iš jo buvo galima spręsti, kad ilgesnį laiką trunkantys pareigūnų veiksmai turėjo esminę įtaką asmenų, prieš kuriuos buvo taikomos neviešo pobūdžio priemonės, veiksmams“¹⁰⁸. Pasyvūs, tačiau ilgą laiko tarpą trunkantys pareigūnų atliekami neviešo pobūdžio veiksmai, ilgainiui gali supanašėti su provokacija ir „įgyti“ pasyviają provokacijos formą.

Kaip jau minėta, provokacija baudžiamajame procese yra dviejų formų: aktyvioji (dažniausiai pasitaikanti) bei pasyvioji. Pasyvioji provokacija literatūroje dar apibūdinama kaip netiesioginė. Pasyviosios provokacijos sąvoka literatūroje nepateikiam, nes ji vertinama kiekvieną situaciją analizuojant individualiai, aplinkybių visete. Pritartina autoriaus R. Jurkos nuomonei, kad „su teisinio proceso legitimumu nieko bendro neturi ne tik aktyvus asmens skatinimas daryti nusikalstamą veiką, t. y. aktyvi (tiesioginė) provokacija, bet ir kitoks elgesys, kuris formaliai būdamas teisėtas dėl ilgalaikio asmens iniciatyvos palaikymo, net kai iniciatyva kyla ne iš teisėsaugos institucijų pareigūnų pusės, supanašėja su provokavimu, t. y. pasyvia (netiesiogine) provokacija“¹⁰⁹. Pasyvioji provokacija yra pareigūnų atliekančių neviešo pobūdžio veiksmus „leidimas“ asmenims atlikti nusikalstamas veikas, laiku jų neužkardant, taip dažniausiai siekiant patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn už sunkesnę, baigtą nusikalstamą veiką. Pasyvioji provokacija dažniausiai įvyksta tuomet, kai ilgą laiką atliekant neviešo pobūdžio veiksmus, sukuriama „terpė“, kuri yra itin patogi asmeniui, kuris linkęs daryti nusikalstamas veikas, veikti nusikalstamai. Tą „terpę“ sukuria ne kas kitas, o ilgalaikis pareigūnų neviešo pobūdžio veiksmų atlikimas, įgytas nusikalstamą veiką darančio asmens pasitikėjimas. Nors teismų praktikoje daugiausia yra nagrinėjama ir aiškinama aktyvioji provokacijos forma, tačiau naujausioje teismų praktikoje jau sutinkama ir pasyviosios provokacijos apraiškų. Vienoje naujesnių LAT nutarčių nurodoma, kad buvo bandoma apskųsti NVIV gautus rezultatus, neva jie gauti pareigūnams taikant pasyviają provokaciją: „provokacija šiuo atveju apima ir aktyvų skatinimą bei lenkimą padaryti baudžiamojo įstatymo uždraustą nusikalstamą veiką, ir pasyvų leidimą atlikti nusikalstamas

---

¹⁰⁷ Jurka, *supra note*, 104: 254.

¹⁰⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-65-976/2017)“, *supra note*, 99.

¹⁰⁹ Jurka, *op. cit.*, 262.

veikas, laiku jų nesustabdant<...> nuteistasis R. B. kasaciniame skunde pateikia argumentus, susijusius su nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų teisėtumu, teigdamas, kad jau 2014 m. lapkričio 20 d. buvo surinkta pakankamai duomenų tam, kad būtų pareikšti įtarimai tiek jam, tiek D. K., tiek G. Š. – organizuotos grupės nariams, tačiau teismai, nepagrįstai pasunkindami jo teisinę padėtį, imitavimo veiksmus tęsė toliau (2015 m. gegužės 14 d. epizodo nebūtų buvę, jei jis būtų buvęs sulaikytas anksčiau). Taip pat nuteistasis J. L. kasaciniame skunde teigia, kad jo kaltę grįžta neleistiniais įrodymais, gautais pažeidžiant NVIV taikymo reikalavimus, nes teisėtai prasidėję NVIV peraugo į provokuojančius; slaptų veiksmų naudojimo prieš jį trukmė ir skaičius yra svarbūs kriterijai, leidžiantys daryti išvadas dėl tokių veiksmų realizavimo teisėtumo. NVIV turėjo būti sustabdyti anksčiau, nes kai ikiteisminio tyrimo pareigūnai gavo iš R. D. platinamų narkotinių medžiagų pavyzdžius, atliko šių medžiagų tyrimus bei surinko pakankamai jo kaltę patvirtinančių įrodymų, leidžiančių traukti jį baudžiamojon atsakomybėn, R. D. dar devynis kartus kreipėsi į jį dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų įsigijimo, didindamas prašomų parduoti medžiagų kiekius, apie didelius ar labai didelius jų kiekius nebuvo pradinės informacijos; skunde nurodomi atskiri nusikalstamų veikų epizodai, apie kuriuos, jo nuomone, informacija gauta neteisėtu būdu, taip pat D. P. gynėjas savo kasaciniame skunde teigia, kad nuteistajam J. L. atliekant NVIV nusikalstamos veikos buvo tiražuojamos¹¹⁰. Teismas atsižvelgęs į visus kasatoriaus argumentus dėl provokacijos (analizuojamu atveju būtent pasyvios provokacijos formos) nustatė, kad šiuo konkrečiu atveju NVIV taikymo pratęsimas, kuris kasatoriaus manymu laikytinas nepagrįstu ir pertekliniu, priemonė pasunkinusi kasatoriaus atsakomybę, nusikalstamų veikų tiražavimas, nelaikytinas provokacija. Tokį sprendimą teismas argumentavo tuo, kad: „apeliacinės instancijos teismas išsamiai išanalizavo ir atmetė ne tik pasyvios, bet ir aktyvios provokacijos panaudojant NVIV galimybę, pagrįstai konstatuodamas apie buvimą duomenų, jog J. L. ir D. K. jau iki NVIV taikymo disponavo dideliais narkotinių ir psichotropinių medžiagų kiekiais, jas platino (NVIV dalyvis R. D. tik prisidėjo prie jų daromos nusikalstamos veikos po to, kai jie patys pasiūlė jam pirkti narkotines ar psichotropines medžiagas). Taip pat pažymėtina, kad teismai, analizuodami J. L. ir R. D. pokalbių išklotines apie jų derybas dėl narkotinių medžiagų kiekių ir kainos, darė išvadą, kad ne R. D. skatino J. L. įgyti kuo didesnį narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekį, o aktyvumas ir suinteresuotumas kuo didesnio kiekio pardavimu kilo pačiam J. L. <...> iš to, kas išdėstyta, darytina išvada, kad nei aktyvios (lenkimo, skatinimo disponuoti dideliais narkotinių ir psichotropinių medžiagų kiekiais), nei pasyvios (nusikalstamų veikų tiražavimo) provokacijos tiriant šią baudžiamąją bylą, taikant NVIV, nenustatyta“¹¹¹.

¹¹⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-1-719/2020)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 7 d., <https://e-teismai.lt/byla/45775620716410/2K-1-719/2020>.

¹¹¹ *Ibid.*

Kitoje nutartyje LAT apibrėžė ir išskyrė esminius kriterijus, kuriais privaloma remtis vertinant, ar atliekant neviešo pobūdžio veiksmus nebuvo provokacijos: „*Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, remdamasis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, išskyrė taisykles, kuriomis būtina vadovautis sprendžiant, ar taikant nusikalstamos veikos modelį bei panašius specialius tyrimo veiksmus nebuvo pažeista Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos garantuojama teisė į teisingą procesą išprovokuojant patrauktą baudžiamojon atsakomybėn asmenį padaryti nusikalstamą veiką. **Pirma**, tokie veiksmai kaip nusikalstamos veikos imitacijos modelis gali būti atliekami tik prieš asmenį, apie kurio, tikėtina, nusikalstamą veiką jau turima duomenų (vien tik gandų ar panašios nepatikrinamos informacijos tam nepakanka), nes tik tokiu atveju gali būti daroma išvada apie „prisijungimą“ prie daromos nusikalstamos veikos, o ne naujos veikos išprovokavimą. **Antra**, privatūs asmenys gali vykdyti pareigūnų užduotis, jei jie prieš tai kreipėsi į pareigūnus ir pranešė apie gautus siūlymus atlikti nusikalstamus. Teisėsaugos įstaigų pareigūnai negali veikti kaip privatūs asmenys <...> privačių asmenų veiksmai gali būti pripažinti provokacija, jei tie asmenys veikia kontroliuojami bei prižiūrimi pareigūnų ir skatina nusikalsti asmenį, apie kurio nusikalstamą veiką jokių konkrečių duomenų neturima <...> **Trečia**, išvada apie provokaciją gali būti daroma net ir tuo atveju, kai valstybės pareigūnų skatinimas atlikti tam tikrus veiksmus nėra ypač intensyvus, primygtinis <...>; taip pat ir tada, kai valstybės pareigūnai ar jų kontroliuojami asmenys su jau įtariamu asmeniu, kurį siekiama patraukti baudžiamojon atsakomybėn, susisiekiama tiesiogiai, o per tuo metu niekuo neįtariamus <...>. **Ketvirta**, nagrinėjant bylą teisme valstybės institucijoms tenka našta paneigti gynybos argumentus dėl provokavimo (nebent tie argumentai būtų visiškai neįtikinami); tai gali būti padaryta tik vadovaujantis rungimosi principu ištyrus įrodymus apie kaltinamojo elgesį prieš specialių veiksmų prieš jį sankcionavimą; tikrinant, ar kaltinamasis nebuvo išprovokuotas padaryti nusikalstamą veiką, būtina nustatyti: a) priežastis, dėl kurių buvo nuspręsta vykdyti operaciją; b) pareigūnų dalyvavimo darant nusikalstamą veiką laipsnį ir c) kaltinamajam taikyto provokavimo ar spaudimo pobūdį <...> **Penkta**, nustačius provokacijos faktą, visi įrodymai, gauti provokacijos metu, turi būti pripažinti neleistiniais; kaltinamojo prisipažinimas provokacijos fakto bei jo padarinių nepaneigia, prisipažinimas tokioje situacijoje nėra tinkamas įrodymas kaltinamojo kaltei pagrįsti <...> **Šešta**, pageidautina, kad neviešo pobūdžio veiksmų atlikimas būtų kontroliuojamas teismo, nors prokuroro kontrolė savaime Konvencijos pažeidimo nereiškia“¹¹². Manytina, kad būtent šios teismo apibrėžtos taisyklės ir kriterijai sudaro pagrindą žemesnių instancijų teismams vertinant neviešo pobūdžio veiksmais surinktus duomenis.*

Apibendrinant galima teigti, kad provokacija – tai vienas iš esminių žmogaus teisių ir

---

¹¹² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-302/2013)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 8 d., <https://eteismai.lt/byla/175821403117881/2K-302/2013>.

laisvių pažeidimų baudžiamajame procese. Provokacija pažeidžia ne tik žmogaus teises bei laisves, tačiau ir užkerta kelią teisingam procesui. Provokacija praktikoje pasireiškia aktyvaus ar pasyvaus pobūdžio asmens skatinimu, kurstymu padaryti nusikalstamą veiką. Provokacija gali pasireikšti tuo, kad asmuo gali būti provokuojamas tiek aktyviais veiksmais, tiek pasyvia forma. Pasitelktos provokacijos pasekmė yra asmens, kurio atžvilgiu vykdomas slaptasis veiksmas, valios pažeidimas, suvaržymas, dėl ko neretai yra „sukuriama“ nauja nusikalstama veika. Taigi konstatuotina, kad pareigūnai, atlikdami neviešo pobūdžio veiksmus, provokuodami asmenį, patys „sukuria“ nusikalstamą veiką, už kurią vėliau asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Būtent teisėsaugos institucijoms keliama pareiga įrodinėti provokacijos „nebūvimą“, o ne asmeniui, kuris yra trauktinas baudžiamojon atsakomybėn. Apžvelgus teismų praktiką galima daryti išvadą, kad nepaneigus provokacijos laikytina, kad duomenys, kurie buvo renkami panaudojant neviešo pobūdžio veiksmus, negali būti laikomi kaip surinkti teisėtai.

3. ATSKIRŲ NEVIEŠO POBŪDŽIO TYRIMO VEIKSMŲ METU GAUTŲ DUOMENŲ VERTINIMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE: PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Vystantis pasauliui nuo jo neatsilieka ir nusikalstamų veikų darymo mechanizmai, strategijos, todėl jų atskleidimui baudžiamajame procese vis dažniau pasitelkiami neviešo pobūdžio procesiniai veiksmai. Minėta, kad apskritai nevieši veiksmai gali būti atliekami tiek remiantis Kriminalinės žvalgybos įstatymu (kriminalinės žvalgybos metu) dar nepradėjus ikiteisminio tyrimo, tiek jau pradėjus ikiteisminį tyrimą (BPK nustatyta tvarka).

Atsižvelgiant į darbo tematiką pirmame ir antrame skyriuose aptarus neviešo pobūdžio veiksams keliamus reikalavimus bei esminius probleminius aspektus, tikslinga peržvelgti naujausią teismų praktiką ir išanalizuoti kai kurių neviešo pobūdžio veikslių probleminius aspektus. Nagrinėjant teismų praktiką aktualios ir naujos praktikos, susijusios su visais neviešo pobūdžio procesiniais veiksmais, rasti nepavyko daug. Naujausios ir informatyvios praktikos, susijusios su elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrole, fiksavimu bei kaupimu ir slapto sekimu nepavyko rasti veikiausiai todėl, kad aptariamas procesinis veiksmas ir jo raiška praktikoje nepasižymi itin didele problematika, spręstina kasacinės instancijos teisme. Vis tik atkreiptinas dėmesys, kad dažniausiai išryškėja problemos atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, pasitelkiant slaptuosius tyrėjus, t. y. atliekant savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus.

3.1. Nusikalstamą veiką imituojančių veikslių atlikimas, šio veiksmo metu gautų duomenų vertinimas teismų praktikoje

Analizuojant BPK 159 straipsnyje numatytą veiksmą – nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus (toliau – NVIV) naujausioje teismų praktikoje galima matyti, kad pasitelkiant šį veiksmą teismo nagrinėjimo metu dažniausiai kyla problemos vertinant šiais veiksmais gautų duomenų teisėtumą ir leistinumą. Taigi NVIV gautų duomenų vertinimo metu iš esmės akcentuojami du probleminiai aspektai: faktinis veikslių pagrindas bei galima provokacijos situacija.

2018 m. rugsėjo 25 d. LAT priėmė nutartį, kuria išnagrinėjo nuteistojo V.A. kasacinį skundą, kurio vienas iš argumentų buvo dėl NVIV atlikimo metu taikytos liudytojo O. M., kuris atlikinėjo NVIV, bei teisėsaugos pareigūnų provokacijos (šiuo atveju aktyvios provokacijos), padaryti nusikalstamą veiką. Kasatorius V. A. skunde nurodė, kad „*dėl liudytojo O. M. parodymų nepatikimumo laikytina, kad jis atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus dalyvavo ne savo noru, o buvo įkalbėtas Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnų. Kita vertus, O. M. aktyvūs veiksmai renkant duomenis apie V. A. reikalaujamą 50 000 Eur dydžio kyšį vertintini kaip*

nusikalstamos veikos imitacijos modelio dalyvio pasyvumo pažeidimas, kuris šalina teisėtą pagrindą taikyti baudžiamąją atsakomybę V. A.. Be to, kasatorius iš esmės yra nuteistas remiantis vieninteliu įrodymu – liudytojo O. M. parodymais, kurių pagrindu yra sukonstruota visa byla, o visos teismų padarytos išvados apie byloje tiriamas aplinkybes yra suformuluotos ir pagrįstos remiantis prieštaringa, netikslią bei nepatikrinta informacija, gauta vien tik iš šio liudytojo parodymų, sąmoningai nutylint ir ignoruojant kitų proceso dalyvių parodymuose nurodomas aplinkybes“¹¹³. Šiuo konkrečiu atveju teismas nutartyje pabrėžė provokacijos draudžiamumą: „teismų praktikoje šiuo klausimu yra ne kartą konstatuota, kad neviešo pobūdžio tyrimo veiksmai turi būti atliekami iš esmės pasyviu būdu, t. y. asmuo, atliekantis nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, pagal baudžiamojo proceso įstatymą negali skatinti, įtikinėti ar kitokiais veiksmais kurstyti asmens padaryti konkrečią nusikalstamą veiką, kad provokavimo faktas turi būti konstatuojamas, kai ištirtos bylos aplinkybės leidžia, t. y. jomis remiantis galima padaryti išvadą, jog atitinkama nusikalstama veika nebūtų buvusi padaryta be valstybės pareigūnų įsikišimo <...> svarbu išsiaiškinti, kuris (asmuo, prieš kurį taikomas nusikalstamos veikos imitavimas, ar imitavimo dalyvis) pirmas parodė iniciatyvą daryti nusikalstamą veiką“¹¹⁴. Tokiomis bendromis NVIV taikymo nuostatomis teismas akcentavo provokacijos draudžiamumą, taip atmesdamas kasatoriaus V. A. pateiktą skundą ir pateikdamas konkrečius argumentus: „kasatorius teigia, kad jis buvo provokuojamas padaryti nusikalstamą veiką, tačiau konkrečių teisinių argumentų šiuo klausimu nenurodo. Kasaciniame skunde iš esmės dėstomi subjektyvaus pobūdžio pasvarstymai apie tai, kad O. M. atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus dalyvavo ne savo noru, o buvo įkalbėtas Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnų ir kad O. M. aktyvūs veiksmai renkant duomenis apie V. A. reikalaujamą 50 000 Eur dydžio kyšį vertintini kaip nusikalstamos veikos imitacijos modelio dalyvio pasyvumo pažeidimas. Tokie kasatoriaus teiginiai yra nepagrįsti<...>nagrinėjamoje byloje ikiteisminis tyrimas pradėtas 2015 m. gruodžio 22 d. pagal kredito unijos (duomenys neskelbtini) administracijos vadovo pavaduotojos A. S. pareiškimą dėl V. A. daromo spaudimo ir reikalaujamų pinigų už palankius Lietuvos banko sprendimus minėtai kredito unijai. Prie pareiškimo buvo pridėti du kompaktiniai diskai, jie buvo apžiūrėti BPK nustatyta tvarka. Kompaktiniuose diskuose esančio V. A. ir O. M. pokalbių garso įrašo turinys užfiksuotas (ir išverstas) apžiūros protokole. Būtent ši informacija buvo pagrindas pradėti ikiteisminį tyrimą ir kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl BPK 159 straipsnyje numatytos procesinės prievartos priemonės taikymo. Taigi teisėjų kolegija neturi pagrindo nesutikti su apeliacinės instancijos teismo išvadomis dėl procesinės prievartos priemonės taikymo teisėtumo

---

¹¹³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-234-895/2018)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 16 d., <https://eteismai.lt/byla/122214734292699/2K-234-895/2018>.

¹¹⁴ *Ibid.*

ir jos tinkamo įgyvendinimo. Apeliacinės instancijos teismas, atsižvelgdamas į tai, kad ikiteisminis tyrimas šioje byloje buvo pradėtas pagal kredito unijos (duomenys neskelbtini) administracijos vadovo pavaduotojos A. S. pareiškimą dėl V. A. galimai daromos nusikalstamos veikos ir kad prieš pareiškimo jau buvo pridėti V. A. ir O. M. pokalbių ir susirašinėjimų įrašai, o nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų atlikimas buvo sankcionuotas įvertinus šiuos duomenis, pagrįstai konstatavo, kad V. A. nusikalstamus veiksmus atliko savanoriškai, be valstybės pareigūnų įsikišimo ir nebuvo skatinamas ar kurstomas iš liudytojo O. M. reikalauti kyšio. Taigi sutiktina su teismo išvada, kad nuteistasis nebuvo provokuojamas ir (ar) spaudžiamas daryti sunkų nusikaltimą, o panaudojant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus buvo prisijungta prie V. A. daromų nusikalstamų veiksmų¹¹⁵. Taigi teismas argumentuotai įvertino NVIV teisėtumą šio veiksmo sankcionavimo prasme akcentuodamas, kad faktinis NVIV taikymo pagrindas buvo nuteistojo V. A. ir liudytojo O. M. pokalbių ir susirašinėjimų įrašai kaip priedas prie protokolo-pareiškimo. Teismas nurodė, kad tik po to, kai buvo gautas protokolas-pareiškimas su priedais, pradėjus ikiteisminį tyrimą buvo kreiptasi į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl leidimo atlikti BPK 159 straipsnyje numatytą veiksmą. Dėl provokacijos teismas nurodė, kad būtent ta aplinkybė, kad prieš protokolo-pareiškimo jau buvo pridėti V. A. ir O. M. pokalbių ir susirašinėjimų įrašai, rodantys apie V. A. reikalaujamą kyšį, o NVIV buvo sankcionuotas atsižvelgiant į pirminę informaciją, atkreipdami dėmesį į šiuos t. y. į protokolą-pareiškimą ir priedus (V. A. ir O. M. tarpusavio pokalbius ir susirašinėjimus), pagrįstai konstatuoja, kad V. A. nusikalstamus veiksmus atliko laisva valia, neverčiamas, nekurstomas liudytojo O. M., o juo labiau pareigūnų. Pirminė turima informacija parodė, kad V. A. pats reikalavo kyšio ir atlikinėjo nusikalstamą veiką dar nepradėjus taikyti NVIV, o pradėjus ikiteisminį tyrimą ir sankcionavus NVIV buvo tik „prisijungta“ prie V. A. jau vykdomos nusikalstamos veikos, todėl provokacijos V. A. atžvilgiu prašyti kyšio nenustatyta, ir duomenys surinkti atliekant NVIV laikytini tinkamais bei leistiniais.

Kitoje LAT 2019 m. gegužės 30 d. nutartyje, priimtoje baudžiamojoje byloje, nurodyta, kad buvo gautas prokuroro kasacinis skundas, kuriuo ginčytas Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos priimtas procesinis sprendimas, kuriuo nuteistajam A. T. panaikinta pirminės instancijos priimta nuosprendžio dalis dėl nusikalstamos veikos, numatytos LR BK 260 straipsnio 2 dalyje. A. T. išteisintas kaip nepadaręs veikos, turinčios šio nusikaltimo požymių. A. T. buvo išteisintas, kadangi jo kaltę grindžiantys duomenys, NVIV surinkti duomenys, Lietuvos apeliacinio teismo buvo įvertinti kaip neteisėti, kadangi nuteistasis A. T. buvo išprovokuotas padaryti nusikalstamą veiką. Nustatyta, kad A. T. be teisėsaugos institucijos įsikišimo nebūtų padaręs LR BK 260 straipsnio 2 dalyje numatytos nusikalstamos

---

¹¹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-234-895/2018)“, *supra note*, 113.

veikos. Kasacinį skundą pateikęs prokuroras argumentavo, kad: „*apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai konstatavo, kad byloje nenustatyta objektyvių duomenų, jog A. T. galėjo disponuoti labai dideliu kiekiu narkotinių medžiagų. Ikiteisminio tyrimo teisėjas, sankcionuodamas prieš A. T. nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, įvertino prašymo dėl tokių veiksmų atlikimo pagrįstumą ir jam nekilo abejonių dėl duomenų pakankamumo. Ši procesinė prievartos priemonė dėl konspiracijos ir galimo ypatingo A. T. atsargumo buvo racionali ir tokio pobūdžio bylose pagrįstai taikoma priemonė, siekiant BPK 1 straipsnyje nustatytų tikslų. Nusikalstamos veikos imitavimo modelio taikymo prieš A. T. teisėtumą bei pagrįstumą taip pat patvirtina R. L. ir E. T. parodymai, jog A. T. dideliais kiekiais parduoda narkotines medžiagas. Apeliacinės instancijos teismas nevertino to, kad iš elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės metu užfiksuotų D. N., A. T. ir R. L. pokalbių matyti, jog A. T. galimai disponavo narkotinėmis medžiagomis, todėl padarė nepagrįstą išvadą, kad be teisėsaugos pareigūnų įsikišimo A. T. nebūtų padaręs jam inkriminuotos nusikalstamos veikos*“¹¹⁶. Kasatorius NVIV faktinio pagrindo buvimą bei teisėtumą argumentavo R. L., E. T. apklausos metu duotais parodymais apie A. T. disponavimą narkotinėmis medžiagomis dideliais kiekiais. Kasatoriaus manymu, tai buvo pakankamas pagrindas atlikti NVIV, jį pagrindė ir kiti byloje surinkti duomenys. Būtent surinktų duomenų visuma leido pagrįstai manyti, kad provokacijos nebuvo ir NVIV atlikimas yra pagrįstas, ir A. T. nusikalstamą veiką padarė ne dėl teisėsaugos pareigūnų įsikišimo. Kasacinės instancijos teismas, įvertinęs skundo argumentus, netenkino skundo nurodydamas, kad „*teismai, išnagrinėję šią bylą, nustatė, kad nuo 2014 metų buvo atliekamas ikiteisminis tyrimas dėl veikiant organizuota grupe neteisėto disponavimo dideliu ir labai dideliu kiekiu narkotinių ir psichotropinių medžiagų. Ikiteisminio tyrimo metu gavus duomenų apie tai, kad A. T. gali užsiimti narkotinių ir (ar) psichotropinių medžiagų platinimu, Vilniaus miesto apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjo 2015 m. kovo 6 d. nutartimi buvo leista atlikti prieš A. T. nusikalstamas veikas, nustatytas BK 259 straipsnio 1 ir 2 dalyse, 260 straipsnio 3 dalyje, imituojančius veiksmus. 2015 m. kovo 9 d. įtariamajam R. L. atliekant prieš A. T. nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, dalyvaujant policijos pareigūnams, užfiksuoti A. T. ir R. L. susitikimai, jų telefoniniai pokalbiai ir R. L. metamfetamino įgijimo iš A. T. faktas. Apeliacinės instancijos teismas, patikrinęs nusikalstamos veikos imitavimo taikymo prieš A. T. teisėtumą, konstatavo, kad R. L. prieš A. T. veikė policijos pareigūnų iniciatyva, jų nurodymu bei jiems kontroliuojant ir išprovokavo A. T. padaryti jam inkriminuotą nusikalstamą veiką, nustatytą BK 260 straipsnio 2 dalyje. Duomenis, surinktus pažeidžiant BPK 159 straipsnio reikalavimus, teismas pripažino neleistiniais įrodymais (BPK 20 straipsnio 1, 4 dalys) ir A. T. dėl kaltinimo pagal BK 260 straipsnio 2 dalį išteisino. Teisėjų*

---

¹¹⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-156-511/2019)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 18 d., <https://e-teismai.lt/byla/265504192232440/2K-156-511/2019>.

kolegijos vertinimu, skundžiamame apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje išdėstytos išvados dėl įrodymų leistinumo paremtos bylos duomenų visuma, atitinka BPK 159 straipsnio nuostatų turinį ir jų aiškinimą teismų praktikoje, todėl nesutikti su jomis nėra teisinio pagrindo¹¹⁷. Teismas peržiūrėjęs duomenų visumą išvelgė NVIV atlikimo metu taikytą provokaciją, t. y. aktyvų teisėsaugos pareigūnų veikimą per R. L., kuris veikė su jų žinia. Teismas nurodė, kad „apeliacinės instancijos teismas, laikydamasis BPK 20 straipsnio reikalavimų, išanalizavo ir įvertino visus byloje surinktus ir teisiamajame posėdyje ištirtus įrodymus <...> teismas sprendė, kad A. T. provokavimo faktą byloje patvirtina liudytojo R. L. parodymai, kuriuos iš dalies patvirtina liudytojo A. M. apeliacinės instancijos teisme duoti parodymai, apie tai, kad policijos pareigūnai pasiūlė jam atlikti prieš A. T. nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, šį pasiūlymą jis suprato kaip galimybę „išsisukti“, palengvinti savo padėtį, nes tuo metu prieš jį buvo atliekama daug ikiteisminių tyrimų; policijos pareigūnai siūlė susitikti su A. T. ir įsigyti iš jo narkotinių medžiagų, nurodė prašyti iš A. T. 200 g, patys pareigūnai „sukūrė istoriją“, kad didelio kiekio narkotinių medžiagų reikia kitiems asmenims, išpėjo jį „į priekį“ pinigų neduoti; A. T. anksčiau pardavė jam asmeniniam vartojimui daugiausiai 50 g narkotinės medžiagos, R. L. niekada neprašė ir pats A. T. jam nesiūlė įsigyti didelį kiekį (200–500 g) narkotinių medžiagų; po paleidimo iš sulaikymo jis su A. T. kalbėjo apie narkotinių medžiagų įsigijimą, tačiau tai darė vykdydamas susitarimą su policijos pareigūnais; A. T. pats narkotinių medžiagų jam nesiūlė, tai darė išimtinai tik jo (R. L.) prašymu; jis A. T. prašė ne mažiau 200 g tik dėl susitarimo su policijos pareigūnais, jei pareigūnai nebūtų pasiūlę, A. T. tokio didelio narkotinių medžiagų kiekio nebūtų prašęs; visi veiksmai buvo suderinti su policijos pareigūnais, buvo sutarta sakyti, kad didelio kiekio reikia kitiems asmenims, pareigūnų nurodymu jis ne vieną kartą pats skambino A. T., pareigūnai davė pinigų sumą, kuri reikalinga įsigyti ne mažiau nei 200 g narkotinės medžiagos<...> Apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad aplinkybę, jog A. T. buvo išprovokuotas R. L. padaryti BK 260 straipsnio 2 dalyje nustatytą nusikaltimą, taip pat patvirtina paties A. T. parodymai, kad R. L. veiksmai buvo intensyvūs (daug kartų atvažiavo, skambino, primygtinai prašė padėti), be kurių jis pats nebūtų inicijavęs tokio pardavimo. Be to, apeliacinės instancijos teismas pagrįstai atkreipė dėmesį ir į tai, kad siekį išprovokuoti A. T. parduoti R. L. labai didelį kiekį narkotinės medžiagos patvirtina atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus užfiksuoti A. T. ir R. L. pokalbiai, iš kurių turinio matyti, kad R. L. akivaizdžiai skatino A. T. parduoti ne mažiau nei 200 g, primygtinai prašė tai padaryti tą pačią dieną¹¹⁸. Taigi atsižvelgiant į visas išdėstytas NVIV taikymo aplinkybes, R. L. veikusio teisėsaugos pareigūnų žinioje, aktyvumas, buvo pripažintas provokacija, o duomenys surinkti NVIV pripažinti neleistiniais, todėl A. T. ir buvo išteisintas. Teismas pripažino, kad R. L.

¹¹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-156-511/2019)“, *supra note*, 116.

¹¹⁸ *Ibid.*

veikusio teisėsaugos institucijų pareigūnų žinioje aktyvumas, kuris pasireiškė skatinimu įsigyti ne įprastą kiekį, o didelį kiekį narkotinių medžiagų, aktyvus skambinimas, prašymas padėti – laikytinas provokacija, kurios pasekoje A. T. buvo išprovokuotas padaryti nusikalstamą veiką, kurios be teisėsaugos pareigūnų įsikišimo nebūtų padaręs.

2019 m. gegužės 9 d. LAT išnagrinėjo nuteistojo A. K. gynėjo kasacinį skundą, kuriuo buvo ginčytas NVIV taikymo asmens atžvilgiu teisėtumas. Esminė ginčyta aplinkybė buvo NVIV atlikimas asmens atžvilgiu, kuris NVIV leidime nebuvo įvardintas. Kasatorius kvestionavo NVIV duomenų teisėtumą, kadangi tai lėmė apkaltinamojo nuosprendžio priėmimą nuteistojo A. K. atžvilgiu. Kasatorius, nuteistojo A. K. gynėjas, nurodė, kad: „nagrinėjamoje byloje buvo taikyti neviešo pobūdžio tyrimo veiksmai, nustatyti BPK 159 straipsnyje, kurių pagrindu gauti duomenys kartu su P. N., veikusio pagal sankcionuotus veiksmus, parodymais yra esminis nuteistojo A. K. kaltės įrodymas dėl BK 260 straipsnio 3 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos padarymo. Dėl to kasatorius teigia, kad šiuo atveju, vertinant NVIV teisėtumą ir galimybę jų taikymo metu gautais duomenimis grįsti apkaltinamąjį nuosprendį, yra svarbu nustatyti šių veiksmų sankcionavimo ir jų realizavimo teisėtumą“¹¹⁹, kasatorius skunde nurodė, kad „Vilniaus miesto apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjos 2012 m. lapkričio 16 d. nutartimi P. N. buvo leista atlikti R. B. atžvilgiu nusikalstamas veikas, nurodytas BK 259 straipsnio 1, 2 dalyse, 260 straipsnio 3 dalyje, imituojančius veiksmus narkotines ir psichotropines medžiagas įsigyjant dviem būdais: 1) tiesiogiai iš R. B.; 2) netiesiogiai įsigyti R. B. priklausančias narkotines ar psichotropines medžiagas iš tarpininkų, veikiančių R. B. nurodymu, jo interesais ar naudai. Tačiau pirmosios instancijos teismas padarė išvadą, kad A. K. nebuvo tarpininkas, parduodantis R. B. priklausančias narkotines ir psichotropines medžiagas, o buvo asmuo, kuris „kartu su R. B. už 10 000 Lt pardavė P. N., atliekančiam NVIV“ labai didelį kiekį psichotropinės medžiagos. Kasatoriaus nuomone, tai reiškia, kad jo ginamasis nepateko į sąrašą subjektų, kurių atžvilgiu minėta teismo 2012 m. lapkričio 16 d. nutartimi P. N. buvo leista atlikti NVIV<...> Todėl kasatorius teigia, kad, pagal BPK 159 ir 154 straipsnių nuostatas, NVIV sankcionuojami konkretaus asmens atžvilgiu, ir pareigūnams nustačius, kad nusikalstamos veikos imitavimo modelio (toliau – ir NVIM) dalyvis psichotropines medžiagas galimai įsigis iš kito konkretaus asmens – šiuo atveju būtent iš A. K., turėjo būti gauta papildoma ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, leidžianti NVIV tiesiogiai ar netiesiogiai atlikti būtent jo (A. K.) atžvilgiu. Tai, kad tokios nutarties nagrinėjamoje byloje nėra, leidžia konstatuoti, jog P. N. netiesiogiai, t. y. per R. B., A. K. atžvilgiu neteisėtai atliko nusikalstamą veiką, nurodytą BK 260 straipsnio 3 dalyje, imituojančius veiksmus, įsigydamas labai didelį kiekį psichotropinių medžiagų tiesiogiai iš

---

¹¹⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-39-719/2019)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 19 d., <https://eteismai.lt/byla/138111318389815/2K-39-719/2019>.

*kasatoriaus ginamojo, kuris buvo nuteistas už tiesioginį psichotropinių medžiagų pardavimą P. N.*¹²⁰. Kasatorius skundė NVIV taikymo pagrindus nurodydamas, kad teisėjo priimtoje nutartyje dėl NVIV taikymo nebuvo nurodyta, kad kasatoriaus ginamojo A. K. atžvilgiu būtų leista atlikti NVIV. Kasatorius pabrėžė, kad tam reikėjo gauti dar vieną teisėjo nutartį, ko byloje nebuvo padaryta, todėl NVIV metu surinkti duomenys privalo būti pripažinti netinkamais, o jo ginamasis A. K. išteisintas, kadangi jį nuteisė remiantis neteisėtu būdu surinktais duomenimis. Teismas atmetė kasatoriaus skundą argumentuodamas tuo, kad: „šioje byloje nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai buvo atliekami pagal BPK taisykles, juos sankcionuojant pagal BPK 159 straipsnį, kuriame nustatyta, kad gavus iš asmens informacijos, kad jam siūloma daryti nusikaltimą ar dalyvauti jį darant, galima kreiptis dėl nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų sankcionavimo. Kad šitokie veiksmai turėtų teisėtą pagrindą, ikiteisminio tyrimo teisėjas priima nutartį, kurioje turi būti nurodytas asmuo, kuriam leidžiama atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, asmuo, prieš kurį veiksmai turi būti atlikti, duomenys apie asmens, prieš kurį veiksmai turi būti atlikti, nusikalstamą veiką, konkretūs veiksmai, kuriuos leidžiama atlikti, siekiamas rezultatas, veiksmų atlikimo trukmė. Svarbu pažymėti, kad ši priemonė taikoma tam, kad būtų įmanoma išsiaiškinti nusikaltimus darančius asmenis<...> Pažymėtina, kad žemesnės instancijos teismai skyrė didelį dėmesį įvertinti NVIV faktiniam ir teisiniam pagrindui. Teismai nustatė, jog nagrinėjamoje byloje prokurorė su prašymu taikyti BPK 159 straipsnyje numatytus veiksmus kreipėsi į ikiteisminio tyrimo teisėją. Iš šio prašymo turinio matyti, kad atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, slaptą sekimą, darant slaptus vaizdo, garso įrašus, fotografuojant, panaudojant visų rūšių garso įrašymo, fotografavimo technines priemones, galima gauti tyrimui reikšmingų duomenų apie narkotinių ir psichotropinių medžiagų laikymą, disponavimo vietas, šių medžiagų tiekėjus bei pirkėjus, nes kitomis priemonėmis išsamiai ištirti nusikaltimo nėra galimybės (t. 7, b. l. 3–4). Teismo 2012 m. lapkričio 16 d. nutartimi buvo leista P. N. nuo 2012 m. lapkričio 16 d. iki 2012 m. gruodžio 16 d. atlikti R. B. atžvilgiu nusikalstamas veikas, numatytas BK 259 straipsnio 1, 2 dalyse, 260 straipsnio 3 dalyje, imituojančius veiksmus, kontaktuoti tiesiogiai ar netiesiogiai visomis įmanomomis ryšio priemonėmis, taip pat mobiliojo ar laidinio ryšio telefonais su R. B., vykti į susitikimus su juo, įgyti iš R. B. tiesiogiai ar per kitus asmenis, veikiančius R. B. nurodymu, jo interesais ar naudai, narkotinių ir psichotropinių medžiagų kiekius, nurodytus BK 259 straipsnio 1, 2 dalyse, 260 straipsnio 3 dalyje, atsiskaityti už šias medžiagas pinigais, narkotines ir psichotropines medžiagas laikyti, gabenti, neturint tikslo šių narkotinių ir psichotropinių medžiagų parduoti ar kitaip platinti<...>kadangi vienas iš NVIV tikslų yra siekis išsiaiškinti nusikaltimą darančius asmenis (BPK 159 straipsnio 1 dalis), tai, kad

---

¹²⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-39-719/2019)“, *supra note*, 119.

nutartyje konkrečiai nebuvo nurodytas A. K., o be E. B. įvardinti tik pastarojo interesais, ar naudai veikiantys asmenys, neduoda pagrindo teigti, jog šios priemonės taikymas buvo negalimas kitų asmenų atžvilgiu, o jos taikymo metu gauti duomenys turėtų būti pripažinti neleistiniais. Tuo labiau, kad teismai nustatė, jog A. K. ir E. B. veikė bendrininkų grupe. Konkretus A. K., kaip asmens, prieš kurį gali būti atliekami NVIV, neįvardijimas lėmė tai, kad tuo metu apie jo veiklą nebuvo konkrečių ir patikimų duomenų, be to, laikotarpis, kurį NVIV buvo taikomas, buvo pakankamai trumpas – praėjo mažiau nei mėnuo laiko. Todėl pritartina žemesnės instancijos teismų motyvams, kad šios priemonės taikymui buvo tiek faktinis, tiek ir teisinis pagrindas, ir teigti, kad jos taikymas šiuo konkrečiu atveju buvo neproporcingas, nėra jokio pagrindo¹²¹. Kaip matyti iš šios nutarties argumentų, teismo nutartyje dėl NVIV sankcionavimo nėra privaloma nurodyti konkrečiai visus asmenis, kurių atžvilgiu gali būti taikomas NVIV (BPK 159 str.). Aplinkybė, kad teismo nutartyje nebuvo konkrečiai įvardintas A. K. neduoda pagrindo teigti, kad NVIV negalėjo būti taikomas jo ar kitų asmenų atžvilgiu, nes kaip ir minėtina, NVIV taikymo vienas iš siekių yra išsiaiškinti nusikalstamą veiką darančius asmenis. Būtent dėl šių priežasčių teismas pripažino, kad apeliacinės instancijos teismas priėmė pagrįstas išvadas dėl NVIV metu surinktų duomenų teisėtumo.

Toliau analizuojant NVIV praktikoje pasitaikančius probleminius aspektus paminėtinas pavyzdys, kuomet abiejų instancijų teismai nepatikrino NVIV taikymo pagrindų, nors NVIV taikytas pažeidžiant teisinį pagrindą (teisėjo nutartį) bei peržengiant NVIV ribas. Antai 2020 m. liepos 16 d. LAT nutartimi išnagrinėjo nuteistojo P. P. gynėjo kasacinį skundą dėl padarytų esminių BPK pažeidimų vertinant NVIV metu surinktus duomenis, NVIV atlikimą. Kasatorius skundą grindė tuo, kad: „*abiejų instancijų teismai padarė esminius duomenų, gautų panaudojant slaptuosius tyrimo veiksmus, vertinimo pažeidimus. Nuteistojo atžvilgiu atliekant neviešo pobūdžio procesinius veiksmus, nurodytus BPK 154, 158 ir 160 straipsniuose, iki 2017 m. gegužės 31 d. nebuvo surinkta pakankamai duomenų, leidžiančių pagrįstai įtarti, kad P. P. veiksmuose esama nusikalstamų veikų požymių. Šią aplinkybę patvirtina būtent Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos (toliau – STT) Klaipėdos valdybos specialisto 2017 m. gegužės 31 d. tarnybinis pranešimas, kuriame argumentuojama, kodėl tikslinga ir toliau nuteistojo atžvilgiu taikyti neviešo pobūdžio veiksmus. Būtent tik Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2017 m. birželio 1 d. nutarties, kuria leista nuo 2017 m. birželio 1 d. iki 2017 m. liepos 23 d. M. K., taip pat ir P. P. atžvilgiu atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus (toliau – ir NVIV), pagrindu buvo nustatyti P. P. veiksmų požymiai, leidę 2017 m. birželio 6 d. nuteistąjį laikinai sulaikyti. Tačiau teismai nepatikrino, ar Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2017 m. birželio 1 d. nutartis yra teisėta ir*

---

¹²¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-39-719/2019)“, *supra note*, 119.

pagrįsta<...> nusikalstamos veikos imitavimo veiksmų, sankcionuotų 2017 m. birželio 1 d. ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi, metu darė vaizdo ir garso įrašus, nors minėtoje nutartyje nebuvo suformuluotas leidimas tai daryti. Teismai nesiaiškino, koku faktiniu ir teisiniu pagrindu NVIV dalyvis M. K., taip pat ir atitinkamai STT Klaipėdos valdybos pareigūnai ignoravo Klaipėdos miesto apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjo 2017 m. birželio 1 d. nutarties rezoliucinę dalį, kurioje nėra formuluojamas leidimas šio veiksmo metu naudoti garsą ir vaizdą fiksuojančias ir įrašančias technines priemones (nors prokuroro 2017 m. birželio 1 d. prašyme Nr. 19-118102 to buvo prašoma). Pastebėta, kad ankstesnėse nutartyse tai buvo leidžiama daryti. Taigi tokie duomenys negali būti laikomi atitinkančiais leistinumo reikalavimus. <...>kitas esminis BPK pažeidimas – tai NVIV ribų ignoravimas ir pažeidimas <...>apylinkės teismo nutartyje turi būti įvardyti konkretūs veiksmai, kurie yra uždrausti baudžiamuoju įstatymu, tačiau kuriuos teismui leidus galima imituoti siekiant atskleisti tiriamą nusikaltimą. Teismo leidimas atlikti NVIV turi būti aiškus ir konkretus, jame negali būti nurodomi veiksmai, kurie nėra uždrausti baudžiamuoju įstatymu ir kurių nebūtina imituoti siekiant atskleisti nusikaltimą. <...>kasaciniame skunde pažymima, kad teismai padarė išvadą, jog P. P., pagamindamas netikrus dokumentus, tuo kaip priemone pasinaudojo vykdydamas piktnaudžiavimo veiksmus. Kartu atkreipiamas dėmesys, kad jeigu M. K., veikdamas ir kontroliuojamas teisėsaugos institucijų pareigūnų, nebūtų veikęs neteisėtai, t. y. nebūtų viršijęs ikiteisminio tyrimo teisėjo 2017 m. birželio 1 d. nutartyje apibrėžtų imituojamų veiksmų ribų (nebūtų pasirašinęs dokumentų, dėl kurių kaip netikrų dokumentų pagaminimo P. P. pripažintas kaltu), tai ir nuteistojo veikimas nebūtų sudaręs prielaidų kalbėti apie piktnaudžiavimo tarnyba požymius¹²². Taigi iš kasatoriaus pateiktų argumentų matyti, kad atliekant NVIV buvo pažeistos NVIV taikymo ribos, o būtent: buvo atliekami veiksmai tokie kaip garso ir vaizdo įrašų darymai, kurie teisėjo nutartyje, kuria sankcionuotas NVIV, nebuvo leistini, minimi, nors prokuroro prašyme buvo nurodyti. Teismo priimtose nutarties rezoliucinėje dalyje nebuvo suformuluotas leidimas naudoti technines garsą ir vaizdą įrašančias priemones, atliekant NVIV, tačiau M. K., kuris veikė kontroliuojamas teisėsaugos institucijų pareigūnų, to nepaisė ir atliko. Todėl teismas tenkino kasacinį skundą dėl NVIV netinkamo taikymo ir gautų duomenų netinkamumo, nurodydamas, kad „susipažinus su bylos medžiaga ir teismų sprendimais, konstatuotina, kad prašymas grąžinti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka dėl esminių BPK pažeidimų yra pagrįstas vienu iš aspektų – t. y. dėl sankcijos nebuvimo taikyti vaizdo ir garso fiksavimo priemones Klaipėdos miesto apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjo 2017 m. birželio 1 d. nutartyje <...> pagrindinė prielaida tinkamai įvertinti slaptų tyrimo veiksmų metu gautų duomenų leistinumą, taip pat ir patikimumą yra bylą nagrinėjančiam teismui, taip pat ir

---

¹²² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-154-1073/2020)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 20 d., <https://eteismai.lt/byla/125334446198837/2K-154-1073/2020>.

kitiems proceso dalyviams, aiškus faktinis ir teisinis tokių veiksmų atlikimo pagrindas. Kasacinės instancijos teismo praktikoje byla po bylos formuojami reikalavimai, susiję su faktiniu ir teisiniu slaptų tyrimo veiksmų pagrindais: sankcionavimo forma ir turiniu, taip pat jų realizavimo proporcingumu, trukme, ikiteisminio tyrimo pradėjimo laiku ir kt. Kasacinės instancijos teismo praktikoje pažymėta, kad nutarties dėl neviešo pobūdžio veiksmų sankcionavimo rezoliucinėje dalyje turi būti tiksliai nurodytas sankcionuojamų veiksmų pavadinimas, turinys, apimtis, laikas ir asmuo ar asmenys, prieš kuriuos leidžiama atlikti operatyvinius (kriminalinės žvalgybos) veiksmus <...> leidimas atlikti operatyvinius (kriminalinės žvalgybos) veiksmus turi būti kiek įmanoma tikslesnis, kad proceso dalyviai ir bylą nagrinėjantys teismai galėtų įvertinti tų veiksmų teisėtumą (teisinį pagrindą) ir pagrįstumą (faktinį pagrindą), būtent kad būtų aišku, kokie veiksmai, kur, prieš kokius asmenis, kiek laiko galėjo būti vykdomi <...> taigi, procesinis dokumentas, kuris sudaro pagrindą taikyti šias priemones, nustato jų taikymo apimtis, terminus ir t. t., yra būtent teismo nutartis. Joje, be kita ko, kaip minėta, turi būti nurodyti konkretūs veiksmai, kuriuos leidžiama atlikti, remiantis BPK 158 straipsnio 3 dalies 4 punktu, BPK 159 straipsnio 2 dalies 4 punktu ir pan. Nagrinėjamu atveju aktualus ginčijamas ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties leidimo turinys, nustatantis leistinų atlikti veiksmų apimtis<...> atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad 2017 m. birželio 1 d. nutartimi buvo apsiribota tik leidimu atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus P. P. ir T. T. atžvilgiu, o dėl leidimo panaudoti garsą ir vaizdą fiksuojančias technines priemones nepasisakyta. Tai reiškia, kad aptariama nutartimi duotas leidimas tik atlikti rezoliucijoje išvardytus NVIV, bet ne kitus veiksmus. Abiejų instancijų teismai ignoravo šį procesinį pažeidimą bei nesiaiškino, koku faktiniu ir teisiniu pagrindu NVIV dalyvis M. K. nepaisė 2017 m. birželio 1 d. nutarties rezoliucinės dalies, – taigi buvo pažeisti BPK 20 straipsnio 3–5 dalių reikalavimai. Nesant duomenų, jog nagrinėjamoje byloje buvo duotas leidimas M. K. naudoti garso ir vaizdo įrašymo įrangą, visi duomenys, gauti byloje panaudojus vaizdo ir garso įrašymo įrangą, negali būti laikomi duomenimis, gautais teisėtu būdu. Dėl to duomenys, užfiksuoti atitinkamuose 2017 m. spalio 26 d. NVIV atlikimo protokoluose, negali būti pripažinti įrodymais BPK 20 straipsnio prasme¹²³.

Iš šio pavyzdžio matyti, kad tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijų teismų neatidus NVIV pagrindų tikrinimas nulemia tai, kad procese priimamas sprendimas remiantis neteisėtai surinktais duomenimis, kas negali būti procese laikoma tinkamais įrodymais, juo labiau negali būti remiamasi priimant apkaltinamąjį nuosprendį. Bet kokios instancijos teismo pareiga skirti ypatingą dėmesį neviešo pobūdžio veiksmų taikymo faktinio bei teisinio pagrindų tikrinimui, ši pareiga pabrėžiama visose teismų praktikose, kuriose yra taikomi neviešo pobūdžio veiksmai.

¹²³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-154-1073/2020)“, *supra note*, 122.

Apibendrintai galima teigti, kad NVIV kaip neviešo pobūdžio veiksmo taikymo problematika praktikoje dažniausiai reiškiasi dėl NVIV atlikimo pagrindų netinkamo vertinimo bei provokacijos. Kaip matyti iš praktinių pavyzdžių, NVIV pagrindai yra „kertinis akmuo“ į kurį privalomai turi būti atsižvelgiama atliekant NVIV. Kaip matyti, NVIV pagrindai ne visuomet yra patikrinami žemesniųjų teismų, kas lemia NVIV taikymo metu surinktų duomenų pripažinimą neteisėtais. Taikant NVIV praktikoje dažnai keliamas klausimas dėl provokacijos (pasyvios ar aktyvios formos) būvimo, dažniausiai dėl aktyvaus teisėsaugos institucijų pareigūnų įsikišimo, be ko baudžiamojon atsakomybėn traukiamas asmuo nebūtų padaręs nusikalstamos veikos. Esminis aspektas kalbant apie provokaciją taikant NVIV yra tas, kad įrodinėjimo pareiga dėl provokacijos nebuvimo kyla teisėsaugos institucijų pareigūnams, nes priešingu atveju, jeigu teisėsaugos institucijų pareigūnai neįrodys, kad provokacijos nebuvo, tai bus laikoma, kad provokacija įgyvendinant NVIV buvo.

3.2. Savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmais gautų duomenų vertinimas teismų praktikoje, probleminiai aspektai

Teismų praktikoje galima rasti nemažai baudžiamųjų bylų, kurias nagrinėjant buvo pasitelktas slaptasis veiksmas, numatytas BPK 158 straipsnyje – savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų (toliau – slaptųjų tyrėjų) veiksmai. Šio veiksmo turinys, kalbant apie duomenų rinkimo formas, yra „labai platus“, jo taikymo ribos plačios. Esminis šio procesinio veiksmo požymis yra tai, kad taikant šį veiksma iš principo viskas vyksta per stebėjimą, nors šio procesinio veiksmo metu galima komunikuoti su tiriamu asmeniu, tačiau tai turi vykti taip, kad tas asmuo, kurio atžvilgiu yra taikomas šis procesinis veiksmas, nesuprastų, kad su juo yra komunikuojama, o juo labiau, kad su juo bendrauja pareigūnas. Naujausioje teismų praktikoje matyti, kad teismo nagrinėjimo metu kyla problemos vertinant šiais veiksmais gautus duomenis, vertinant, ar nebuvo peržengtos teisinio pagrindo, t. y. teisėjo nutarties, ribos (ar neatliekami veiksmai, kurie nenurodyti nutartyje), taip pat atidžiai vertintina, ar slaptųjų tyrėjų veiksmai neperauga į nesankcionuotas apklausas pažeidžiant proceso dalyvių procesines teises, numatytas BPK.

Štai, pavyzdžiui, 2016 m. sausio 26 d. Lietuvos apeliacinis teismas išnagrinėjo apeliacinį skundą, kuriuo nuteistoji R. Š. vienu iš aspektų grindė neteisėtus slaptųjų tyrėjų veiksmai. O būtent, akcentuoti slaptųjų tyrėjų veiksmai, kurie buvo atlikti su asmeniu, kuris suprato, kad su juo bendrauja teisėsaugos institucijos pareigūnas. Apeliantė savo skunde nurodo: „*abejoja 2012-03-12 savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų atlikimo protokolu. Teigia, kad jis prieštarauja surinktiems faktiniams duomenims. Iš protokolo matyti, kad 2011 m.*

spalio 26 d STT pareigūnas M. J. atliko veiksmą neatskleidžiant savo tapatybės. BPK 158 straipsnio 3 dalies 1 punkte numatyta, kad teismo nutartyje turi būti nurodyti asmenys, atliksiantys slaptus veiksmus. Teisiamojo posėdžio metu STT pareigūnas M. J. parodė, kad jokios tapatybės prieš V. Š. neslėpė, rodė jam pažymėjimą, veiksmą atliko STT patalpose, veiksmai nebuvo slaptas, jis tik slaptai, naudojant technines priemones, įrašinėjo pokalbį. V. Š. parodė, kad žinojo su kuo bendrauja, kad tai STT darbuotojas, pokalbis vyko tarnybiniame kabinete Nr. 506, jame daugiau nieko nebuvo, prieš jį STT pareigūnas savo tapatybės jokiais būdais nenuslėpė. Minėtame protokole taip pat parašyta, kad STT pareigūnas M. J. surengė pokalbį su V. Š. ir minimą pokalbį užfiksavo techninėmis priemonėmis bei padarė šio pokalbio garso įrašą¹²⁴. Lietuvos apeliacinis teismas šioje dalyje sutiko su apeliante ir pripažino, kad savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmams surinktais duomenimis vadovautis procese negalima, kadangi jie gauti pažeidžiant BPK 158 straipsnyje numatytą tvarką ir yra neleistini duomenys. Teismas nurodė, kad: „*teisėjų kolegija sutinka su tokiu apeliantės teiginiu ir savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų atlikimo protokolu užfiksuotų duomenų nepripažįsta įrodymu*...>BPK 158 straipsnyje numatyta, kad tiriant nusikaltimus, ikiteisminio tyrimo pareigūnai tyrimą gali atlikti, neatskleisdami savo tapatybės. Toks įpareigojimas numatytas ir Vilniaus miesto apylinkės teismo teisėjos 2011 m. spalio 7 d. nutartyje, kuria leista neatskleidžiant savo tapatybės slapta naudoti technines priemones, kontroliuojant ir fiksuojant pastarųjų asmenų pokalbius, kitokį susižinojimą ar veiksmus gyvenamosiose ir negyvenamosiose patalpose, kuriose jie lankosi, transporto priemonėse, kuriomis jie naudojami, išvardintų veiksmų fiksavimui daryti vaizdo ir/ ar garso fiksavimo technines priemones. Iš pateikto protokolo matyti, kad su nuteistuoju V. Š. buvo kalbamasis STT patalpose, šiam asmeniui žinant ir aiškiai suvokiant, kad su juo apie bylai svarbias aplinkybes tarnybiniuose patalpose bendrauja ikiteisminio tyrimo pareigūnas. Aptartos aplinkybės rodo, kad bendraudamas su nuteistuoju, ikiteisminio tyrimo pareigūnas iš esmės neatliko jokių BPK 158 straipsnyje numatytų veiksmų ir nesilaikė esminės ikiteisminio tyrimo teisėjos nutartyje bei įstatyme nustatytos tokių veiksmų atlikimo sąlygos tyrimą atlikti, neatskleidžiant savo tapatybės. Teisėjų kolegijos nuomone, STT pareigūnas šiuo atveju atliko ne BPK 158 straipsnyje ir ikiteisminio tyrimo teisėjos nutartyje numatytus veiksmus, o atskleidęs nuteistajam savo tapatybę, faktiškai atliko jo apklausą<...>iš protokolo turinio matyti, kad su V. Š. buvo surengtas pokalbis STT tarnybiniuose patalpose, pastarajam buvo žinoma, kad su juo bendrauja pareigūnas, kuris nuteistajam uždavinėjo klausimus, aiškindamasis jam rūpimas bylos aplinkybes. Pokalbių metu pareigūnas, apie tai neinformavęs nuteistojo, slapta darė garso įrašą, šis pokalbis nebuvo fiksuojamas apklausos protokole, prieš pokalbį nuteistajam nebuvo

---

¹²⁴ „Lietuvos apeliacinio teismo nutartis byloje (1A-17-202/2016)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 22 d., <https://eteismai.lt/byla/159647570253105/1A-17-202/2016>.

paaiškinta, kad jis turi teisę neduoti jokių paaiškinimų ir neatsakinėti į klausimus, turėti gynėją, kad viskas, ką jis pasakys, gali būti prieš jį panaudota proceso metu. Akivaizdu, kad tokiu būdu, prisidengiant neva savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų atlikimu, faktiškai buvo vykdoma V. Š. apklausa, kurios metu nebuvo paisoma fundamentalių įtariamojo teisių neduoti parodymų prieš save, atsisakyti atsakinėti į klausimus, naudotis gynėjo paslaugomis, tuo esmingai suvaržant įstatymų garantuotos baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens teisės. Remiantis tuo, kas išdėstyta, tokiu būdu gauti duomenys neatitinka BPK 20 straipsnio 4 dalyje įrodymams keliamų reikalavimų ir negali būti pripažinti įrodymais. Todėl teisėjų kolegija šiais duomenimis nesiremia ir jų detaliau nevertina¹²⁵. Taigi šiuo konkrečiu atveju buvo atlikta faktiškai neoficiali įtariamojo V. Š. apklausa, o ne slaptųjų tyrėjų veiksmai. Šia nesankcionuota apklausa buvo pažeistos įtariamojo procesinės teisės (teisė turėti gynėją, teisė neduoti parodymų prieš save ir kt.). Asmuo, kurio atžvilgiu buvo taikomas šis procesinis veiksmas, žinojo ir suvokė, kad su juo bendrauja teisėsaugos institucijos (STT) pareigūnas, todėl tai jau savaime negali būti laikoma slaptojo tyrėjo veiksmu. Ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartyje buvo nurodyta, kad nutartyje leistini atlikti veiksmai atliekami savo tapatybės neatskleidžiančių pareigūnų. Pabrėžtina, kad BPK 158 straipsnyje numatyto neviešo pobūdžio procesinio veiksmo esmė yra ta, kad asmuo nesuprastų, kad komunikuoja su teisėsaugos institucijos atstovu, nesuprastų, kad yra atliekami procesiniai veiksmai, o tokio pobūdžio pareigūnų neapdairumas, nulėmė, kad gauti duomenys pripažinti neleistiniais.

Kita nagrinėtina savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų taikymo problema buvo sprendžiama Lietuvos apeliaciniame teisme 2019 m. birželio 28 d. priimtame nuosprendyje. Šioje byloje buvo sprendžiamas kitokio pobūdžio probleminis klausimas – tardymo izoliatoriaus kameroje nuteistojo ir slaptojo tyrėjo pokalbių įrašų darymo leistinumo aspektas. Apeliantas teigė, kad šie įrašai negali būti pripažinti leistiniais įrodymais: „*Kauno TI kameroje daryti jo pokalbių įrašai negali būti pripažinti leistiniais įrodymais*“¹²⁶. Nagrinėjamoje situacijoje teismas pripažino, kad apeliantas yra teisus, jog šie duomenys negali būti pripažinti leistiniais ir jais remtis priimant apkaltinamąjį nuosprendį negalima: „iš *Kauno apylinkės teismo 2017 m. kovo 22 d. nutarties dėl leidimo atlikti veiksmus, neatskleidžiant savo tapatybės, matyti, kad laikotarpiu nuo 2017-03-22 iki 2017-04-22 Kauno apskr. VPK KP S NT V 3-ojo skyriaus vyriausiajam tyrėjui J. H., vyresniajam tyrėjui M. P., vyresniajam tyrėjui D. M. ir Kauno apskr. VP KP SUV 1-ojo skyriaus vyriausiajam specialistui J. M. leista Kauno tardymo izoliatoriaus, esančio Kaune, A. Mickevičiaus g. 11, patalpose, neatskleidžiant savo tapatybės, įrengti garsą ir*

¹²⁵ „Lietuvos apeliacinio teismo nutartis byloje (1A-17-202/2016)“, *supra note*, 124.

¹²⁶ „Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis byloje (1A-154-616/2019)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 22 d., <https://eteismai.lt/byla/1089278157046/1A-154-616/2019>.

vaizdą fiksuojančias technines priemones; techninių priemonių pagalba šiose patalpose slapta sekti įtariamąjį D. B., fiksuojant jo pokalbius ir darant tokių pokalbių garso bei vaizdo įrašus (t. 3, b. l. 125-126). Iš 2017 m. lapkričio 10 d. savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų atlikimo protokolo matyti, kad užfiksuotas 2017 m. kovo 23 d. vykęs įtariamąjo D. B. ir savo tapatybės neatskleidžiančio ikiteisminio tyrimo pareigūno pokalbis (t. 3, b. l. 130-131). Iš skundžiamo nuosprendžio matyti, kad pirmosios instancijos teismas, priimdamas D. B. atžvilgiu apkaltinamąjį nuosprendį pagal BK 129 straipsnio 1 dalį, vadovavosi šio 2017 m. lapkričio 10 d. savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų atlikimo protokole užfiksuoto pokalbio turiniu, kaip vienu iš įrodymų. <...>teismų praktikoje yra pasisakyta, jog tokio pobūdžio duomenys, nors formaliai ir buvo gauti vykdant teismo sankcionuotus savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus (BPK 158 straipsnis), neatitinka šių procesinių veiksmų esmės. Be to, tokiais veiksmais pažeidžiama kaltinamojo teisė tylėti ir neduoti parodymų prieš save. Įtariamąjo apklausa turi būti vykdoma nustatyta tvarka (BPK 188 straipsnis), paisant įtariamo asmens teisių (BPK 21 straipsnio 4 dalis) ir realiai užtikrinant jo teisę gintis. Tokių metodų (neformalių pokalbių, įtvirtinant juos kaip BPK 158 straipsnyje nustatytą veiksmą) naudojimas vykdant įtariamąjo apklausą nėra leistinas, o surašyti šio veiksmo protokolai neatitinka įrodymų lestinumo standartų<...>apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegijos vertinimu, pareigūno „neformalūs“ pokalbiai su sulaukytu D. B. ir slapta padarytas garso įrašas negali būti laikomi leistinu įrodymu byloje¹²⁷.

Analogišku klausimu buvo pasisakyta kitoje byloje – 2019 m. kovo 7 d. LAT priimtoje nutartyje, kur taip pat buvo vertinamas teismo nutartimi duotas leidimas atlikti savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus. Šie veiksmai buvo atlikti teisėtai, neperžengiant ribų, buvo padarytas slaptojo tyrėjo ir įtariamąjo pokalbio garso įrašas, tačiau kasacinės instancijos teismas, nors ir pripažino, kad garso įrašas gautas teisėtu būdu, garso įrašą pripažino neleistinu įrodymu. Šis teismas pabrėžė, kad: „kasaciniame skunde atkreipiamas dėmesys į tai, kad 2014 m. sausio 16 d. BPK 158 straipsnyje nustatyta tvarka buvo padarytas tarp tyrėjo V. K. ir įtariamąjo V. R. vykusio pokalbio įrašas. Iš Tauragės rajono apylinkės teismo 2014 m. sausio 16 d. nutarties dėl leidimo atlikti veiksmus, neatskleidžiant savo tapatybės, matyti, kad laikotarpiu nuo 2014 m. sausio 16 d. iki 2014 m. vasario 16 d. leista savo tapatybės ir tikslų neatskleidžiantiems VSAT (-) skyriaus pareigūnams užmegzti ryšį su įtariamaisiais V. R., D. M., R. K., nuslepiant pokalbių su jais tikslus, šių kontaktų metu daryti vaizdo ir garso įrašus, panaudoti visų rūšių technines priemones, kontroliuojant ir fiksuojant šių asmenų pokalbius, kitokį susižinojimą ar veiksmus, kai nė vienam dalyviui apie tokią kontrolę nėra žinoma. Iš 2014 m.

¹²⁷ „Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis byloje (1A-154-616/2019)“, *supra note*, 126.

sausio 27 d. techninių priemonių panaudojimo, atliekant slaptus ikiteisminio tyrimo veiksmus, protokolo ir jo priedo suvestinės matyti, kad užfiksuotas 2014 m. sausio 16 d. 15.30–15.45 val. vykęs įtariamą V. R. ir pareigūno V. K. pokalbis. <...> teismų praktikoje yra pasisakyta, jog tokio pobūdžio duomenys, nors formaliai ir buvo gauti vykdant teismo sankcionuotus savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus (BPK 158 straipsnis), neatitinka šių procesinių veiksmų esmės. Be to, tokiais veiksmais pažeidžiama kaltinamojo teisė tylėti ir neduoti parodymų prieš save. Įtariamą apklausa turi būti vykdoma nustatyta tvarka (BPK 188 straipsnis), paisant įtariamą asmens teisių (BPK 21 straipsnio 4 dalis) ir realiai užtikrinant jo teisę gintis. Tokių metodų (neformalių pokalbių, įtvirtinant juos kaip BPK 158 straipsnyje nustatytą veiksmą) naudojimas vykdant įtariamą apklausą nėra leistinas, o surašyti šio veiksmo protokolai neatitinka įrodymų leistinumą standartų (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-233-788/2016). Kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegijos vertinimu, pareigūno „neformalus“ pokalbiai su sulaikytu V. R. ir slaptai padarytas garso įrašas negali būti laikomi leistinu įrodymu byloje“¹²⁸. Taigi kasacinės instancijos teismas duomenų neleistinumą argumentavo tuo, kad tokiu būdu (t. y. slapta darant) garso įrašą, kuriame įtariamasis pateikia duomenis, yra gautas pažeidžiant įtariamą pamatines procesines teises, tokias kaip teisė neduoti parodymų prieš save, teisė turėti gynėją ir kt. Darytina išvada, kad ne visuomet taikant slaptųjų tyrėjų veiksmus, teisėtai gauti duomenys būna tinkami įrodomąja prasme, jų leistinumui įtakos turi aplinkybių visuma.

Dar vienoje LAT nagrinėtoje byloje buvo taip pat nurodyta, kad savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmais gautais duomenimis, kuomet jie yra pripažįstami neleistiniais, remtis procese jokiais būdais negalima: „šioje baudžiamojoje byloje Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjo 2011 m. birželio 13 d. nutartimi ikiteisminio tyrimo pareigūnams, tarp jų – ir Vilniaus apskrities VPK ONTV viršininkui E. J., leista prieš J. D. atlikti slaptus veiksmus neatskleidžiant savo tapatybės – užmegzti kontaktus ir rinkti duomenis apie S. N. tyčinio nužudymo aplinkybes, kitus šiam tyrimui reikšmingus duomenis, vykdyti J. D. slaptą sekimą ir šių veiksmų fiksavimui daryti vaizdo, garso įrašus, t. y. atlikti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 158 straipsnyje numatytus veiksmus. Abiejų instancijų teismai pripažino, kad 2011 m. birželio 16 ir 17 d. pareigūnų veiksmai bendraujant su J. D. buvo atlikti neteisėtai – nesilaikant esminės ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartyje ir BPK 158 straipsnyje numatytos procesinės priemonės sąlygos – tyrimą atlikti, neatskleidžiant savo tapatybės, nes nuteistasis žinojo, kad su juo apie bylai svarbias aplinkybes policijos tarnybinėse patalpose bendrauja policijos pareigūnas E. J. ir ikiteisminiam tyrimui

¹²⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-62-628/2019)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 23 d., <https://eteismai.lt/byla/5606577344810/2K-62-628/2019>.

vadovavęs prokuroras P. J. Teismai taip pat pripažino, kad šiuo konkrečiu atveju faktiškai buvo atliekama įtariamąjo J. D. apklausa, ją slapta užfiksuojant techninėmis priemonėmis, suvaržant jo, kaip įtariamąjo, teises ir nesilaikant įtariamąjo apklausos reikalavimų. Dėl to teismai pagrįstai šių procesinių veiksmų metu gautų ir graso įrašuose bei 2012 m. liepos 3 d. savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų protokoluose užfiksuotų duomenų nepripažino įrodymu. Tačiau, pažeisdami BPK 20 straipsnio 4 dalies reikalavimus, kaltinamojo teisę į gynybą, teismai analizavo ir rėmėsi šia neteisėtai gauta informacija, citavo neteisėtai padarytus įrašus, be to, rėmėsi pareigūnų E. J. ir P. J. parodymais apie neteisėtų veiksmų atlikimo metu gautą informaciją. Kasatorius teigia, kad visi šie duomenys laikytini tiesiogiai susiję su neteisėtai gautais duomenimis, iš jų kyla, todėl pažeidžia vieną pagrindinių bendrųjų teisės principų – *ex iniuria ius non oritur* (iš neteisės teisė neatsiranda) ir neatitinka įrodymų leistinumą kriterijaus<...> nagrinėjamoje byloje abiejų instancijų teismai pripažino, kad tam tikri duomenys, kuriais kaltintojas grindė J. D. kaltumą dėl S. N. nužudymo, gauti neteisėtai, todėl neleistini. Sutiktina, kad 2012 m. liepos 3 d. protokolai (t. 5, b. l. 60-103), kuriuose užfiksuoti policijos pareigūno E. J. ir prokuroro P. J. „neformalus“ pokalbiai su jau sulaikytu J. D., taip pat ir laikmenos su slapta padarytais garso įrašais negali būti laikomi savarankišku įrodymų šaltiniu. Šie duomenys, nors formaliai ir buvo gauti vykdant teismo sankcionuotus savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus (BPK 158 straipsnis), tačiau neatitiko šių procesinių veiksmų esmės. Be to, tokiais veiksmais buvo pažeista kaltinamojo teisė tylėti ir neduoti parodymų prieš save. Teismai pagrįstai konstatavo, jog įtariamąjo apklausa turi būti vykdoma nustatyta tvarka (BPK 188 straipsnis), paisant įtariamo asmens teisių (BPK 21 straipsnio 4 dalis) ir realiai užtikrinant jo teisę gintis¹²⁹. Kaip matyti, vertinant savo tapatybės neatskleidžiančių tyrėjų veiksmų įgyvendinimą abiejų instancijų teismai pripažino, kad duomenys buvo gauti pažeidžiant teisėjo nutartį ir yra laikytini neleistiniais. LAT šiuo klausimu nurodė, kad „tokių metodų naudojimas vykdant įtariamąjo apklausą nėra leistinas, o surašyti šio veiksmo protokolai neatitinka įrodymų leistinumą standartų. Pažymėtina, kad teismai, nors ir pripažino šiuos duomenis neleistiniais, bet vis dėlto neišvengė tam tikros jų analizės palyginus su kitais bylos duomenimis, tai laikytina priimtų procesinių sprendimų trūkumu. Teismai neturėjo remtis ir pirmiau paminėtus veiksmus atlikusių policijos pareigūno E. J. ir prokuroro P. J. parodymų dalimi, kad J. D. jiems prisipažino nužudęs S. N. ir papasakojo šio įvykio aplinkybes. Šie pareigūnų parodymai yra išvestiniai iš neleistinu pripažinto informacijos šaltinio, todėl taip pat neleistini, be to, rėmimasis tokiu būdu išgautais duomenimis iškreipia įrodinėjimo principus ir nesiderina su

---

¹²⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-233-788/2016)“, e-teismai, žiūrėta 2021 m. vasario 24 d., <https://eteismai.lt/byla/112080105777044/2K-233-788/2016>.

*kaltinamojo teise tylėti ir neduoti parodymų prieš save*¹³⁰. Šiuo konkrečiu atveju teismai negalėjo jokia apimti remtis neteisėtai gautais duomenimis, kadangi tai pažeidė baudžiamajame procese įtvirtintas kaltinamojo teises.

Apibendrinant išdėstyta galima teigti, kad procese pasitelkiant savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus, aktualiausi praktikoje probleminiai aspektai išlieka būtent teisinio pagrindo ribų nepaisymas, įtariamąjį teisės „tylėti – kalbėti“ pažeidimas bei neoficialios apklausos organizavimas. Iš to seka, kad atliekant tokio pobūdžio veiksmus būtina griežtai laikytis BPK nustatytos procesinės formos, kadangi tai vienas iš neviešo pobūdžio veiksmų, kuriais yra varžomos pagrindinės asmens teisės ir laisvės.

---

¹³⁰„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-233-788/2016)“, *supra note*, 129.

IŠVADOS

Baigiamajame darbe iškelta hipotezė, kad teismai vertindami slaptųjų tyrimo veiksmų rezultatus, turi vertinti ne tik jų gavimo ir naudojimo pagrįstumą ir teisėtumą, tačiau ir proporcingumą, pasitvirtino. Baigiamojo darbo analizė leidžia teigti, kad ypač svarbu vertinti neviešo pobūdžio veiksmų proporcingumą.

Baigiamajame darbe pirmasis ginamasis teiginys pasitvirtino. Teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad teismai ne visada tinkamai vertina proporcingumą kas sąlygoja neproporcingą asmens teisės į privatumą suvaržymą. Tuo tarpu antrasis ginamasis baigiamojo darbo teiginys nepasitvirtino. Nors šiuo metu galiojančiame BPK, KŽĮ atskirų normų, reglamentuojančių neviešo pobūdžio veiksmų faktinio pagrindo tikrinimą nėra, tačiau tai iš esmės apibrėžia aukštesniųjų instancijų teismų praktika, kuria vadovaujantis žemesniųjų instancijų teismai, tikrina duomenų gavimo faktinį pagrindą. Apačioje pateiktos išvados tik patvirtina tai:

1. Slaptieji tyrimo veiksmai baudžiamajame procese skiriasi nuo viešo pobūdžio veiksmų. Slaptieji tyrimo veiksmai išsiskiria savo „jautrumu“. Pasitelkiant šiuos tyrimo veiksmus, visais atvejais neišvengiamai yra įsiterpiama į asmens privatų gyvenimą, o tokiu būdu apriojamos pagrindinės asmens teisės ir laisvės. Vertinant jais gautus duomenis, ypatingas dėmesys skiriamas šių veiksmų taikymo proporcingumui, leistinumui bei teisėtumui.

2. Slaptiesiems tyrimo veiksams keliami BPK 20 straipsnyje numatyti reikalavimai bei papildomai vertinami slaptųjų veiksmų teisinis bei faktinis pagrindai. Slaptaisiais tyrimo veiksmais renkant duomenis, jie turi būti vertinami atsižvelgiant į visus jiems keliamus reikalavimus, vertinami reikalavimų „visete“. Teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad ypatingas dėmesys skiriamas šių veiksmų teisinio ir faktinio pagrindų vertinimui, leistinumo principo paisymui, bei provokacijos draudžiamumo užtikrinimui. Procese pasitelkiant slaptuosius tyrimo veiksmus, jais renkant duomenis, privalomai turi būti paisoma tiek BPK, KŽĮ įtvirtintų normų, tiek aukštesniųjų teismų formuojamos praktikos.

3. Atlikus teismų praktikos analizę matyti, kad atliekant elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolę, fiksavimą bei kaupimą ir slaptą sekimą šie procesiniai veiksmai nepasižymi problematika, kuri būtų analizuojama kasacinės instancijos teismų lygmenyje. Atliekant NVIV bei savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus, praktikoje susiduriama su keliomis pasikartojančiomis, esminėmis problemomis. Praktikoje kyla esminės problemos tokios kaip: teisinio bei faktinio pagrindų netinkamas vertinimas, teisinio pagrindo ribų nepaisymas, įtariamojo teisės „tylėti – kalbėti“ pažeidimas, neoficialios apklausos organizavimas bei provokacija, kas sąlygoja tokių duomenų pripažinimą netinkamais įrodomąja prasme.

PASIŪLYMAI

1. Šiuo metu neviešo pobūdžio veiksnių faktinio pagrindo tikrinimo „kriterijus“ apibrėžia tik aukštesniųjų teismų praktika, todėl reikalinga keisti teisinį reguliavimą, papildant BPK bei KŽĮ nuostatas faktinio pagrindo vertinimo apibrėžtumu, įtvirtinant privalomus faktinio pagrindo kriterijus.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. LRS. Žiūrėta 2020 m. gegužės 3 d. <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.
2. „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“. Seimas. Žiūrėta 2020 m. gegužės 5 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.
3. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“. Infolex. Žiūrėta 2020 m. gegužės 3 d. <https://www.infolex.lt/ta/10708:str1>.
4. „Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2021 m. vasario 5 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.434526/asr>.
5. „Ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijos“. E-Seimas. Žiūrėta 2020 m. spalio 7 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/feeda4722ec911e6a222b0cd86c2adfc>.
6. „Rekomendacijos dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese“. Prokuratūros. Žiūrėta 2020 m. spalio 8 d. <https://prokuraturos.lt/data/public/uploads/2015/12/kzi-ir-bpk-2012-12-31.pdf>.

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. LRKT. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 26 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta277/content>.
2. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. LRKT. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 21 d. https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2003-03-24_n.pdf.
3. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198¹ straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. LRKT Žiūrėta 2020 m. spalio 6 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta340/content>.

4. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. LRKT. Žiūrėta 2021 m. sausio 3 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta406/content>.
5. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-P-94-895/2015)“. E-teismai. Žiūrėta 2020 m. spalio 29 d. <https://eteismai.lt/byla/44415389271611/2K-P-94-895/2015>.
6. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2A-P-2/2009)“. E-teismai. Žiūrėta 2020 m. gegužės 3 d. <https://eteismai.lt/byla/255711206819970/2A-P-2/2009>.
7. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-129-976/2019)“. E-teismai. Žiūrėta 2020 m. gegužės 3 d. <https://eteismai.lt/byla/24602500573815/2K-129-976/2019>.
8. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-154-1073/2020)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 20 d. <https://eteismai.lt/byla/125334446198837/2K-154-1073/2020>.
9. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-156-511/2019)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 18 d. <https://e-teismai.lt/byla/265504192232440/2K-156-511/2019>.
10. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-168-139/2015)“. E-teismai. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 8 d. <https://eteismai.lt/byla/141589214790674/2K-168-139/2015>.
11. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-1-719/2020)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 7 d. <https://e-teismai.lt/byla/45775620716410/2K-1-719/2020>.
12. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-233-788/2016)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 24 d. <https://eteismai.lt/byla/112080105777044/2K-233-788/2016>.
13. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-234-895/2018)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 16 d. <https://eteismai.lt/byla/122214734292699/2K-234-895/2018>.
14. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-302/2013)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 8 d. <https://eteismai.lt/byla/175821403117881/2K-302/2013>.
15. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-332/2006)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 3 d. <https://eteismai.lt/byla/1936731134657/2K-332/2006>.
16. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-375-895/2015)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 8 d. <https://eteismai.lt/byla/88910049981025/2K-375-895/2015>.
17. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-39-719/2019)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 19 d. <https://eteismai.lt/byla/138111318389815/2K-39-719/2019>.
18. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-439/2011)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 3 d. <https://eteismai.lt/byla/87071013044310/2K-439/2011>.
19. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-48-788/2018)“. E-teismai. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 24 d. <https://eteismai.lt/byla/24512894326950/2K-48-788/2018>.

20. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-544/2010)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 7 d. <https://eteismai.lt/byla/184502451082569/2K-544/2010>.
21. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-547/2011)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 5 d. <https://eteismai.lt/byla/242143116479965/2K-547/2011>.
22. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-57-696/2017)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 2 d. <https://eteismai.lt/byla/278927735958786/2K-57-696/2017>.
23. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-62-628/2019)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 23 d. <https://eteismai.lt/byla/5606577344810/2K-62-628/2019>.
24. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-65-976/2017)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 5 d. <https://eteismai.lt/byla/56695052936307/2K-65-976/2017>.
25. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-7-85-696/2016)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. sausio 2 d. <https://eteismai.lt/byla/50136299086740/2K-7-85-696/2016>.
26. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-7-86/2011)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 7 d. <https://eteismai.lt/byla/232697399045848/2K-7-86/2011>.
27. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-7-8-788/2018)“. E-teismai. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 8 d. <https://eteismai.lt/byla/211213467523554/2K-7-8-788/2018>.
28. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-97-976/2016)“. E-teismai. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 7 d. <https://eteismai.lt/byla/81473661586009/2K-97-976/2016>.
29. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-P-94-895/2015)“. E-teismai. Žiūrėta 2020 m. spalio 30 d. <https://eteismai.lt/byla/44415389271611/2K-P-94-895/2015>.
30. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (2K-129-976/2019)“. E-teismai. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 24 d. <https://eteismai.lt/byla/24602500573815/2K-129-976/2019>.
31. „Baudžiamąjį proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga“. LAT. Žiūrėta 2020 m. spalio 7 d. <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/baudziamuju-byly-apzvalgos/68>.
32. „Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis byloje (1A-154-616/2019)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 22 d. <https://eteismai.lt/byla/1089278157046/1A-154-616/2019>.
33. „Lietuvos apeliacinio teismo nutartis byloje (1A-17-202/2016)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 22 d. <https://eteismai.lt/byla/159647570253105/1A-17-202/2016>.
34. „Kauno apygardos teismo nutartis byloje (E2S-957-254/2019)“. E-teismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 1 d. <https://eteismai.lt/byla/147318013174866/e2S-957-254/2019>.

1. „Europos Taryba Europos Žmogaus Teisių Teismas Byla 2011 m. kovo 1 d. sprendimas byloje Lalas prieš Lietuvą (Nr. 13109/04)“. Lrv-atstovas-eztt. Žiūrėta 2020 m. gegužės 30 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/LALAS_2011_sprendimas.pdf.
2. „Europos Taryba Europos Žmogaus Teisių Teismas Byla 2008 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Ramanauskas prieš Lietuvą (Nr. 74420/01)“. Lrv-atstovas-eztt. Žiūrėta 2020 m. gegužės 30 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/RAMANAUSKAS_2008_DK_sprendimas.pdf.
3. „Europos Taryba Europos Žmogaus Teisių Teismas Byla 2008 m. liepos 1 d. sprendimas byloje Malininas prieš Lietuvą (10071/04)“. Lrv-atstovas-eztt. Žiūrėta 2020 m. gegužės 30 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/MALININAS_2008_sprendimas.pdf.

Specialioji literatūra:

1. Ancelis, Petras, Gediminas Aleksonis, Gediminas Bučiūnas, Janina Juškevičiūtė, Marijus Šalčius, Rolandas Šlepetys ir Mindaugas Šukys. *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: MRU, 2011.
2. Ažubalytė, Rima, Raimundas Jurka, Marijus Šalčius ir Jolanta Zajančkauskienė. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: MRU, 2014. https://wdn.ipublishcentral.com/association_lithuania_serials/viewinsidehtml/60228673947155.
3. Ažubalytė, Rima. „Privataus asmens gyvenimo ribojimas slaptomis priemonėmis (ne)kokybiško įstatymo problema“. *Jurisprudencija* 26 (2), (2019):261-290.
4. Čiočys, Petras Algirdas. *Teisės pagrindai*. Vilnius: Vilniaus valdybos kolegija, 2002.
5. Gediminas Bučiūnas, Edita Gruodytė ir Marijus Šalčius, *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: VDU 2017.
6. Goda, Gintaras, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
7. Gutauskas, Aurelijus. „Kriminalinė žvalgyba ir privatus žmogaus gyvenimas“. *Teise* (2019): 8-26.
8. Jurka, Raimundas. „Nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai: provokacijos formos“. *Lietuvos advokatūra* Nr. 1 (46), (2013): 2-7. [file:///C:/Users/Asus/Downloads/la_2013\(46\)_prof.dr.r.jurka%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Asus/Downloads/la_2013(46)_prof.dr.r.jurka%20(3).pdf).
9. Jurka, Raimundas. „Slaptųjų tyrimo veiksmų procesinės formos darnos aspektai“. *Teisės apžvalga* Nr. 2, (14) (2016): 267-280.

https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/32450/1/ISSN2029-4239_2016_N_2_14.PG_267-280.pdf.

10. Jurka, Raimundas., „Provokacija kaip priemonė renkant įrodymus baudžiamajame procese“. *Jurisprudencija* 20(1), (2013): 250-265.
11. Kurapka, Vidmantas Egidijus, Snieguolė Matulienė, Artūras Panomariovas, Raimundas Jurka, Alvydas Barkauskas, Rima Ažubalytė, Petras Ancelis, Egidijus Losis, Linas Belevičius, Marina Gušauskienė, Eglė Latauskienė ir Jolanta Zajančiauskienė. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo*. Vilnius: MRU, 2011.
12. Losis, Egidijus. „Baudžiamojo proceso prievartos priemonių samprata“. *Jurisprudencija*, 6(108) (2008): 76-81. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12124/2575-5474-1-SM.pdf;jsessionid=5635BD8E547AFD8E96149B3352802B79?sequence=1>.
13. Losis, Egidijus. „Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio Universitetas, 2010.
14. Murauskienė, Dovilė. „Tik surinkti duomenys savaime nėra įrodymai“. *Teismai*, 2018 m. kovo 5 d. <https://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemos-naujienos/tik-surinkti-duomenys-savaime-nera-irodymai/5508>.
15. Panomariovas, Artūras ir Ramūnas Ramanauskas. „Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė“. *Jurisprudencija*, t. 75(67); (2005): 50–57. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2978/2779>.
16. „Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2015 metais ataskaita“. Prokuratūros. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 21 d. <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2016/03/prokuraturos-veiklos-2015-m-ataskaita-2016-03-30.pdf>.
17. „Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2016 metais ataskaita“. Prokuratūros. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 21 d. <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2017/08/2016-m.-ataskaita-galutinis-2017-08-21.pdf>.
18. „Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2017 metais ataskaita“. Prokuratūros. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 21 d. <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2018/03/lietuvos-respublikos-prokuraturos-veiklos-2017-metais-ataskaita.pdf>.
19. „Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2018 metais ataskaita“. Prokuratūros. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 21 d. <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2019/03/lietuvos-respublikos-prokuraturos-veiklos-2018-m.-ataskaita.pdf>.
20. „Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2019 metais ataskaita“. Prokuratūros. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 21 d. <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/03/prokuraturos-veiklos-2019-m.->

[ataskaita-2020-03-03-nr.-17.9.-3260.pdf.](#)

21. „Informacija apie duomenų teikimą ir gavimą“. VMI. Žiūrėta 2021 m. vasario 1 d.

<https://www.vmi.lt/cms/aprasymas/->

[/asset_publisher/Djwe6gNL5Io9/content/informacija-apie-duomenu-teikima-ir-gavima.](#)

ANOTACIJA

Magistro baigiamojo darbo tikslas yra remiantis baudžiamojo proceso teisės doktrina ir teismų praktika atskleisti slaptųjų tyrimo veiksmų teisinio reguliavimo ir jų taikymo probleminius aspektus. Pirmoji baigiamojo darbo dalis skirta slaptųjų tyrimo veiksmų ypatumų analizei, t. y. faktinio ir teisinio pagrindų sampratos atskleidimui, slaptųjų tyrimo veiksmų atskyrimui nuo viešo pobūdžio veiksmų. Antroji baigiamojo darbo dalis skirta įrodinėjimo procese kylančių problemų renkant, panaudojant slaptaisiais tyrimo veiksmais gautus duomenis analizei. Būtent, analizuojama privatumo problematika atliekant slaptuosius veiksmus, duomenų gavimo bei panaudojimo leistinumo probleminiai aspektai bei provokacijos draudžiamumas. Trečioji baigiamojo darbo dalis skirta atskirų slaptųjų tyrimo veiksmų probleminių aspektų, kylančių teisminėje praktikoje, analizei.

Baigiamojo darbo tyrimo rezultatai atskleidė, kad slaptieji tyrimo veiksmai apriboja asmens pagrindines teises bei laisves, o jų metu gauti duomenys yra vertinami remiantis papildomais reikalavimais. Šiais veiksmais gautų duomenų vertinimo esminiai aspektai, kuriuos papildomai tikrina teismai, yra proporcingumas, teisinio bei faktinio pagrindų identifikavimas ir vertinimas. Apibendrinant baigiamojo darbo tyrimo rezultatus pateikiamos struktūrizuotos išvados.

Reikšmingi žodžiai: „slaptieji tyrimo veiksmai“, „teisinis pagrindas“, „faktinis pagrindas“, „proporcingumas“.

ANNOTATION

The aim of the master's thesis is based on the doctrine of criminal procedure law and the practice of adolescents to reveal the legal regulation of covert investigative actions and the problematic aspects of their application. The first part of the final work is devoted to the analysis of the peculiarities of covert investigative actions: disclosure of the concept of factual and legal basis, separation of covert investigative acts from public acts. The second part of the final work is devoted to the analysis of the problems arising in the process of proof in the collection and use of data obtained by covert investigative actions. Namely, the issues of privacy in covert actions, problematic aspects of the permissibility of obtaining and using data and the prohibition of provocation are analyzed. The third part of the final work is devoted to the analysis of the problematic aspects of individual covert investigative actions arising in case law.

The results of the research of the final work revealed that the secret actions of the research restrict the fundamental rights and freedoms of a person, and the data obtained during them are

evaluated on the basis of additional requirements.

Proportionality, identification and assessment of legal and factual grounds are essential aspects of the assessment of the data obtained by these actions, which are subject to additional judicial review. Summarizing the results of the final work research, present a structured conclusion.

Key words: „covert investigative acts“, „legal ground“, „factual ground“, „proportionality“.

SANTRAUKA

Slaptiesiems tyrimo veiksams ir jų metu gautų duomenų vertinimui keliami ne vien tik BPK 20 straipsnyje įtvirtinti reikalavimai. Slaptieji tyrimo veiksmai baudžiamajame procese išsiskiria nuo viešo pobūdžio veikslių savo slaptumu, kadangi šie veiksmai yra atliekami asmeniui apie tai nežinant. Slaptaisiais tyrimo veiksmais gauti duomenys renkami „jautresniais“ procesiniais veiksmais, todėl turi būti proporcingi siekiamam tikslui. Modernėjant pasauliui, technologijoms, kinta ir nusikalstamumas, todėl vis dažniau iškyla būtinybė baudžiamajame procese renkant tyrimui reikšmingus duomenis pasitelkti slaptuosius tyrimo veiksmus.

Nagrinėjant šiuos procesinius veiksmus, jais gaunamų duomenų vertinimo tvarką pastebima, kad praktikoje tokių duomenų rinkimui ir panaudojimui yra keliami griežti reikalavimai. Neviešo pobūdžio veiksams keliami griežti reikalavimai, kadangi šiais veiksmais suvaržomos asmens pagrindinės teisės bei laisvės. Šiais veiksmais gauti duomenys turi būti atidžiai vertinami, atitikti visus jiems keliamus reikalavimus, nes priešingu atveju bus pripažinti neleistiniais ir bus apribota galimybė jais remtis baudžiamajame procese.

Esminės praktikoje kylančios problemos susijusios su slaptųjų veikslių faktinio bei teisinio pagrindų netinkamu vertinimu. Nagrinėjant atskiras šių veikslių rūšis matyti, kad taikant NVIV susiduriama su provokacijos požymiais, procesinio veiksmo atlikimo ribų nepaisymu, kas turi įtakos tokių duomenų negalimumui naudoti priimant teismo baigiamąjį aktą. Atliekant savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus susiduriama su įtariamojo pagrindinių teisių pažeidimu, t. y. teisės „*kalbėti – tylėti*“ pažeidimu, bei neoficialiomis apklausomis. Būtent šie pažeidimai lemia, kad duomenys yra pripažįstami neleistiniais.

Pirmasis baigiamojo darbo ginamasis teiginys, kad teismai ne visada vertina slaptųjų tyrimo veikslių metu gautų duomenų proporcingumą taip nepatikrinant asmens teisės į privatumą suvaržymų pobūdį ir intensyvumą. Nustatyta, kad teismai ne visada vertina šių tyrimo veikslių metu gautų duomenų proporcingumą, kas lemia asmens teisės į privatumą neproporcingą suvaržymą. Antrasis ginamasis teiginys, kad esamas teisinis reguliavimas nesuteikia pakankamų galimybių teismams patikrinti tokių duomenų gavimo faktinio pagrindo, kas gali lemti baudžiamajon atsakomybėn traukiamo asmens teisių pažeidimą. Atlikus teismų praktikos analizę pastebėta, kad šiuo metu galiojančiuose teisės aktuose, normų, reglamentuojančių neviešo pobūdžio veikslių faktinio pagrindo tikrinimą nėra, tačiau šis klausimas labiau plėtojamas Lietuvos aukštesniųjų teismų praktikoje.

SUMMARY

The requirements set out in article 20 of the CCP are not the only requirements for covert investigative actions and the evaluation of the data obtained during them. Covert acts of investigation in criminal proceedings differ from acts of a public nature by their secrecy, since those acts are carried out without the person's knowledge. Data obtained through covert investigative actions are collected through „more sensitive“ procedural steps and must therefore be proportionate to the aim pursued. As the world and technology modernize, so does crime, and there is an increasing need to use covert investigative action in criminal proceedings to gather data relevant to an investigation.

Examining these procedural steps, the procedure for evaluating the data obtained from them shows that in practice there are strict requirements for the collection and use of such data. Non-public actions are subject to strict requirements, as they restrict a person's fundamental rights and freedoms. The data obtained by these actions must be carefully assessed, meet all the requirements imposed on them, otherwise they will be declared inadmissible and the possibility of relying on them in criminal proceedings will be limited.

The main problems in practice relate to the incorrect assessment of the factual and legal basis for covert acts. Examination of the individual types of these actions shows that the application of NVIV encounters signs of provocation, disregarding the limits of the procedural action, which affects the impossibility of using such data in the adoption of a final court decision. The actions of non-disclosure pre-trial investigation officers involve a violation of the suspect's fundamental rights, i. e. violation of the right to „speak – be silent“ and informal interviews. These are the breaches that lead to the data being declared inadmissible.

The first defense statement of the master work is that courts do not always assess the proportionality of data obtained during covert investigations without thus examining the nature and intensity of the restrictions on an individual's right to privacy. It has been established that courts do not always assess the proportionality of the data obtained in the course of these investigative actions, which results in a disproportionate restriction of an individual's right to privacy. The second defense statement is that the current legal regulation does not provide sufficient opportunities for the courts to verify the factual basis for obtaining such data, which may lead to a violation of the rights of the prosecuted person. After the analysis of judicial case law, it has been noticed that in the currently valid legal acts, there are no provisions regulating the examination of the factual basis of non-public actions, but this issue is more developed in the practice of Lithuanian higher courts.